

Ўқиш ва уқиш бахти

Муассислар:
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
“Kamolot” ёшлар ижтимоий ҳаракати

1982 йилдан чиқа бошлаган.

Жамоатчилик кенгаши раиси:
Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:
Қаҳрамон ҚУРОНБОВ
Азамат УМАРОВ
Аҳмад ОТАБОВ
Абдуваҳоб НУРМАТОВ
Феруза МУҲАММАДЖОНОВА
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ

Таҳрир ҳайъати:
Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Сирожиддин САЙИД
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ
Фаррух ЖАББОРОВ

Бош муҳаррир:
Нодир ЖОНУЗОҚ

Бош муҳаррир ўринбосари:
Нурилла ЧОРИ

Масъул котиб:
Ориф ТОЛИБ

Масъул муҳаррир:
Элёр МУРОД

Муҳаррир:
Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Бадий муҳаррирлар:
Ақбарали МАМАСОЛИЕВ
Раҳматжон ЮНУСОВ

Фотограф:
Рустам НАЗАРМАТ

Манзилимиз:
Тошкент шаҳри,
Ўзбекистон шоҳкўчаси, 16-“а” уй.
E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
Тел/факс: (0371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

Навбагчи муҳаррир: Э. Муродов
Босишга 17.11.2016 йилда рухсат берилди.

Қоғоз формати 60x84 1/8.
Наширёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда
Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда
“YOSHLIK” дан олинди” деб изоҳланиши шарт.
“SILVER STAR PRINT” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Буюртма № 70. Адади 2800- дон.
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзе, 17-уй.

Китоб азалдан халқимизда муқаддас саналган. Нафақат илоҳий китоблар, улуғ аждодларимизнинг рисолаю девонлари ҳам кўзга сурилиб, уйларимизнинг энг баланд жойларида, махсус жилдларда сақланган. Ҳар бир китоб маънолар хазинаси сифатида эъзозланган. Китоб ўқиб, маъзини чаққан кишилар мулло, олим деб ардоқланган, давраларнинг тўрига ўтказилган.

Ўтган асрда саводхонлик ошган, китобхонлар сони кўпайган бўлса-да, китобга муносабат яхши томонга ўзгаргани деб айтолмаймиз. Сабаби, турли ёлғон ғояларга хизмат қилган асарлар туфайли одамлар орасида китобнинг қадри пасайди. Китоб ва ҳаёт ҳақиқати ўртасида тафовут, жарлик юзага келди. Бу эса халқ ичида “Китоб бошқа – ҳаёт бошқа”, “Ўқиб дунёни олармидинг?!” сингари кўтлаб кинояомуз ибораларнинг пайдо бўлишига замин яратди.

Эркинликка эришгач, минг шукрки, сохта ғоялардан халос бўлдик – йиллар мобайнида халқимиз онг-шуурини заҳарлашга уринган, аммо маънавий иммунитетини синдирилмаган китоблар муқовали макулатурага айланди. Узоқ йиллар тақиқланган, қораланган чинакам китобларимизни яна ўқиш ва уқиш бахтига муяссар бўлдик. Қадри баланд китобларимиз кўпайди. Буларнинг барига юртимизда эркин ижод қилиш, матбаа фаолияти билан шуғулланиш имконияти яратилгани сабаб бўлди, десак адашмаймиз.

“Танганинг икки томони бор”, деганларидек, гоҳо ана шу эркинликни суиистеъмол қилиш оқибатида енгил-елпти, бадий саёз, миллий қадриятларимиз поймол қилинган китоблар ҳам дунё юзини кўра бошлади. Бу эса, худди ўтган асрда бўлгани каби, фақат ўқувчи онгини заҳарлашга, дидини пасайтиришга хизмат қилади, холос. Хўш, бунга қарши нима қилиш керак? Кўтлаб чора-тадбирлар қатори, аввало, ўқувчиларнинг бадий савиясини, дидини кўтаришимиз керак. Ўзбек ва жаҳон адабиётининг энг сара намуналари билан ёшларимизни таништиришимиз, яхши китобларни ўқишда, уқишда уларга ўрнак бўлишимиз керак.

Миллий адабиётимиз хазинаси бой. Дунёга кўз-кўз қилиб фахрланишга арзигулик мумтоз ижодкорларимиз бор. Ўта мураккаб ва қалтис кечган ўтган асрда ҳам истеъдодли, жасоратли адибларимиз томонидан яхши асарлар яратилди. Кейинги йигирма беш йил давомида ҳам мазмун ва услуб жиҳатидан ранг-баранг бўлган, халқимизнинг маънавий дунёсини бойитадиган шеър, ҳикоя, қисса, романлар ёзилди. Ҳамма гап – уларни тарғиб қилишда, ўқувчига етказиб беришда ва, албатта, бошқа кўнгилочар эрмаклардан узилиб, ўқишу уқишда.

Бугун ҳали тили чиқмаган гўдакнинг энг сўнгги смартфонлар сир-синоатига осон тушунаётганини кўриб ҳайратланамиз. “Қойил, янги замоннинг болалари-да!” деб таҳсин ўқиймиз. Бироқ фарзандимиз бу жозибали замонавий мосламалардан кўтпроқ бадий-эстетик завқ эмас, қуруқ маълумот-ахборот олаётгани, аксарият ҳолларда эса писта чақиш сингари “вақтни ўлдириш” учун фойдаланаётганини унутмаслигимиз керак. Нима бўлганда ҳам, минг йиллик ҳақиқат ҳеч қачон ўз кучини йўқотмайди: асл китоб кирган уйга зиё киради. Ўзи ва оила аъзоларининг зулматда қолишини истаган жоҳил кишигина китобдан юз ўгириши мумкин. Агар сиз айна кунларда қайсидир яхши китобни ўқийётган бўлсангиз, демак, лаҳзаларни олтинга айлантиряпсиз. Бу бахт сизга муборак бўлсин, деймиз!

МУНДАРИЖА



31

54



11



18



53



№ 10 (305), 2016 й.

АДАБИЙ ГУРУНГ

- 6** **Энг завқли машғулот – қалбингни тозалаш...**
- 11** **ЭЪТИБОР**
Масъулиятли қувонч
- 15** **НАЗМ**
Абдумажид Азим
Кўзларингда порлар
чақинлар
- 47** **Гулноз Мўминова**
Умид шуъла сочар гўё
қаршингда
- 56** **Дилафрўз Чориева**
Ойнинг узун-узун сочларин
ўрдим
- 18** **НАСР**
Исажон Султон
Генетик. Роман
- 31** **НИГОҲ**
Ўзбекнинг ўз ўғлони
- 50** **ЖАРАЁН**
Лазиз Холов
Бизни кутаётир юксак
манзиллар
- 53** **АНА ШУНАҚА**
Фаройиб балиқ ови
- 54** **ТАДҚИҚОТ**
Мадина Боллиева
Гарбона жанрнинг шарқона
намунаси
- 58** **ЭЛ ХАЗИНАСИДАН**
Учкўприк шеvasига хос
сўзлардан
- 58** **МАКТУБОТ**
Ойгул Асилбек қизи
Шухратпараслик васвасаси
- 62** **ЖАҲОН ҲИКОЯСИ**
Стивен Ликок
Нотаниш дўстим

Ёшликнинг ҳар дами ганимат



М

Мустақил тараққиёт йўлига кирганимизга эндигина йигирма беш йил тўлди. Эҳтимол, бу кўҳна тарих олдида у қадар катта бир фурсат эмасдир. Лекин ҳар бир лаҳзани ганимат билган, ҳар бир сонияни камолотга эришмоқ учун берилган бебаҳо имкон деб қараган мутафаккир боболаримиз назари билан қаралса, бу муддат кичик ҳам саналмас. Ҳазрат Алишер Навоий инсоннинг ҳар бир нафасида икки неъмат борлигини таъкидлар экан, мана бундай ёзади:

Бу ики неъматки намудордур,

Ҳар бирига шукр ери бордур.

Икки неъмат: 1) биргина нафаснинг олиниши; 2) ўша нафаснинг қайтиб чиқиши. Бирор сабаб билан улардан бири тўхтаса, инсон ҳаёти интиҳо топади. Шу боис буюк мутафаккир фикрича, ҳар бир нафас учун икки бора шукр вожибдир. Шукр эса бу лафзни такрорлашдангина иборат эмас. Неъматнинг аҳамиятини англаш – шукр. Уни қадрлаш – шукр. Ҳақини адо қилиш – шукр. Нафаснинг шукри уни ганимат билиш, беҳуда ўтказмасликдир. Бунинг энг муҳим шарти ҳар бир нафасдан огоҳликдир.

Ҳазрат Навоийнинг мана бу ўғитлари шу ҳақда:

*Жон била сен то нафас имкони бор,
Қадрини билгилки, нафасча не бор.*

*Ҳар нафасинг ҳолидин огоҳ бўл,
Балки анга ҳуш ила ҳамроҳ бўл.*

Ана шундай ўғитларга амал қилганимиз учун ҳам биз бор-йўғи чорак асрда бир неча юзйилликка татийдиган ишларни амалга ошира билдик. Ўзбекистон деган мамлакат дунё саҳнига чиқди, жаҳон ҳамжамияти эътиборига тушди, халқаро миқёсда эътибор қозонди. Ушбу мақолада биргина ёшлар таълими ва тарбиясида эришган ютуқларимизга бир қур назар солишга ҳаракат қиламиз. Ҳолбуки, бу мавзунини бир мақола доирасида тўлақонли ёритиш маҳол.

“Ҳар миллатнинг саодати, давлатларнинг тинчи ва роҳати ёшларнинг яхши тарбиясига боғлиқдур”. Улуғ маърифатпарвар Абдулла Авлонийнинг бу сўзлари ўтган юзйиллик аввалида қанчалик аҳамиятли саналган бўлса, бугун – янги асрнинг ўн олтинчи йилида ҳам шунчалик аҳамиятлидир.



Аҳолисининг аксар қисмини ёшлар ташкил эта- диган Ўзбекистон учун авлод тарбияси, айниқса, муҳимдир. Истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ бу масалага алоҳида диққат қаратилгани сабаби шунда. Мустақиллик эълон қилингандан кейин жуда қисқа муддатда – 1991 йил 20 ноябрдаёқ “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги қонун қабул қилингани бежиз эмас. Бу қонун ёшларнинг иқти- дорини тўлақонли намоён этиши, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштироки учун мустақкам ҳуқуқий замин яратди.

Кўп ўтмай, Оила кодекси, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, “Таълим тўғрисида”ги, “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги, “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги, “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги қонун- лар қабул қилиндики, улар ёшлар таълими ва тарбияси масалаларининг барча жабҳаларини қамраб олгани, навқирон авлод учун катта

Бу қонун ёшларимизда юксак интеллектуал-ижодий салоҳиятни тарбиялашга, улар қалбидаги Ватанга муҳаббат туйғусини янада кучайтиришга, улар салоҳиятини Ватан ободлиги, юрт равнақи ва халқ фаровонлиги йўлига сафарбар этишга хизмат қилиши жиҳатидан ҳам аҳамиятлидир.

имкониятлар эшигини очгани билан алоҳида аҳамиятга эга.

Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг 2014 йил 6 февралдаги “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид дав- лат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори бу борадаги улкан ишларнинг мантиқий давоми бўлди. Энг муҳими, бу қонунлар қоғозда қолиб кетгани йўқ. Улар жамият ҳаётига изчил татбиқ этиб келинмоқда. Интеллектуал-ижодий, тад- биркорлик ва ташкилотчилик фаолиятларида ёшларимизга қанот бағишлаётир.

Йилларнинг номланишида ҳам ёшлар дав- лат раҳбарининг эътибори марказида бўлгани, айниқса, диққатга сазовордир. “Ёшлар йили”, “Она ва бола йили”, “Соғлом авлод йили”, “Соғлом она ва бола йили”... Ҳар йили ўша йил номи билан боғлиқ давлат дастурларининг қабул қилингани, уларни амалга ошириш учун катта миқдорда маблағ ажратилиб, мақсадли сарфлангани эришилган натижалар кўламини яққол тасаввур этиш имконини беради.

Бу борадаги оламшумул ишлар Биринчи Президентимизнинг издошлари томонидан янги миқёс ва кўламда давом эттириляётгани, айниқса, қувонарлидир. Ўзбекистон Республи- каси Президенти вазифасини бажарувчи Шав- кат Мирзиёев томонидан 2016 йил 14 сентябрда имзоланган “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғри- сида”ги қонун бунинг ёрқин исботидир.

Бугунги кунда фикри очик, интернет орқали, оммавий ахборот воситалари орқали дунёда бўляётган воқеалардан оз-моз хабардор, уларни таҳлил қилиш, муайян бир хулосалар чиқариш имкониятига эга ҳар қандай одам тан олади: жаҳоннинг бирор бир мамлакати фақатгина ёшлар ҳаёти, фаолиятини тўлақонли қамровчи бундай қонунга эга эмас. Бироқ ёшларимиз бу билан фахрланибгина қолмаслиги керак. Қонунни чуқур ўрганишлари, ҳаётда унга тўлақонли амал қилишлари, ўзларига берилган ҳуқуқ ва имтиёз- лардан самарали фойдаланишлари баробарида, зиммаларидаги масъулиятни ҳам унутиб қўй- масликлари зарур. Қонундан кўзланган мақсадга ана шундагина эришилмоғи мумкин.

Мураккаб ва зиддиятли бир даврда яшаяп- миз. Дунёда турли гуруҳлар, секталар томонидан одамлар, айниқса, ёшлар онги ва руҳини эгал- лаш, мафкура ва қарашларини улар шуурига синдириш орқали кишиларни ўз ғоялари орти- дан эргаштириш учун кураш кетаётир. Агар огоҳ

*Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
ҳар йили ёш шоиру адиблар,
навқирон адабиётшунослару
таржимонлар учун турли
ижодий кўрик-танловлар
уюштириб, ғолибларни муносиб
рағбатлантираётгани улардаги
ижодга бўлган интилишни
кучайтирмоқда.*

бўлинмаса, ёшларимизда мафкуравий иммунитетни кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилмаса, улар жаҳон миқёсида тобора кучайиб бораётган ахборот хуружи таъсирига тушиб қолишлари эҳтимоли катта. Бу қонун ёшларимизда юксак интеллектуал-ижодий салоҳиятни тарбиялашга, улар қалбидаги Ватанга муҳаббат туйғусини янада кучайтиришга, улар салоҳиятини Ватан ободлиги, юрт равнақи ва халқ фаровонлиги йўлига сафарбар этишга хизмат қилиши жиҳатидан ҳам аҳамиятлидир.

Бундан ташқари, ушбу қонунда “Ёш оила”, “Ёш мутахассис”, “Ёшлар тадбиркорлиги” сингари тушунчалар киритилиб, навқирон авлодга катта имкониятлар яратилиши белгилангани бу борада янги юксалиш босқичини бошлаб бериши шубҳасиз.

Мамлакатимизда мунтазам равишда тадбиркор ёшлар, ёш оилалар учун имтиёзли кредит маблағлари ажратилаётгани, ҳар йили алоҳида муваффақиятларга эришган юзлаб ёш оилалар учун “Камолот” уйлари қурилиб, фойдаланишга топширилаётгани жамият ҳаётида фаол иштирок этишларида уларга қанот бағишламоқда.

Ижодкор ёшларга кўрсатилаётган эътибор, айниқса, диққатга сазовор. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳар йили ёш шоиру адиблар, навқирон адабиётшунослару таржимонлар учун турли ижодий кўрик-танловлар уюштириб, ғолибларни муносиб рағбатлантираётгани улардаги ижодга бўлган интилишни кучайтирмоқда. “Ижод” фонди маблағлари ҳисобидан ёш истеъдодларнинг китоблари катта ададда нашр қилиниб, мамлакатимиз таълим муассасалари кутубхоналарига тарқатилаётгани улар қобилиятининг муносиб қадрланаётганидан дарак беради.

Таъкидлаш жоизки, ёшларимиз ўзларига кўрсатилаётган ғамхўрлик ва эътиборга муносиб жавоб беришга интилиб келаётир. Ўтган йиллар давомида улар илм-фанда, спортда, санъатда ва яна жуда кўп жаҳаларда жаҳоннинг бирор мамлакатидagi тенгдошларидан кам эмаслигини, аксинча, улардан афзалроқ эканини исботлай олди. Кимё фани бўйича Менделеев халқаро олимпиадасида ҳар йили ўнлаб ёшларимиз олтин, кумуш ва бронза медалларни қўлга киритиб келади. Ўтган йили ёзида Болгариянинг Влагоевград шаҳрида математика бўйича халқаро олимпиада ўтказилди. Ўзбекистон Миллий университетининг олимпиада ғолиби бўлган икки талабаси – Ҳакимбой Эгамбердиев олтин, Беҳзод Қурбонбоев кумуш медал билан тақдирланди. Ўзбек ёшларининг интеллектуал даражаси нечоғлик баланд эканини дунё ёшларига исботлаб келишди.

Мамлакатимизда мунтазам ўтказиб келинаётган уч босқичли – “Умид ниҳоллари”, “Баркамол авлод” ҳамда Универсиада спорт мусобақалари ёшларимизнинг жисмонан соғлом, маънан етук бўлиб ўсишида алоҳида ўрин тутаётир. Натижада ёшларимиз халқаро олимпиадаларда она Ўзбекистонимиз шаънини муносиб ҳимоя қилиб, Ватанимиз байроғини баланд кўтариб келаётирлар. Рио-2016 олимпиада мусобақаларида спортчиларимиз 4 олтин, 2 кумуш ва 7 бронза медалини қўлга киритгани, ўн бешинчи Паралимпиада ўйинларида 8 олтин, 6 кумуш ва 17 бронза медалини олиб, мамлакатимиз спортининг довуғини оламга ёйгани бунинг ёрқин исботидир.

Ҳазрат Алишер Навоий мана бу фикрни айнан бугунги ёшлар учун ёзиб қолдиргандек:

*Мозийу мустақбал аҳволин тақаллум айла кам,
Не учунким, дам бу дамдир, дам бу дамдир, дам
бу дам.*

Яъни ўтмиш ва келажак ҳақида хомхаёлларга берилма, яхшиси, айни яшаётган дамингни қадрла, уни беҳуда ўтказма. Ана шундагина мақсадингга етасан, деяптилар буюк мутафаккир.

Агар ёшларимиз ана шу улуғларимиз ўғитларига оғишмай амал қилишса, ўзларига истиқлол яратган имкониятлардан унумли фойдаланишса, ўтаётган ҳар бир дамни ганимат билишса, шубҳасиз, ҳар жиҳатдан баркамол бўлиб вояга етадилар. Шундагина улар Ватан ва миллат равнақига муносиб хизмат қила оладилар.

Нурбой ЖАББОРОВ,

филология фанлари доктори, профессор



Энг завқли машғулот – қалбингни тозалаш...

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, таниқли шоир Эшқобил Шукур билан суҳбат

– Чинакам шеърнинг ёзилиши – ўзига хос сирли, фавқулудда ҳодиса. Тўртта қофияни жуфтлаган билан шеър пайдо бўлмаслигини салгина адабий диди бор киши, албатта, тушунади. Шу боис мутахассислар шеър ёзилмайди, балки рўй беради, дейишади. Хўш, шундай бўлса, у қандай рўй беради? Айтайлик, сизда...

– XX аср донишмандларидан бири Асқад Мухтор: “Бир донишманд, мен вақтнинг нима эканини тушунаман, лекин “Вақт нима деб сўрасалар?” жавоб беролмайман, деганидек, мен ҳам шеър нима эканини биламан, лекин унинг қандай ҳодиса эканини аниқ тушунтириб беролмайман”, деган.

Шеър, албатта, қалбга, рухга хос ҳодиса. Демак, руҳингизда нимадир рўй бермаса, шеър пайдо бўлмайди. Аввало руҳда нимадир рўёбга чиқиши керак.

Инсон доимо ўз қалбига йўл излайди. Азалдан шундай бўлган. Бу гўё худони излаш каби улуғ ҳодиса. Ўз қалбига йўл тополган одам худони ҳам топади. Бу йўл турлича бўлиши аниқ. Аслида шеърият ҳам инсоннинг ўз қалбига йўл излаши, ўзини кашф этиши билан боғлиқ ҳодиса. Жаҳон мумтоз шеъриятини кузатсангиз, бу жараён турлича содир бўлганга гувоҳ бўласиз.

Шарқда инсон ишқ орқали ўз қалбига йўл излаган. Ишқи мажозий, ишқи илоҳий деган тушунчалар шундан пайдо бўлган. Одам ўз қалби сари қанчалик кириб бораверса, у шунчалик улғайиб боради ёки, аксинча, қалбидан қанча чекиниб борса, шунчалик майдалашиб қолади. Шарқ шеъриятининг ҳамма сара гуллари ишқ тупроғида ўсган.

Ғарбда кўпроқ тафаккур орқали бу йўлни излашган. Лекин бу дегани мазкур жараёнда туйғунинг иштирокини инкор этиш дегани эмас. Унда лидер шох – тафаккурга туйғу пайванд қилинган ва бу пайванд жаҳон хазинасига ўзининг олтин меваларини берган.

Япон шеъриятида бу йўлни табиат орқали излаганлар. Улар инсон қалбининг табиат билан туташган нуқталарига урғу берганлар, айна шу нуқтада моҳиятни кўрганлар. Инсон ўз қалбига табиат орқали боради. Буни япон мумтоз шоирлари ўзларининг ғаройиб ҳайкуларида исботлашган.

Ишқ... Тафаккур... Табиат... Буларнинг учтаси ҳам муҳим. Шу уч жиҳат бирлашганда жаҳон шеъриятининг мумтоз тимсоли кўриниш беради.

– *Ижодда илҳом деган тушунча бор. Шоирларнинг аксарияти илҳом келмаса, ёзолмайман, дейишади. Лекин “Илҳомни кутиб ўтириш шарт эмас, керак бўлса, уни авраб келтириш лозим”, дейдиган сўз усталари ҳам йўқ эмас. Сиз қандай фикрдасиз?*

– Кутиб ўтирсангиз, келмайди. Илҳом қалб меҳнатини, изтиробни талаб қилади. Изтиробнинг иштирокисиз қилинган ҳар қандай ижод сохтадир. Бундай илҳомнинг боласи ўлик туғилади. Ижодий изтироб деганда зинҳор кўкракни ерга бериб, олти ойлаб дустаман тушиб ётишни тушунмаслик керак. Бу ҳол дунёни идрок этиш, моҳиятни англашга бўлган интилишдир. Бу ҳақда аввал ҳам ёзган эдим. Бунинг завқини фикрлаётган одам яхши билади. Лев Толстой гурунгларида бирида Чеховга айтади-ку: “Шу дамда қаттиқ изтироб чекким келаяпти”, деб. Биз юқорида қалбга йўл ҳақида гаплашдик. Қайғу ҳам қалб эшиklarини очади. Лорканинг “Энг қай-

ғули шодлик” ибораси шунга ишора бўлса керак.

Илҳом ажойиб ҳодиса. Одамни баландларга кўтаради. Майда-чуйдалардан ажратиб олади. Буни боболаримиз ҳол деб аташган. Лекин бу ҳолни алмойи-жалмойи эстрада шовқинсуронига ликонглаётган кимсанинг кўпчиган “илҳом”и билан солиштириб бўлмайди.

– *Ижодингизга қарайдиган бўлсак, чанқовуз, кўпқари, ўтов каби халқона образлардан унумли фойдаланасиз. Бу сиз тугилиб ўсган жой, муҳит билан боғлиқ бўлса керак...*

– Бундан уч йил муқаддам Жанубий Кореяда бўлиб ўтган халқаро адабиёт симпозиумида қатнашдим. Симпозиумда дунёнинг 26 та давлатидан борган адибларнинг ҳаммаси “Мен туғилиб ўсган қишлоқ” мавзусида маъруза қилишлари керак эди. Дастлаб бу мавзу менга жуда майда, тор кўринган эди. Кейин билсам, ижодкорнинг бори шу экан. Мен Боботоғ ўнгириларида, Сурхондарё соҳилларида катта бўлганман. Боботоғ, Оймомо десам, анжуман қатнашчилари “Тоғни бобо дейиш, ойни момо дейиш сизларда қачон пайдо бўлган?” дейишди ва бу образли талқинлар адабиётнинг ибтидоси эканини айтишди. Дейлик, тоғни бобо тимсолида кўриш ё дарёни она тимсолида, ойни момо тимсолида кўриш мурғак юракда шеъриятнинг илдиз отиши, Ватанни англашнинг бошланиши эмасми? Гоҳо мени, кун бўйи компьютерга осилиб ётган болакай тоғни бобо, ойни момо, дарёни она сифатида қабул қила олармикин, деган ўй қийнайди.

Мен туғилиб ўсган қишлоқнинг атрофида 60 километрлик кўламда қадимги зурдуштийлик, буддизм, ислом билан боғлиқ ёдгорликлар кўп. Кейинроқ мен бир нарсани англадимки, бу тарихлар қайсидир маънода менинг руҳимда яшаб келаяпти экан. Аждод ва авлод дегани шунчаки гап эмас, бу тушунчада қондан қонга ўтиб келаятган тафаккур ва туйғу мужассам. Биз азиз инсонларнинг давомимиз.

Шунинг учун мен минг йиллар олдин Болаликтепада ё Куёвқўрғонда кезганман десам, қайсидир маънода бу ҳам рост.

Халқ кўшиқлари, афсоналар, ривоятлар, маталлар, иборалар қанчалар қадрли. Чунки уларда боболаримиз ва момоларимизнинг руҳи ва сўзи бор. Шунинг учун оддий ибора ҳам авлиё ҳассасининг четидан унган куртақдай таассурот беради.

– Айрим шеърларингиз остидан баҳши боболарнинг мастона овози келаётгандай туюлади. Айниқса, “Ҳой-о-ҳуйт, ҳой-о-ҳуйт”, “Аҳай-аҳа-ҳай, аҳай-аҳа-ҳай...”, “Хўй-хўй... Хўй-хўй...”, “Сочала сочингиз, сочала”, “Чўжалари чўлда қолган бой бола...” сингари халқона айтимлар, оҳанглар асосидаги шеърларингизда фольклор таъсири яққол сезилади...

– Халқ оғзаки ижодининг кучи нимада? Ҳар қандай ғоя дастлаб информация шаклида айтилган, лекин бадиий йўл билан одамларга сингдирилган. Биз эртақлар ичида яшаганмиз. Эртақлар, афсоналар, дostonларда халқ ўзининг эзгу ғояларини бадиий йўл билан ифода қилган. Шундай қилинса, сингдириш қулай бўлади, деган. Аслида динларда ҳам шу. Осмон китоблари – Қуръон, Инжил нақадар улуғ бадиият билан йўғрилган. Халқ оғзаки ижодида бирор бир образ ё деталнинг мажбурлаб тиқиштирилганини кўрмайсиз. Ҳаммаси самимий ва табиий. Мен ўзимни фольклоримизнинг билимдони деб айтолмайман, мен унинг мухлисман.

– Шеърятда, айниқса, Шарқ шеърятинида Ой образига мурожаат қилмаган шоир йўқ бўлса керак. Сизнинг шеърларингизда ҳам Ой образига кўп дуч келамиз. Энг қизиги, сиз Ойнинг ўзи билан чекланмасдан, янги иборалар ҳам ясайсиз. Масалан: Ойчоғ, Ойбулут, Ойботар, Ойбодом ва ҳақозо. Бу ҳақда ўзингиз ҳам ўйлаб кўрганмисиз?

– Бундан икки минг йил олдин ҳам одамлар Ойга қараб ўйга толганлар, Ойда ўз қадрдони тимсолини кўрганлар. Бундан икки минг йил кейин ҳам шундай



бўлади. Ой нафақат Она Еримизнинг йўлдоши, у инсоннинг ҳам мангу йўлдошидир. Ойга қараб ўй суриб ўтирган одамнинг кўнглида туйғулари уйғонади, у бошқача бўлиб қолади, муҳими, ўзига яқинлашади. Ҳатто бўри ҳам ойга қараб увлайди. Нега шундай? Бунда бир сир бор. Қуёшга қараганда бундай бўлмайди-ку. Хуршид Даврон бир гурунгимизда айтганди: “Одамзот ажодлари олдин Ойда яшаганмикан, кейин бир сабаб билан Ерга кўчиб келганмикан, деб ўйлаб қоламан. Йўқса, инсон Ойни бунчалар яхши кўрмасди”. Мен ҳам бундан тўрт йил бурун газетага бу ҳақда шундай ёзгандим” Қайсидир замонларда Ойни кимдир биринчи бўлиб “Оймомо” деб айтган. Ана шу одам ҳақиқий шоир!”. Ҳамма гап шунда! Қандай

яхши образ бу! Шу образ сабаб одамлар Ойни тирик бир тимсолда кўрадиган бўлганлар ва асрлар мобайнида унга сирларини айтиб келганлар. Ҳатто тили чиқаётган гўдақлар кўп сўзлардан олдин “Оймомо”ни айтадилар. Бу образнинг неча минг йиллик йўлни юриб келаётганини тасаввур қилиб кўринг. Қарангки, шунда ҳам у қариб қолмаган.

– Ҳар битта шеър, аввало, шоирнинг ўзига, ички “мен”ига қаратилган хитоби, дейиш мумкин. Шу боисми, исмингиз қайд этилган шеърларингиз ҳам талайгина. “Ў, яна ўшам... Ўша... Эшқобил”; “Қушдан илдиз олдим, қанотни гулдан – Эшқобил эмасман энди мен...”; “Қайтингиз, қаргалган гумроҳ аёллар – Эшқобил ерда йўқ...”; “Бу кеча бағрида ёлғиз қолишган – Муҳаббатни билан Эшқобил Шукур”; “Че Гевара қайтди, Робин Гуд қайтди – Эшқобил қайтмади ҳамон урушдан...” – булар шеърларингиздан келтирилган айрим мисоллар. Шоир ўзини, ўз исмини яхши кўргани учунгина шеърга киритмайди, албатта. Тўғрими?

– Мактабни битириб, университетда ўқиб юрган кезларимизда Дўрмонда бўлган ёш ижодкорлар семинарида қатнашганман. Ўшанда 19 ёшда эдим. Шунда баъзи адабиётшунослар сиз исмингизни ўзгартириб, тахаллус билан ёзсангиз бўлар экан, исмингиз адабий доираларга мос эмас, дейишган. Лекин мен исмиمنى ўзгартирмадим. Отанам шу исми маъқул кўришган экан, отадан ўзиб, энадан тўзиб нима қиламан, дедим. Сиз келтирган мисраларга исмиمنى яхши кўрганимдан киритган эмасман. Ўз-ўзини тафтиш қилиш, таҳлил қилиш жараёнларида шундай бўлган бўлса керак. Ижодкор ўзи билан ўзи кўпроқ ёлғиз қолиши керак. У аввало ўзини ўрганиши, ўзини тафтиш қилиб туриши шарт. Рауф ака ёзган-ку: “Ўйчан кеча тун ичра танҳо, Рауф Парфи қолдик икковлон...”

– Адабиётшуносларнинг мақолаларида, таҳлилларида кўпинча сизнинг исмингиз Абдували Қутбиддин, Азиз Саид каби шоирларнинг исми-шарифи билан бирга саналади. Бунга, чамамда, ўзларингиз ҳам кўникиб кетган бўлсангиз керак. Хўш, бу уч шоир ижодидаги умумийлик нималарда кўринади-ю, ҳар бирининг ўзига хос қиёфасини қайси жиҳатлар белгилайди?

– Биз бирга катта бўлганмиз. Ёшлигимиз бирга ўтган. Талабалар шаҳарчасида ҳайқириб шеър ўқиб юрган кезларимизни ҳозир ҳам соғиниб эслайман. Шеърдан бошқа гурунгимиз ҳам, ташвишимиз ҳам йўқ эди. Бу уч шоир ижодидаги умумийлик ҳақида гапирсам, биз битта авлод вакилларимиз. Бизни озодлик гоёлари бирлаштирган. Ўтган асрнинг 80-йилларида Мирзо Кенжабек бизга бағишлаб “Авлод” деган шеър ёзган эди. “Шукр, сиз келдингиз, ғам йўқ камимдан”, деб бошланадиган бу шеърда шундай сатрлар бор:

*Боқсам,
Сўзингизда руҳ ўйинлари,
Йймон ранг кўргузар янгилик билан.
Ўлим-ла довлашар қалб қўюнлари,
Ажал ўйнашади мангулик билан.*

*Қураш биздан бўлса,
Умид – худодан!
Кунчиқар юртини кўрингиз озод,
Эй, салаф овози етмаган жойдан
Ватан туркусини бошлаган авлод!*

Ўзига хос жиҳатлар ҳақида гапирадиган бўлсам, Абдували ҳақиқий маънодаги оригинал шоир, у тасаввуф шеърляти билан замонавий шеърлятни синтез қилиб, шеърлятимизга янги йўналиш олиб кирди. Тасаввуф унинг қонида бор. Азиз шеърларида ўзига хос образлар, ғаройиб метафоралар тўлқини билан кириб келди. Унинг шеърляри ўқувчидан жиддий интеллектуал тайёргарликни талаб этади. Мен халқ оғзаки ижодини таянч тутдим.

– *Шеърлят тарихида символизм, футуризм, имажинизм, акмаизм ва ҳақозо ...измлар ўзаро “тахт” талашгани бизга маълум. Бугун, мана, модернизм, постмодернизм ҳақида гап бўляпти. Умуман, бунақа “...изм”ларга мойил ва бефарқ бўлган ижодкорлар ҳамма даврда бўлган. Сиз ўз ижодингизга четдан қараркансиз, ёзганларингиз кўпроқ қайси “...изм”га хос деб ўйлайсиз?*

– Мен бу “изм”лар ҳақида ўйлаб ҳам кўрмаганман. Мен учун муҳими – “Инсонизм” деган оқим. Адабиёт инсон туйғуларини ўрганади ва уларни тасвирлайди. Бир нарса аниқ, инсоннинг туйғулари билан ҳазиллашиб бўлмайди, чунки улар одамни худо билан боғлайди. “Чин юракдан” деган иборани “рост туйғулар билан” деса ҳам бўлади. Тўғри, юқорида сиз санаб ўтган “изм”ларга тааллуқли бўлган зўр шоирлар бор. Лекин мен “изм”ларни эмас, шоир ва шеърни кўришни истайман. Тагор айтган: “Мен шундай мўъжизаманки, ҳар куни бу мўъжизага қараб ҳайратланаман”. Мана бу бошқа гап! Адабиёт бу мўъжизанинг моҳиятини англашга хизмат қилиб келади.



– Шеър, ундаги образ кўп қиррали олмосга ўхшайди. Ҳар бир товланишида у янги жилосини намоён қилади. Битта шеърни ўнта одам ўн хил тушунишининг сабаби ҳам шунда. Шундай бўлса ҳам, баъзи мисраларни ўқирканмиз, муаллифнинг изоҳини эшитгимиз келади. Масалан, сизнинг “Қадимги битиктошларга ёзувлар” туркумингиздаги тўртинчи шеър “Битиктошлар ҳомиласи” деб аталади ва унда “Оғироёқ тошларнинг ҳомиласи – шоирлар...” деган мисра бор. Балки, бу мисрани тушунтириб беринг, дейишимиз ноўриндир, лекин шундай бўлса ҳам, изоҳ берсангиз мамнун бўлардик...

– Шеърни тушунтириш қийин. Шунинг учун ҳам, шеърни тушунтириш уни ўлдириш билан баробар, деган гап бор. Шеър ҳис этилади. Шеър фикрдан ҳам аввал туйғу билан англанади. Унинг энг муҳим сири ҳам шунда. Дейлик, ҳозир бир атиргулга қараб турибсиз, уни қандай тушунтириш мумкин. Атиргулнинг гўзаллиги ҳис этилади. “Оғироёқ тошларнинг ҳомиласи – шоирлар” мисрасига келсак, шоирлар қайсидир маънода мингйилликлар фарзанди, улар ўз рухларида мингйилли-

қлар руҳини ва овозини жамлайдилар.

Шеърда образ жуда муҳим. Тўғри айтдингиз, образ кўп қиррали олмосга ўхшайди. Ҳар ким ҳар хил қиррасини кўради. Гётенинг машҳур гапи бор: Аёлни биринчи марта гулга ўхшатган шоир ҳақиқий шоирдир, иккинчи марта гулга ўхшатгани эса оддий маҳмаданадир.

– “Шеърятда ижтимоийлик” деган масалада турли қарашлар бор. Айримлар: “Шеър – кўнгил иши, унга ижтимоий масалаларни юклаш нотўғри”, деса, бошқа бировлар: “Шоир ўз даврининг фарзанди, шундай экан, унинг ижодида ижтимоий масалалар албатта бадиий талқин этилиши шарт”, дейишади. Бу ҳақда сиз нима дейсиз?

– Азалда Худо билан Шайтон ўртасида инсон қалби учун қандай кураш кетган бўлса, ҳозирда инсон қалби учун мафкуралар ўртасида ундан ҳам қаттиқроқ урушлар кетаяпти. Бир пайтлар янграган “Шарқни эгалла” (“Владивосток”), “Дунёни эгалла” (“Владимир”) каби чақириклар энди “Инсонни эгалла” шаклида пайдо бўлди. Бунинг учун дунёдаги аҳли фитналар нималар қилишмаяпти. Тўғри, шеър

“кўнгил иши”, лекин шоир ҳар қандай ижтимоий ҳодисага кўнгил билан ёндашади, кўнглининг иши деб қарайди. Менимча, кўнгил ҳам руҳоний, ҳам ижтимоий ҳодиса. Инсонга қарши, виждонга қарши ҳар қандай фитнага шоир кўнглининг жавоби муқаррар бўлиши керак.

Ҳар бир одамнинг ичида худонинг вакили бор. Ана шу вакил одамни хавф-хатарлардан, фитналардан огоҳ этади, сақлайди ҳам. Ҳақиқий адабиёт бизни ана шу вакил сари яқинлаштиради, у билан суҳбат ва мулоқотга ўргатади. Гап шундаки, ҳар биримиз худодан нимани хоҳлаётганимизни айтиб, ҳар куни унга юз марталаб тавалло қиламиз, лекин Унинг биздан нимани хоҳлаётгани ҳақида ўйлаб кўрмаймиз. Одам учун энг завқли машғулот ўз қалбини тозалаб боришдир. Шунинг учун ҳам, “Сўнгги пушаймон – ўзингга душман” деган иборани нисбий маънода тушуниш керак. Масаланинг иккинчи жиҳати ҳам бор: пушаймонлик ҳисси қалбни даволайди. Пушаймонлик – виждондан белгидир.

– Сўнгги йилларда сизнинг она тилимиз сандигидан олинган бетакрор иборалар, сўзларнинг илдизини аниқлаш, асл ва кўчма маъноларини қиёслаш борасида қилаётган ишларингиздан воқифмиз. Бу катта изланишни талаб этадиган, заҳматли иш. Изланишларингиз самараси адабий жамоатчиликка маълум. Лекин бизни бошқа нарса қизиқтиради: тил соҳасидаги бу изланишлар шоир Эшқобил Шукурга нима берди?

– Йилларни яшаб ўтганинг сайин бир нарсага амин бўлар экансан. Она Тилингнинг қанчалар азиз ва муқаддас эканини англаб борар экансан. Умр бўйи у сен билан бирга, фикрларингда, туйғуларингда, меҳру муҳаббатингда, хуллас, сени одам сифатида тутиб турган ҳамма устунларга таянч эканини илғар экансан. Кўлингдан келса, шу азиз она учун нимадир қилишинг керак.

Оламни ҳижжалаб ўргатган сенсан,
Дилларга туйғулар олиб кирган Сен.
Бутун бир миллатнинг манглайин силаб,
Мангу Она каби кулиб турган Сен.

Осмонлар, оламлар, тошлар, гиёҳлар...
Неки бор азал ва абад йўлида.
Неки бор сўйлаган менга, муқаррар,
Сирларини фақат ўзбек тилида...

Нодир ЖОНУЗОҚ
суҳбатлашди.

Масъулиятли ҚУВОНЧ



Юртимизда ёшлар масаласига давлат сиёсати даражасида эътибор бериб келиняпти. Бундай ғамхўрлик ва эътибордан ижодкор ёшлар ҳам четда эмас. Мана, бир неча йилдан буён Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси “Ижод” жамоат фонди ҳомийлигида “Биринчи китобим” лойиҳасини амалга оширяпти. Истеъдодли ёш ижодкорларнинг илк китоблари катта ададларда бепул чоп этилиб, республикамиздаги ўқув даргоҳлари ва кутубхоналарга тарқатиляпти. Ҳозирга қадар “Биринчи китобим” лойиҳасида 53 нафар ёш ижодкорнинг китоби нашр қилинди. “Истеъдод мактаби” республика семинари иштирокчиларидан 100 дан ортигининг ижодий ишлари саралаб олиниб, “Кафтдаги ниҳол”, “Биз истиқлол фарзандларимиз” баёзида, “Баҳор булбулларининг чаҳ-чаҳи” ёш таржимонлар баёзида чоп этилди.

Бу йил “Биринчи китобим” лойиҳаси доирасида Жасур Кенгбоев, Эъзоза Обиджонова, Дилноза Абдуҳамидова, Севинчой Ёқубова, Висола Пардабоева, Сарвиноз Мелибоева, Севинчой Ёқубова, Мансур Фаниев, Гўзал Рўзиева, Чарос Ёқубова, Муруватхон Фаффоржонованинг китоблари нашр қилинди.



Севинчой ЁҚУБОВА

1996 йили туғилган. Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети талабаси. “Истеъдод мактаби” VII республика семинари иштирокчиси. “Тенгдошларим – туйғудошларим” адабий-танқидий мақолалар тўплами муаллифи.

2016 йил ҳаётимда муҳим ҳодисалар юз берди:

биринчидан, чорак асрга тенгдош эркин ва ҳур юртимизнинг улуг тўйини зўр тантана, кўтаринки руҳ билан тўйлаш;

иккинчидан, жаҳоннинг энг илғор таълим муассасалари билан бемалол бўйлаша оладиган мўътабар даргоҳ – Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетиде ўқишимни давом эттириш;

учинчидан, “Тенгдошларим – туйғудошларим” номли адабий-танқидий мақолаларим жамланган илк тўпلامим “Биринчи китобим” лойиҳасида нашр этилгани, интилувчан тенгдошларим сафидан ўрин олганим ҳаётимдаги энг унутилмас воқеаларга айланди.

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 25 йиллик тўйига аталган ушбу мўъжаз совғам ҳам ўз-ўзидан пайдо бўлмаган.

Менда адабиёт ва санъат, нафис сўзга муҳаббатим жуда эрта уйғонган. Бунинг негизида оилавий муҳит, яъни адабиётшунослар оиласида туғилганим ва уйимизда каттагина кутубхона мавжудлиги сабаб

бўлган. Китобларга меҳрим, устоз шоиру адибларга ҳавасим чексизлиги боис мактаб ва академик лицейда ўқиган кезларимдаёқ шеърий машқлар қоралай бошладим. Вақтли матбуот саҳифаларида ва мен фаол иштирок этган “Чашма”, “Онажоним, шерият” тўғарак машғулотида бот-бот адабий танқиднинг нисбатан сусайгани ҳақидаги қарашлар илгари суриларди. Шунда қалбимда тенгдошларимизнинг “Биринчи китобим” рукни остида нашр этилган тўпلامларидан ўрин олган шеърий, насрий, публицистик қораламаларига муносабат билдирсам-чи, деган фикр пайдо бўлди. Зотан, бу битиклар менинг қалбим ва руҳиятимга гоят яқин, ёшларнинг аксарияти менга туйғудош эди. Бу эса мени таҳлил ва талқин кенгликлари сари оҳанрабодай чорлади.

Доно халқимиз: “Излаган имкон топади”, дейди. Биз эса ижод эркинлиги тўла таъминланган, ёш авлодга ҳамиша маънавий-руҳий мададкор бўлиш давлат сиёсати даражасига кўтарилган улкан имкониятлар мамлакатада яшаяпмиз. Шу маънода, илк китобимда Шоди Отамурод, Жўрабек Жаҳон, Беҳзод Бийболаев, Маҳфуза Имомова, Бибиробия Саидова, Дилором Мўминова, Дилдорхон Имомалиева сингари ёшларимизнинг ижодий ютуқ ва нуқсонлари ҳақидаги дил сўзларим жамланганидан беҳад мамнунман.

Кези келганда айтиб ўтай, бу йил “Биринчи китобим” лойиҳасида тўпلامлари нашр этилган Жасур Кенгбоев, Акмал Мурод, Висола Пардабоева, Мурувват Фаффоржонова, Мансур Ганиев, Чарос Ёқубова, Гўзал Рўзиева, Эъзоза Обиджонова каби ўндан зиёд ёш шоиру носирларимизнинг битиклари ҳам ўзига хослиги билан алоҳида кузатишларга моликдир. Яқин келажакда улар ижодини ҳам таҳлил-тадқиқ этмоғимиз мустақиллик даври адабиётимизда ёшлар ижодининг етакчи тенденцияларини аниқлаш ва уларнинг муносиб ўрнини белгилаш имконини бериши шубҳасиз.

Акмал МУРОД

1988 йили туғилган. 2014 йили Ўзбекистон Миллий университети журналистика факультетининг магистратура босқичини тамомлаган. “Истеъдод мактаби” VII республика семинари иштирокчиси. “Кўз очган булоқлар” китоби муаллифи.

Китоб чиқаришни истовчилар сонмингта. Кўрсам, тенгдошларим орасида хайрли бир анъана шаклланиб улгурибди. Ўттизгача китоби чоп этилмаган айтарли ҳеч ким ўша минглар сафида кўринмоқчи эмас. Яхши маънода, албатта. Негаки, уларнинг бари “Биринчи китобим” лойиҳасида эътироф этилишни кўнглига маҳкам туккан. Буни “Дўрмон” ижод уйида ўтказилган ёш ижодкорларнинг “Истеъдод мактаби” республика семинарида қатнашиб, англадим.

Истеъдодли ўғил-қизлар ҳаётида унутилмас анъанага айланган мазкур лойиҳани юртимизда ёшлар ижодига, адабиётга берилаётган эътиборнинг юксак ва ёрқин самараси деб биламан. Сатрида ёшлик нашидаси уфуриб, сўз ҳовури гупиллаб турган бу мўъжаз китобчалар, шубҳасиз, ёш қалам-кашларнинг ижодда ўзига хос услуб, йўл излаётганидан сўзлайди.

...Ўзимни кўпроқ публицистикага мойил кўраман. Ҳар битта мақоланинг демайман, зўр очерк ё эссеннинг яраллиш тарихи, босқичлари, сарлавҳадан хулосагача – барчаси мен учун қизиқ. Баъзан икки энлик материал устида ойлаб қолиб кетиш, баъзида эса икки саҳифа мақолани соатда маромига етказиш – тушуниксиз. Кайфиятга боғлиқ десам, ҳаммаси жойида. Ёзгим келмаяпти десам, тўлиқиб турибман...

Биринчи китобимдан бешта мақолам ўрин олди. Ҳар бирининг юрагимга босилган муҳри бор. Масалан, “Кўз очган булоқлар”. Мақола уч қисмдан иборат. “Ўн етти ёш ҳайратлари” қисми миниатюрачи ёш расом Муниса Бўронова ҳақида. “Қизча болалик кезлариданоқ бўёқлар олами ичида улғайди”, деб ёзсам, устоз Маҳмуд Саъдий таҳрирда – “оқ” кўшимчаси устига қалам тортиб, олиб ташлади. Сўнгра:



– Ёшулли, бу дейман, Навоий ё Пушкинни ёзаяпсанми?! – деди одатий пичингини қанда қилмай.

Домлани тез илғаёлмай, каловланиб турганимда ўзлари айтиб қолди:

– Болалик кезлариданоқ дейишинг учун қизимиз ҳали кўп изланиши керак, унга нисбатан кезларидан десак, етади.

Оддий юклама ўзида бундай улкан маъно ифодалаш ҳақида, рост, ўйлаб ҳам кўрмабман. Энди бутун бошли мақоланинг, китобчанинг таҳрир ҳолатини тасаввур қилаверинг. Шеърнинг гўзаллиги қофиядан, ҳикояники сюжетдан бўлганидек, ўйлашимча, мақоланинг хусни – таҳрирдан.

...20 минг нусхада юртимиз мактаблари, лицей-коллежларига тарқаб улгурган илк китобимиз ҳақида ўйласам, уларни устозларимиз кўзлари чақнаб-чақнаб ўқиётгани хаёлимга келади.

Устоз, кўринг, Сиз кўнглига илмуруғини сочган ниҳоллар секин-аста барг ёзаётир!

Устоз, қаранг, Сиз ўғил-қизларингиз дилига солган ижод чўғлари аланга олаётир!..



Чарос ЁҚУБОВА

1994 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультети талабаси. “Истеъдод мактаби” VII республика семинари иштирокчиси. “Қувонч бўлиб дунёга келдик” шеърий тўглами муаллифи.

Биринчи китобим! Бу сўз тилимда “Мен бахтлиман!” дегандек жарангламоқда. “Биринчи китобим” лойиҳасида чоп этилган тўгламимни кўрганда юрагимга қадалган ҳавас уруғи ниҳолга айланиб куртак очгандек, орзум қушга айланиб кўкка олиб чиққандек бўлди гўё. Беқиёс қувонч улашган бу лаҳзалар бунчалар таниш. Яна қачон шундай бахтни ҳис қилгандим? Дўрмон семинарида қатнашгандами, китобларда ўқиб, зангори экранда кўрган устоз ижодкорлар билан илк бор учрашгандами?! Ўша лаҳзаларга бир он қайтгандек бўлдим. Ўшанда...

Коллежимиз кутубхонасида ёш ижодкор Ифтихор Хонхўжаевнинг “Ўйғоқ юрак” шеърий тўгламини кўриб, жуда ҳайратланган эдим. Китобнинг бежирим муқоваси устига “Биринчи китобим” деб ёзилганидан илк тўглами эканлиги билиниб турар, ҳали танилмаган ёш қаламкашнинг китоби таълим даргоҳимизга келиб қолгани таажжуб уйғотган эди.

Қизиқиб билсам, бу тўглам Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ташаббуси билан “Ижод” фонди томонидан “Биринчи китобим” лойиҳасида нашр эттирилган экан. Бундай китоблар эса мамлакатимизнинг барча ҳудудларига тарқатилишини эшитиб, юрагимга оташ тушгандек бўлди. Ахир, қандай бахт, сендан олисдаги қайсидир вилоятнинг шаҳар ёки қишлоқларидан бирида қалам тебратаётган тенгдошларингнинг ижодидан баҳраманд бўлсанг, улар ҳам сенинг ёзган-

ларингни ўқишлари мумкинлигини ҳис этсанг! Ушбу лойиҳада назм, наср, бадиий публицистика, адабий танқид ва болалар адабиёти йўналишида чоп этилган асарларнинг барчасини диққат билан кузатиб бордим. Уларга қараб ўзимнинг машқларимни ҳам таҳлил қиладиган бўлдим.

Ёш ижодкорлар бундай китобчаларни кўриб ҳаваслангани аниқ. Мен ҳам илк тўгламимнинг ушбу лойиҳада чоп этилишини истаб, ўз устимда кўпроқ ишлай бошладим. Бир асарда ниманидир қаттиқ истасанг, бутун коинот сени ўшанга етиштиришга уринади, деган ҳикматни ўқиган эдим. Аммо истакнинг ўзиёқ мақсадга эришишга камлик қиларкан. Бунинг учун ўқиш, изланиш, устозлар ўғитини олиш зарур экан. Устозим Меҳрибон Абдурахмонованинг сабоқлари орзум сари дадил одимлар ташлашимга кўмакчи бўлди.

2015 йили “Истеъдод мактаби” VII республика семинарида қатнашдим. “Дўрмон” ижодкорлар боғига илк қадамни кўйганимда кўнглимда ўзим ҳам номини билмайдиган туйғулар уйғонди. Юрагим қувонч ва ҳаяжондан тез-тез урарди. Уч кун давомида ўтказилган мушоиралар, таниқли шоир ва ёзувчилар билан суҳбатлар юрагимда чуқур из қолдирди. Шеъриятнинг, адабиётнинг моҳиятини теранроқ англадим. Энг катта ютуғим, бошқа вилоятлардан келган тенгдошларим билан дўстлашдим. Ҳозир ҳам улар билан фикрлашиб тураман. Бу эса бизнинг янада жўшқин ижод қилишимизга туртки беряпти.

Уч йил давомида “Биринчи китобим” лойиҳасида иштирок этишни истабман-у, китобхонлар менинг ёзганларимни қандай қабул қилишар экан, деган саволни ўзимга ҳеч бермаган эканман. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида китоби чиқадиغان муаллифлар рўйхати ичида ўз исм-фамилиямни ўқиганимда, бирдан елкамда катта масъулият юкини ҳис этдим. Ахир, ўзим ҳам курсдош дугоналарим билан биринчи китоб масаласида тортишиб, кимнинг ёзганлари қалбга яқин-у, қай муаллиф қофияларни “ўйнатиб” юборгани ҳақида кизғин баҳслашган кунларимни унутганим йўқ! Китобимни кўлимга олгач, ўқувчи сифатида варақлаб чиққанимда бу масъулиятнинг юки нақадар оғир эканлигини англадим. Шу билан бирга, чексиз қувонч ҳиссини туйдим. Ахир, шундай юртда, эркинлик замонида туғилганимнинг ўзи бахт, энди бир умр қувонч бўлиб, инсонларга қувонч улашиб яшашим керак.

Орифжон МАДВАЛИЕВ

тайёрлади.

Кўзларингда порлар чақинлар

Мактуб

Улоқтирди тақдир узоққа,
Ҳаё-ҳув, деб олиб кетдим бош.
Сен дарвозанг олдида менга,
Рўмолингни силкдинг, қаламқош.

Қайга сочган тақдир насибам,
Энди уни термогим даркор.
Мени чорла умид-ла, эркам,
Эшигингга келганда баҳор.

Чорла мени авжи саратон,
Мевалар гарқ пишган кезларда.
Ёмғирларин қуйганда осмон,
Хазонрезги заъфар кузларда.

Дема, қисмат ҳижрон экан-да,
Тушларимга тез-тез кириб тур.
Согинч мени толиқтирганда,
Узоқлардан, эркам, кулиб тур.

Кўкрагимда саргайган сурат,
У кунлардан ўчмас хотира.
Ҳузурингга борарман, албат,
Умидингни гулларга ўра..

Авжи йигитлик чоғимиз,
Яшнаб чаман гулбоғимиз,
Гулга тўла сўл-соғимиз,
Йўқдир юракда доғимиз.

Кўзлар боқар ўтли, мағрур,
Қадамимиз шитоби зўр,
Ловулайди кўкка гур-гур,
Кўрли, қутли ўчоғимиз.

Умрнинг эрта, кечида,
Севги-муҳаббат ичида,
Қизлар боқар кўз учида,
Лов-лов ёниб яноғимиз.

Толемиздан очиб-да фол,
Кулиб турса мудом иқбол,
Ўғил-қизлар топиб камол,
Шохлари ларзон боғимиз.

Кунларнинг бағри жонфизо,
Ҳар дамимиз завқу сафо,
Шамолларни этсак гизо,
Тўйиб қорин – қурсоғимиз.

Тин билмайди умри азиз,
Гоҳ мағрур, гоҳ чўккалаб тиз,
Ҳаёт – аҳди ёлгончи қиз,
Тингламас дилда оҳимиз.

Хиралашса нигоҳ – шамлар,
Оҳ, дегаймиз кўзда намлар,
Шарбатимиз шимиб гамлар,
Отар четга нўчоғимиз.

Келди, кетдилар бизгача,
Хандон кулдилар ўзгача,
Яшнаб очилиб кузгача,
Сўнгра фано тупроғимиз...



Абдумажид АЗИМ

1957 йили туғилган.

Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)нинг журналистика
факультетини тамомлаган.
“Қалбимнинг Ватани”, “Қуёш
боласи”, “Ёруғлик одами”,
“Руҳи равоним”, “Ошиқ
дилим”, “Умид беланчаги”
каби шеърӣ китоблари чоп
этилган.

Бир кун мени йўқласанг, севги,
Қанот бойлаб, айт, борарманми?
Ҳузурингда қилган, қилмаган
Гуноҳларим мен сўрарманми?

Ойда-йилда келсам ёнингга,
Кўзларингда порлар чақинлар.
Гўё ишқнинг чўнг уммонида
Ютар мени асов тўлқинлар.

Бир кун мени йўқласанг, севги,
Гуноҳларинг кечирдим, десанг.
Кўзларингда чарақлаб кулгу,
Эрийдим кўксингдаги санг?

Бир кун мени йўқласанг, севги,
Қолмасманми ақлдан озиб?
Оёгингга бошимни қўйсам,
Бўларманми сенга муносиб?

Олис масофалар, йиллар сўнгида,
Чехранг нигоҳимда бўлар намоён.
Бир-бир жонланади кўзим ўнгида,
Ёшлигим боғлари тоза, навқирон.

Ўчмас хотирамдан нигоҳинг маъюс,
Саволлар чарх урар: нимага, нега?
Яшашга кўникдик бир-бирдан олис,
Бўйсуниб тақдири азал измига.

Лабларинг ненидир пичирлар аста,
Ҳовлини кезасан чалғитиб ўзинг.
Эҳтимол, кўзларим тушади эсга,
Илиқ ҳароратдан титрайди кўксинг.

Бугун ўртамизда армонун фироқ,
Йиллар тоқат тилар менинг сабримга.
Сенинг хаёлинг-ла яшарман, бироқ
Ширин бир туйғунни босиб бағримга.

Фақат шу тасалли менга кифоя,
Эшигим ортидан боқаяпти куз.
Мабодо Аллоҳим қилса иноят,
Тонг-ла қиёматда кўришармиз юз.

Беғубор у ёшлик чоғларда,
Сени кўрдим Сурхон ёқларда,
Оташ чақнаб пок нигоҳларда,
Гуллар тердик чаман боғларда.

Муҳаббатнинг шавқи ила маст,
Капалакдай учиб басма-бас,
Дилни дилга этганча пайваст,
Юрганларим ёдимдан чиқмас.

Оҳу каби ҳуркак ва содда,
Ерга боққан нигоҳинг ёдда,
Сизни дейман фақат ҳаётда,
Деган, ваъда, сўзларинг ёдда.

Гул-гул яшнаб гулгун яноқлар,
Ёлқин сочди оташ нигоҳлар,
Қалбда ёниб умид чироқлар,
Билмас эдик ҳажру фироқлар.

Шўх дарёдай югурик, асов,
Тоғу даштда елардик икков,
Афсус, ҳижрон бераҳм ва дов,
Иккимизни айирди дарров.

Дуч келмай деб қарга, зогларга,
Кезмам энди чаман боғларда,
Талпинсам-да ёшлик чоғларга,
Қайтолмайман Сурхон ёқларга...

Эй биродар

Дунёдаги барча ношукур бандаларга

Эй биродар,
 бунча танғу норозисан,
 Бахт эмасми, хотиринг жам,
 жонинг омон.
 Давраларда йигитларнинг хўрозисан,
 Ёру дўстинг ҳозир-нозир чорлаган он.
 Тилинг бурро,
 қадамларинг шахдам-шахдам,
 Билагинг зўр, ҳатто филни ағдарасан.
 Арпангни хом ўрган каби аҳли олам,
 Нега бунча аччиқ тутун қайтарасан.
 Тирикликнинг асли ўзи эмасми бахт,
 Жўшиб-жўшиб қон чопади томирингда.
 Айт-чи, ўзинг
 экканмисан битта дарахт,
 Бир ниҳолга сув қуйдингми умрингда?
 Элу элат далаларда бел букканча,
 Тер тўқади эртаю кеч чекиб захмат,
 Шоша-пиша югуради энтикканча,
 Ёшу яланг мактабига,
 бу ҳам меҳнат.
 Бу дунёнинг каму кўсти қачон тўлган,
 Тилакларинг эзгуликка ўрадингми?
 Яхши-ёмон кунларингда тиргак бўлган
 Хаста кўшининг аҳволини сўрадингми?
 Парвонадир атрофингда қизу ўгил,
 Ишларинг зўр,
 ошигинг ҳам доим чикка,
 Эй биродар,
 айт-чи, недан тўлмас кўнги,
 Айюҳаннос соладирсан еру кўкка?
 Одам боши Оллоҳимнинг тоши, билсанг,
 Тушар бориб, қайга отса у бехато.
 Чоригингни кўтар, жўна, чидамасанг,
 Чидаганга чиқаргандир асли дунё.
 Ўз-ўзингча бўлар-бўлмас чекиб фигон,
 Осмонларга сапчиганинг кимга даркор?
 Одамзотга бир коса сув ва бурда нон
 Кифоядир,
 қолганлари бари бекор.

Дўст овози

Хастаҳол эдим мен,
 хаёл паришон,
 Таскин қидирардим борлиқ, дунёдан,
 Ҳаётдан берарми, дея бир нишон,
 бир сўз қидирардим,
 олис самодан.
 Хастаҳол эдим мен,
 хазон боғларга
 Боққанча кўзимдан думаларди ёш.
 Ҳавас-ла термулсам бардам, соғларга,
 улар чехрасида кўрардим қуёш.

Хастаҳол эдим мен,
 дарддан енгилган,
 Ёру дўст йўлига маҳтал бўлардим.
 Насибам узилган, паймонам тўлган,
 Саҳройи гиёҳдек
 саргайиб сўлардим.
 Хастаҳол эдим мен,
 излаб тасалло,
 Жовдираб боқардим чор-атрофимга,
 Дердим, бу кунингдан ўлганинг авло,
 керагинг қолмабди энди ҳеч кимга.

Хастаҳол эдим мен,
 совуқ эди кун,
 Совуқ ҳисларимдан, музлаган хона.
 Телефон симлари эса соқов, гунг,
 ўзимни сўкишига излаб баҳона,
 деярдим, бу ҳам кам сенга аслида.
 Хастаҳол эдим мен,
 Ғариби дийдор,
 Соатнинг капгири урарди тик-тик,
 Йўлига кўз тикиб ташна, интизор,
 Кутардим келишин бир дўсти содиқ.

Хастаҳол эдим мен,
 Пажмурда юрак,
 Деярдим, ё Худо, жоним ол, тезроқ,
 Шу пайт жиринглади ногаҳон гўшак,
 Ногоҳ осмонимда чақнади чақмоқ,
 Гўшакни кўтарсам,
 Дўстимнинг саси
 Олис-олислардан берарди садо.
 Қайноқ каломида
 Ҳаёт нафаси,
 Мени яшамоққа ундарди гўё...



Расмлар: Астудин Калолов,
Оловдин Собир угли.



Исажон СУЛСТОН

*Ўзбекистон Республикасида
хизмат кўрсатган
маданият ходими.*

1967 йили туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг журналистика факультетини тамомлаган. “Муножот”, “Ойдинбулоқ” номли қисса ва ҳикоялар тўпламлари, “Боқий дарбадар”, “Озод” каби романлари адабий жамоатчиликда илиқ фикр уйғотган.

Тенетик

Роман

Муқаддима

Айтадиларки, бир одам дарё ёқалаб келаётиб, каттакон ёмби топиб олди. Қўйнидан ёнгогини олиб, чақмоқчи бўлиб уринган эди, ёмби бир неча бўлакка бўлиниб кетди. “Ялтироқ бўлгани билан ҳеч нимага ярамас экан-ку”, дея афсусланиб уни отиб юборди-да, қиргоқда қалашиб ётган оддий тошлардан бири билан ёнгогини чақиб еди ҳамда мурод-мақсадига етиб, ўз йўлига равона бўлди.

Биринчи қисм

*“Тонг ота бошлади,
сўнг унинг изидан ер юзи ёришди.
Сўнг қуёш чиқди, ҳамма ёқ ёруғ бўлди.
Эр йигит эмаклар борди, Тангрига йўлиқди...”¹*

Она тупроқ

(Генетикнинг биринчи ҳикояси)

Қишлоқ. Ёз. Жазирама.

Қоқ туш маҳали бақатерак остидан заиф бир “пуф” елиб ўтади.

У – шу маконнинг митти эпкини. Терак барглари бир чайкатади-ю, ариқ бўйига ўзини ташлайди. Яна бирини сув шабадаси дейдилар. Қайрағочдан узоққа кетолмай, камбар барглар орасида айланиб эсадиганиям бор. Қуввати кучлироқ бўлгани сабабли сал берироққа келиб, иссиқда қимир этмай турган жўхориларнинг узун, сариқ ҳошияли ятпроқларини чайқатиб ўйнайди.

Баъзилари йўлларда шўхлик қилишади. Қумоқ йўлдан кетаверинг-чи. Йўл ўртасида ё четида митти гирдоб ясаб, тупроқ тўзғитиб пириллаётган қуюнчани кўриб қоласиз. Бироздан кейин ўз-ўзидан тиниб, майда хас-чўпларни сочиб юборади.

Яна бир турли шабада тонгу шомда бедазорлар томондан эсади. Саҳарлаб ўша ёққа кетиб, оқшом изига қайтса керак. Бедазорга етгунича томорқалар узра елади. Қўшнининг кўзи кўр лайчаси уни сезиб, хуради.

– Итга ўхшамай ўл, мунча хурасан? – дейди она унга.

Олислардан келадиган кудратли шамол эса теваракни кулрангга ўзгартириб юборади. Балки чанг кўтаргани учун само кул тусига кирар? Аввалига кўкларда елади, кейин пастга тушганида бениҳоя кўп товушлар ҳосил қилади. Девор бошидаги гувалаклар бўғиқ гувиллайди. Бўғотлардан ҳам шунақа сас чиқади. Дарвоза ёриқларидан кириб ҳуштак чалади. Ҳовлида валишга илиб кўйилган толсават чўплари шириллайди. Она дорга осган кирларини уйга олиб кириб кетган. Таранг тортилган чилвир дириллаган сас чиқара бошлайди.

Даладаги товушлар эса тамомила бошқа ва айқаш-уйқаш. Ердаги нўхат билан ловия пояси узун, ингичка, тинмай силтанади. Шамол заб-

тида хинонинг қобиғи ёрилиб, ичидаги қизил уруғларини сочиб юборади. Маккалар шовуллайди. Дарахтлар остига борсангиз шитирлаган, читирлаган, зириллаган юзлаб сасларни эшитасиз. Булар орасида чийиллоқлари ҳам бор. Курмакнинг узун пояси шунақа товуш чиқаради. Дарахт шохидаги қуш полапонлари кўрқиб чийиллашади.

Ўҳ-ҳў, уни ўшанда кўрсайдингиз! Ёйиб кўйилган кирларни учиради, мўрт тераклар, шохларини бемалол ёйиб юборган тол-ўриклар қарсиллаб синади, танасининг оч-сарғиш бағри очилиб қолади.

У кўпинча ёмғир булутларини суриб келади. Булутлар ҳам турли-туман. Ораларида чақмоқлари билан келадигани бор, у шиддатли жала қуяди. Томчилари кичикроқ бўлса, ҳаммаёқ шовуллайди. Каттароқ бўлса, кўлмакларда пуфакчалар ҳосил қилади. Бўтана сувлар хасларни аралаштириб оқизади, баъзан ялғиз ятпроқларини узиб юборади, улар ҳам хасларга кўшилиб оқади.

Қайлардадир ёмғир қирқ кеча-кундуз ёғади дейдилар. Уммонлар узра шовуллаб қуядиган жалалар ҳам бўлармиш. Балки дунёнинг бошқа жойларига борсангиз, ёмғирлари бегона туюлар? Сабаби: тафтию ҳиди, товушлари ўзга. Бизда эса мол-қўй иси, кимнингдир боласини чақирган овози, чечак аралаш ўтлоқ ҳидлари аро ёққан ёмғир турфа товушлар билан бирга, исларни ҳам ҳосил қилади. Аввалига ер бетларида митти кулранг нуқтачалар пайдо бўлади. Унақа нуқтачаларни нафақат ер бетида, балки том устида ҳам кўрасиз. Томчилар дов-дарахт, ўт-ўлан устида туриб қолади. Дала-тузни, тупроқ йўлларнию сўқмоқларни, ўрилган пичанларни бир хилда қорайтириб-намлаб, шивалаб уради. Кейин ҳамма ёқни шалаббо қилиб ташлайди. Маккапоялар, ер бетида қолиб кетган ашёлар, кўрадаги эски ўтинлар – бари бирдай намланади. Ўрмалаб кетаётган чумоли устига тушса, чумоли кўрқиб тўхтаб қолади. Ўргимчак тўрига тушса, тўр эгаси агил-тапил қочади, ёмғир эканини билади. Ҳайвонлар бамайлихотир бош чайқаб, ризқини еяверади. Паррандалар эса бостирма остига ўтиб олади.

Ёмғир остида дарахт шохига чиқиб олиб, осмонга қараб қичқиргим келади.

Қизиқ, қушлар ёмғирда қочиб кетмайди. Қарға, зағча, қалдирғоч бемалол учади. Чумчуқ билан мусича беркиниб олади.

Ёмғир ёққанида ҳам ёқимли, ҳайбатли оҳанг яралади. Ҳар нарса айри ун чиқара бошлайди.

¹ Қадимий туркий битиклардан.

Тол ёнига борсангиз, дарёдай шовуллаштини эшитасиз. Сабаби: барглари учли, узунчоқ, қайиқчага ўхшайди, ёмғир суви улардан оқиб пастга қуйилади. Терак шитирлайди, япроқлари тигиз бўлгани учун бир-бирига урилади. Каттароқ баргли дарахтларда дағалроқ товушлар ҳосил бўлади. Қуруқ шох-шаббалар бошқа, хаслар бошқа саслар чиқаради, хуллас, бутун борлиққа бастачисию ижрочиси табиат бўлмиш ёмғир мусиқаси таралаверади.

– Ҳой бола, бери кел! Ивиб кетибсан-ку? Нима бор ёмғир тагида?

...Мана шулар – қалбим тўридаги азиз манзаралар. У маконларга кирсам, ўзим ҳам беш-олти яшар болакайга айланиб қоламан-да. Кичкина этик кийиб, шамол қуришиб кетган лой кўчаларни кезаман. Дарахтзорларни, жингилзорларни айланаман, энг майда ҳодисаларгача назар соламан.

Одамлар эса ўша ҳодисалар билан бир-галикда жонланади. Бир кечаю бир кундуз тинмасдан эсиб, еру кўкни қуришиб кетадиган шамол хаёлимда қўшнимиз Ўбай аканинг қичқириқлари билан бирга садоланади. Яна, мактаб синфхонасидаги олов гуриллаган қора чўян печка, дераза тирқишидан кираётган елвизакда совқотиб, қулоқчинларини тушириб сабоқ олаётган болалар, кўзга кўринмас ҳавонинг зуғумли ҳайқиришлари аро патлари юлқина-юлқина, уясидан нари кетолмай юрган паррандалар, ниҳоятда зерикарли ва ҳеч кимга кераксиз дунё фанлари намоён бўлади. Ёмғир десам, баҳор жаласида баъраб шаталоқ отган кўзилар билан бир қаторда бепоён далалар кўз олдимга келади, қалбимни ширин ҳислар чулғаб олаверади. Бол деганида бизникига меҳмон бўлиб келган, олис аждодларимизнинг қайси бир ҳалқасида қанақадир алоқаси борлиги учун қариндош деса ҳам бўлаверадиган қишлоқдошларимизни эслайман. Улар билан келган қизалоқни кўриб бир лаҳзага қотиб қолгандим гўё. Қизгина ниҳоятда чиройли эди, аммо чиройи нимада десангиз, жавоб беролмаслигим ҳам бор гап. Қариндошлар ўшандан кейин қайтиб келишмади, яшаш жойи Дашти Қипчоқ эканини билсам-да, тасаввуримда жуда олис, тушунарсиз ғалати макондай бўлиб қолаверди. Мени довдиратган – турли ифодаларни акслантирган кўк-яшил, гавҳар кўзларимиди?

У маҳаллар атлас бурмали кўйлақлар урф бўлган, тус қора сочи узун эди... Асалари тўдасини кўрсатганим, уядан оқиб тушган болни

берганим, тилига текизиб кўриб: “Роса ширин экан”, деб миннатдор қарагани ҳам эсимда.

Онгим у манзарани кучайтириб, рангларини ёрқинлаштириб ўзига жо этган. Кўрилган-билинган ҳодисаларнинг тасаввурда ўзгариб жонланишидан хабар топганимдан кейин шунга диққат қиладиган бўлдим, билсам, айнан мен кўришни истаган шаклда жонлантирар экан.

* * *

Сап-сариқ қуёш самога кўтарилганида, осмон бағридаги бир нечта булут ер бетида аста силжувчи сояларни ва ҳар ер-ҳар ерда осмондан ергача инган ёрқин нур дасталарини ҳосил қилади. Нурлар дов-дарахт ва бута шохларига зар либосини кийдирса, булут кўланкалари уларни бирпасда кулрангга бўяйди. Офтоб кўтарилгани сайин буталар, кичик қирлар, оғочларнинг узун соялари қисқариб, ўзига ўхшамай қолади, кичрая-кичрая, эгалари пойида ётган хуфя аскарларга айланишади. У аскарлар ер бетида ҳар ер-ҳар ерда, худди дала-туз тинчини қўриқлаган каби, ҳар дўнг, ҳар тепа, ҳар бута остида туришади, бирининг милтиғи, бирининг камони, яна бирининг қалқони кўланка бўлиб кўзга ташланади. Теваракда эса аста-секин улуг бир силжиш рўй беради.

Бундай манзаралар қўшнимиз Нисо хола-нинг қаровсиз теракзори орасида ҳам намоён бўлади. Нисо хола ёлғиз кампир эди, қўни-қўшнилари бечорага ҳар куни овқат чиқаришарди. Теракзор ости соя бўлгани учун ҳар нарса ғалати тарзда ўсиб кетган, масалан, отқулоқ барглари нақ бир қулоқча етган, билсангиз, унинг япроғининг иплари бўлади, энг узун иплар ўшандан чиқади. Соя бу ерда ҳаракатланмас, турғун, шу сабабли бошқа ўт-ўланлар ҳам узайган, ёввойи қўзиқоринлар одатдагидан анча катта, ҳатто ўргимчаклар ҳам катталашиб, улкан тўрлар тўқиган.

Қайроғоч шохлари орасидаги асалари тўдасини ўша ерда тасодифан кўриб қолганман. Остидан ўтиб кетаётсам, бошимга, сочларим орасига қуюқ бир нима томчилаб, юзимга оқди. Сийгалаб кўрсам – асал! Суюқ, новвотранг, гул иси анқиб турибди. Тепага қарасам – баланд шох орасида гуж асалари тўдаси! Қайдан келганига ақлим етмади. Ўша ерга ин қурибди, бол ҳам тўплабди.

Отамга айтсам, ўйланиб туриб: “Қайдандир ажралиб чиқиб, шу ёққа келиб қолгандир? Эгасини топмасак бўлмас, нима бўлганда ҳам бировники”, деди.

Лекин асалари сирини отамга Дашти Қипчоқдан келган меҳмонлар орасидаги қиздан сўнг айтганман. У қиз келиб-кетгунгача бир-икки кун ичимга сиғмай юрганман. Отам ёки укаларим томорқанинг ўша хилват томонига ўтишса, асалариларимни кўриб қолишмасмикин дея жон ҳовучлардим. Асаларилар кечалари қанақа ухлашар экан? Қўлимга фонар олиб тунда дарахтга тирмашиб, нима қилаётганини кўргим келади. Лекин тунда бўлса-да чақиб олиши мумкинлиги ҳайиқтиради ҳам. Чунки бир-икки кишини асалари тўдаси қувлаганини биламан, қўлларини ҳавода силкита-силкита қочишганини ҳам эслайман.

Асалари одамдан бошқа кимни чақиши мумкинлиги ҳақида ўйлайман.

Чумолини чақолмайди, чунки кичкина. Қушням чақолмайди, пати бор. Ҳайвонлар-нияма чақолмайди, сабаби – териси қалин. Унда, кимни?

– Айиқ асални яхши кўради, – деди отам. – Уяси билан кўпориб олиб, панжаларини ботириб, ялаб-ялаб ейди. Асалхўр айиқ бу атрофда йўқ, бўлганида ҳам чақолмаслиги аниқ.

– Унда кимни?

– Одамни-да, – кулди отам. – Асалини оламан десанг, чақади.

Душмани одаммикин? Яна ақлим етмайди.

Уя асалга лиммо-лим бўлса керак. Ҳар замонда бир чакиллаб томади. Томчисига кафтимни тутаман. Шаффоф, тиниқ, катта томчи. Қарасам, дарахт танаси чумолиларга тўлиб кетибди. Ҳаммаси бол ишқида ўрмалашяпти.

У бол қайдан келади?

Асалари қайдан топади уни?

Уларни кузатаман. Асалари зириллаб учиб келади, гулкоса ичига киради. У ерда жуда нозик, чиройли чангли жойи бор. Ўша ерда бир нималарни тўплайди. Синчиклаб қарайман-у, болни кўрмайман. Арилар бирин-кетин учаверишади.

Ўша куниеқ отам қути топиб, юз-кўзини латта билан ўраб, уяни олиб тушади. Асаларилар ғуж бўлиб эргашади. Отам уяни қути ичига солади, қўли билан асалариларни ҳайдайди. Эҳ-хе, улар сон-саноксиз. Жойлагач, менга узоқдан асалини кўрсатади. Сарғиш катакчаларга жойлар экан. Онам берган косани олиб бораман, теграсида асаларилар ғужғон ўйнаган отам косага асал оқизади. Коса ярим бўлгач, у ердан узоқлашади. Асаларилар бироз қувиб келади-да, ортга қайтади.

Бармоғимни тиқиб, ялаб кўраман. Жуда лаззатли, томоғим қирилиб, овозим чиқмай қолади.

Дашти Қипчоқдан келган қиз менга ўша асални эслатади. Юзи новвотранг, ўшандай ширин бир нимадан дарак беради. Пешонасига бир-икки ҳуснбузар тошган эди, ўзига ярашгани-чи? Қўллари ҳам эсимда, аланга олдида ўтирганимизда кўрганим – одатий қаварган, меҳнаткаш қўллар эди. Уст тарафи қорайган, кафтининг ичи эса нимагадир қизғиш, яъни, хино қўйган экан. Роса гапирганим ҳам эсимда, ажабки, нималарни гапирганим ёдда йўқ. Гапимни тинглаганида хиёл жилмайишига маст бўлиб, ўзимни кўрсатгим келгани-чи? Ўшанда нима учундир теракнинг учига чиқиб чумчуқ полапонини оптушгим келган эди. Яна, катта тўнкани кўтара олишимни ҳам кўрсатганман. Булар майли, дарахту экинзорлар узра учолганимда, қўлларимни кенг ёйиб, кўкларда чарх уриб айланган бўлардим.

Кейин эркак-хотин айри-айри овқатланишди. Эркаклар сўрида, хотинлар айвонда, у ёқ-бу ёқдан жуда зерикарли гаплардан гапириб ўтиришди. Ота-боболари шу қишлоқда яшашган экан, у маҳалларда турмуш жуда хароб, шояд ўнглансак дея узоқларга кўчиб кетишганмиш. Сочига чўлпи тақиб олган кампир “Нимагаям ўша ёқларга кетган эканмиз, дарвоза тиқ этса ватанимдан биров келдимикин деб сочим оқарди” деб йиғлади. Бу гап-сўзлар ўз тўдасидан айрилиб дарахтга келиб ўрнашган асаларилар тўдасини ҳам эсимга солди. Таом ейилиб, фотиҳа қилинган, худди шу тартибда жой тўшалди, ҳамма уйқуга ётди. Тераклар ортидан сарғиш-қизғиш тусли катта ой кўкка кўтарилди. Ёғдуси айвонга тушганида, хаёлим у қизнинг сочлари ёйилиб ухлаётганини кўз олдимга рўпара қилди, ҳатто пешонасидаги бир-иккита қизғиш пўрсиллаган ҳуснбузаригача кўрсатди.

Эртасига саҳарлаб турганимда меҳмонлар йўқ, хайрлашиб жўнаб кетишган экан.

– Бир чиройли қизчаси бор экан, исми Интизор эмиш, – дейишди хотинлар.

Қизнинг исми Асал эмас, Интизор бўлиб чиққани тасаввуримни ўзгартирмади, балки дарахт шохларидан томган болни татиб кўриб кўзида қувонч ила кулган қиз билан тунда кўтарилган улкан ой бирлашиб, етиб бўлмас армонли манзарага айланиб қолди. У пайтнинг иссиқ, тифиз ҳавоси, япроқлар орасидан тушиб турган даста қуёш нури ҳамда ўша нур дасталарида ёғдуланиб учган капалагу ниначилар,

табиатнинг умумий шовқини аро кимнингдир боласини чақирган, кимнингдир кулган, кимнингдир озорли овози, ҳайвон товушлари ва қайдадир шодланиб ҳурган кучук саслари ила ўша тутаб турган нигоҳ бирлашиб, қалбимга жойланди.

Мен у қиёфа энди сира ўзгармаслигини, орадан қанча йиллар ўтса-да, бир хилда малоҳатли бўлиб қолаверишини билмаган эканман. Сафарга кетаётганлар азиз қиёфаларни энди сира кўрмайман, деб афсусланишади-ку? Орадан шунча йил ўтди, кўп кунларни бошдан кечирдим дейман-у, ичимда ҳалиям ўша болакай яшаётганини сезиб тураман. Манзараларга қараб қувонсам, у ҳам қиқирлаб кулади. Асал қиз ҳам ичимда ўша малоҳати ила ўзгармасдан қолган...

* * *

Асаларидай беозор, тартибли ҳашарот йўқ дейишади. Катталар айтишича, бол тўплашидан ташқари, гул-чечакни чанглантирар эмиш. Баҳор иссиқларида чаман бўлиб очилган гуллар орасида албатта асалари манзараси бор. “Биз ҳам асаларидай тинмаймиз, – дейди отам. – Аммо ташиб келган ризқимиз қайда-ю, асал қайда?”

Сигир деярли барча хонадонларда бор. Қайси ўтти ёқтириб ейишини, қай бири зарар эканини ҳамма яхши билади. Хотинлар даладан ғарамлаб ўт ўриб келишганини кўп кўрганман. Таом тайёрлагандаги сабзавот пўчоқларию овқатнинг қолган-кутгани берилаверади. Ўзимизнинг сигирларга нима берсангиз еяверади, курмакни, шўрани, макка поясини, ажриқни, бедани, арпани ёқтиради. Ажриқ тезда сувсатади, курмак пояси сувли бўлгани учун суғормасангиз ҳам бўлаверади. Семизўт ичини ўтказиб юборади, бангидевона миясини айнитиб қўяди. Тол, беҳи, гилос, узум барглари охурига солса бўлади, терак баргини бермагин, захари бор дейдилар.

– Худои таолонинг қудратини кўр, – дейишади кишилар. – Ўтлаб-семирадиган, ҳар йили ўз-ўзидан кўпаядиган гўштни қаерда кўргансан?

Мол-ҳолга бундай баҳо мени ҳайратлантиради.

– Сўймасанг, сут-қатиқ бериб юраверади. Сўйсанг – гўшт-да...

Кузда болалар мол-ҳолни дала-тузга ҳайдашади. Бизнинг сигир эсли, кеч кирган маҳал уйни ўзи топиб келади.

Сигир туғса қувонишади, оқлик дейишади. Сутининг ранги оқ бўлгани учунми? Бузоқ оёқлари титраб-титраб, майишиб-майишиб сигирга интилади. Сигир уни роса ялаб-юлкайди, шунда чиройли юнгида палахса-палахса, қорамтир ҳўл излар қолади. Мана шу ҳолат хотинларнинг раҳмини келтиради. “Вой бечора, эна-да” деб, кўзларига ёш ҳам олишади.

Сигир фақат туққанидан кейингина сут бера бошлашини ўшанда билиб олганман. Унгача ҳар доим сут бераверса керак деб ўйлаган эканман.

Бузоқча кўзларини бир нуқтадан узмай, тумшуғи билан туртиб-туртиб эмади. Гоҳо қаттиқроқ туртса, сигир бечора мункиб кетади, озорланиб, бошини буриб мўърайди, аммо тепмайди.

Илк сути бурда-бурда, тахир таъмли бўлади, уни ёш болаларга беришади.

Кейин ҳар тонг сут соғилаверади.

Челакдаги сут устига дока ёпиб, осиб қўйишади. Анча тургач, устини қаймоқ бойлайди. Болалар қаймоқни сидириб олиб ейишади.

Аввалроқ ивигилган қатиқдан озгина солиб, устини ўраб қўйса, қатиқ бўлади. Уни матога ўраб қуёшга қўйса, пишлоққа айланади.

Сут табиатнинг ҳамма жойида мавжуд. Масалан, асалари сути. Асли қанақа эканини билмайман, отам олиб келади. Лекин таъми тахир бўлади. Гўдаклар, болалар шамолласа, қошиқ учида беришади.

Ўт-ўлану дарахтларнинг ҳам сути бор. Момақаймоқнинг оч-яшил пояси найчага ўхшайди, иккига бўлсангиз, аччиқ таъмли оппоқ суюқлик тошиб чиқади.

Қўй, туя сутиниям ичиш мумкин. Эчки сутини касалларга ичиришади. Мол, қўй, эчки сүтидан қурут ясашади. Мушук-кучукларнинг ҳам сути бор, албатта. Гоҳо далаларнинг четларида, салқинроқ жойда болалаган ит ёнбошлаб ётганини, кўзи эндигина очилган уч-тўртта кучук-вачча қаторасига эмиб ётганини кўриб қоласиз.

Ёз жазирамаларида қорни қаппайиб, зўрға юрган ҳайвонларни кўргансиз-ку? Хотинларнинг раҳми келиб, олдида товоқда егулик қўйишади. Кечагина ириллаб юрган итнинг зуғуми ғойиб бўлган, болалар яқинига борса ҳам мўлтираб қарайди. “Менга тегма, аҳволимни кўрма-япсанми деяпти”, дейишади хотинлар. Егуликни еб, кейин лапанлаганича ўз жойига қараб кетади.

Умуман, сут муқаддас нарса. Ерга сут тўкилса, айниқса, хотинларнинг жони чиқади, сутни тўккан боласини аямай уришади:

– Нега тўқдинг, бола бўлмай ўл! Кўзинг кўр бўлиб қолади-я!

Қайсарроқ кимнингдир феълидан сўз кетса, “Сут билан кирган жон билан чиқади” деб ҳам кўйишади.

Кўшнининг боласининг қулоғи оғриб қолади.

– Қулоғига сут томиз!

– Уни қайдан оламан?

– Нариги кўшнининг келини кўзи ёриган, ўшанга айтсанг беради.

Сут томизилса, қулоқ оғриғи барҳам топади.

Кўшни хотинни “Кўкал хола” деб чақиргин, дейишади. Чунки кўни-кўшнининг боласи очқаб йиғласа, эмизиб кўяверар, сутини қизганмас экан. Теградаги уч-тўрт хонадоннинг болалари шу тариқа кўкалдош бўлиб қолишган. Кўкал хола буюрган ишини адо этган болаларга “Эмизган сутим ҳалол бўлсин” дейди, шўхроқларини эса “Берган сутимга рози бўлмайман” деб кўрқитади.

Ёши каттароқ болаларга хотинлар “Ҳозир эмизиб кўяман” деб пўтпаса қилиши-чи? “Э, бор-э” деб тўнғиллаб нари қочишади болалар. Чунки эмизиб кўйса, мазахга қолади.

Чақалоқчалар қўлчалари билан онасининг кўйлагига тирмашиб олиб, эмиб ётишади. У маҳалда нигоҳлари сокин бўлиб қолади, ияклари титраб, оқи хиёл кўкимтир, қорачиғи катта кўзларини бир нуқтага тикиб, миқ-миқ эмаверишади.

* * *

Мана шу тарз, ёмғирдан кейинги кўчаларнинг лойлари аро уйга кирамиз. Юмушлар барҳам топиб, кеч маҳали сандал атрофига тизиламиз. Бениҳоя қизиқарли маталлар вақти келади.

Сандал атрофида қариялар эртақ бошлашади, шулардан бири – Нух алайҳиссалом ҳақида.

...Бир куни Нух алайҳиссаломнинг хотини нон ёпибди. Нонлари қип-қизариб, пўрсиллаб пишибди. Тандирдан узиб саватга солаётса, қўли куйиб, биттаси ерга тушибди.

– Енгчаси йўғаканми?

Енгча – билаккача етадиган, қалинроқ матодан ичига пахта солиб тикилган узун қўлқоп. Бир тарафи қорайиб-куйиб кетган бўлади, ёмғирда намланса, куйик иси анқийди. Хотинлар янги пишган иссиқ нонларни ўша енгча билан узишади.

– Боракан-у, аммо қўлига кийволиш эсидан чиққан экан. Ёки нон ёпаверганидан илма-тешик бўлиб кетганми?

Хуллас, нон ерга тушганида хотин:

– Ҳаҳ, ўлгур, – дебди

Шунда Нух пайғамбар айтибдики:

– Ҳой нодон, ризқниям сўкадимми одам? Қани, тавба қилиб, нонни ердан олиб кўзингга сур-чи!

Хотин шундай қилибди. Ерга тушган нон бўлагини олиб, пуф-пуфлаб кўзга суртиш одати ўшандан қолганмиш...

Маталларнинг кўпида хотинлар нодон бўлиб тасвирланишига ақлим шошади. Ташқарига чиққанимда уларга қизиқсиниб қарайман, сираям нодонга ўхшашмайди.

Пайғамбар дейишса, хаёлимга тўн кийиб, белига белбоғ боғлаган нуроний, насиҳатчи чоллар келади. Айтадиларки, Нух алайҳиссаломнинг уч ўғли бўлган, тўнғичидан, яъни бош бўғинидан бизнинг ота-боболар тарқаган экан. У ривоятга одамнинг ақли бовар қилмайди – тўфон қайда-ю, биз қайда?

* * *

Одамлар ҳамма нарсани ўзгартириб, жон ато этиб олишганига яна ҳайрон қоласиз. Масалан, ноннинг жони бормидики, гапирса?

– Нонни тескари кўйма, гуноҳ бўлади.

– Нега?

– Ризқинг қийилади.

– Кучукни урма!

– Нега?

– Эрта бир кун Эгамга сендан шикоят қилади.

Уни кучли, мени заиф қилиб яратувдинг, уриб жонимни оғритди, дейди.

– Қиблага қараб чоптирма.

– Нега?

– Мохов бўтқоласан.

– Кечаси ташқарига бир ўзинг чиқма.

– Нега?

– Озиқчи опкетиб қолади.

“Озиқчи” нималигини биров билмаса-да, ҳамма болалар ундан кўрқади. Бу ғалати сўз озиқ тиши билан уйқашлиги учун, назаримда, ўхшовсиз тиржайиб, ой нури тўкилган кечаларда дайдиб юрадиган, курак тиши оғзидан қозикдай чиқиб турадиган бемаъни бир яратик қиёфасида гавдаланади. Болаларни нега опкетади, биров билмайди, аммо катта қозонга сув солиб, қайнатиб шўрва қилиб ичади, деб кўрқитишади.

Қиш тунлари узундан-узоқ, болалар сандал четига тиқилиб олиб, катталарнинг ваҳимали ҳикояларини қулоқ қоқмай эшитишларини ҳам айтайми? Одамларни адаштириб кетадиган ғалати кишилар, йўл ёқасидаги дев, қиз қиёфасидаги ажина, қора юзли киши ҳақида-чи?

* * *

У маскан узра тунлари ёғдуланган Оймомо – фақат шу жойларнинг момоси. Ўзга маконларда Ой бунақа кўринмайди, номиям момо эмас, дейдилар. Тоғ орасидан қалққан ёки адоқсиз саҳроларнинг Ойи бутунлай бошқа кўринишга эга эмиш. Дов-дарахт иси анқиган кечаларда, тутлару тераклар ортидан ҳаволанган ўзимизнинг ой жуда азиз.

Тавба, Ой десам, хаёлимда София холам жонланади. Ниҳоятда беозор, қалби ёруғликка тўла муштипар хотин эди. София холам десам, юксакларда ёғду сочган ажойиб Оймомо ёдга келади.

Тенгдошларим билан дала-тузни кезар эканман, дашт қорақушига кўп дуч келардим. Бошқа қушлардан фарқ қилиб, ҳақкалаб юрар, хаслар орасидан бир нималарни излагани излаган эди. Неча марта тош ё кесак отганмиз, лекин бирор марта ҳам текизолмаганмиз. Одамлар боравермайдиган жойларга хаслардан ўраб-чирмаб, халгача шаклида ин қурадди. Мен кўрган инлар бўм-бўш, қорақуш қачонлардир унда тухум босиб ўтирган, нар қуш емиш ташиган, сўнгра жиш полапонларини учирма қилиб, ташлаб кетган бўлса керак. Дала-туз сира ўзгармади, назаримда, минг йиллар аввал шундай эди, эндиям шундай қолаверса керак, деб ўйлайман.

Одамлар ҳаёти эса ўша-ўша тарзда давом этарди:

– Ҳой, бола бўлмай кет! Сени нимага туққанман, дала-даштда санқигин дебми? Бор, ишингни қил! Ҳамма юмуш битта ўзимгами?

Теварак нимага бунақа? Нега қуш учадиган, кумурсқа ўрмалайдиган, сигир кавш қайтарадиган, кучук ҳурадиган қилиб яратилган?

Тенгдошлар билан ҳам шу мавзуда гаплашиб қоламиз:

– Нимага Худо бизни одам қилиб яратган?

– Бир куни катта бўлиб, бола-чақа кўрсин деб.

Ҳақиқатан ҳам, ўша маҳалгача эшитганларим орасидаги энг тўғри фикр шу бўлиб туюларди. Бутун теваракнинг қилаётган иши фақат шугина, яъни дов-дарахт мева солар, кузда баргларини тўкиб уйқуга кетар, бир неча йил ўтгач қуриб, йўқлик оламига жўнарди. Ҳамма нарса яратилиш ва хазонга айланиш ҳукми остида экан, одам ҳам шуларнинг бири, деб ўйлаш ҳаётни осонлаштирарди. Қилар ишинг фақат ризқ териш, уйга емиш ташиш, бола-чақа катта қилиш, шуни эплаёлсанг, олам

гулистондай туюларди. Яъни, заҳмат чекаётган бутун элнинг ҳаёти дашт қорақушиникидан ортиқ эмас эди.

Меҳнатлар эса давом этарди. Самода ўзимизнинг булутлар сузар, ёмғиру қорлар ёғар, қуёш чиқиб-ботар, қишлоқ тепасидан шамоллар елиб, тасаввурни жуда олисларга – хилват ва бепоён ўрмонларга, ажойибот ўлкаларига, уммонлару музлар маконларига олиб кетар, озод-озод, одамни сармаст қиладиган гўзалликлар диёрига етакларди.

Дунёнинг қаерларидадир кўз кўриб қулоқ эшитмаган ажойиботлар бор, биз яшаган қишлоқ эса туссиз, зерикарли, ипидан-игнаси-гача ўрганиб чиқилган, кўниқилган макон бўлиб туюларди-да.

– Ҳой яшшамагур! Ташла китобингни! Ўқиб одам бўлармидинг?

– Бор, молга ўт ўриб кел!

– Ерни чопиб кўймабсан-ку, аҳмоқ? Неча марта айтаман сенга?

Бундай койишлар болаларга кўп ҳам таъсир қилавермас, ими-жиммида юмушларини битириб, яна ўйинга машғул бўлиб кетаверишарди.

Ўсмир ўн икки ёшида ҳалиям бола бўлади. Ўн тўртга ўтганида эса мўйлови сабза уради, юзигаю пешанасига бўжамалар тошиб, овози дўриллай бошлаганида катталар насиҳатга ўтишади:

– Кап-катта бўлиб қолдинг, энди рўзфоргаям қараш. Шу туришда юравермай, бирор ишнинг бошини тутишни ўйла.

Қанақа ишнинг бошини тутишга ақл етавермайди. Лекин катталар нима деса шу: индамай бўйин эгиб кетаверасиз. Ё томорқада етилган мева-сабзавотларни опчиқиб сотасиз, мол-қўй семиртирасиз, терак эксангиз, беш-олти йилда иморатга яраб қолади. Бунга бўйнингиз ёр бермаса, ана, сувчилик ёки тракторчилик қилинг... Отангиз тўғри айтибди, ростдан ҳам, бола эмасиз-ку?

* * *

Тавба, қуш десалар, хаёлимда уясида тухум босиб ўтирган дашт қорақушию қора чумчуқлар намоён бўлади. У манзараларнинг ҳаракатли экани ажаб.

Сигир десалар пов-пов кўптириб соғилган, кейин нимагадир ерга тўкилган сут манзарасини кўраман.

Нега айнан тўкилган сут жонланишига ақлим етмайди.



Инсонларнинг қиёфалари ҳам маълум воқеа-ҳодисалар билан бирлашиб кетган, кимни эсламай, қайсидир воқеага боғлиқ ҳолда жонланади. Убай акани шамоллар билан бирга тасаввур қиламан, София холам ой манзараси билан уйқаш, Дашти Қипчоқдан келган сулув қиз бол ва асал ҳосил қилади, онамни ялпиз, райҳон ҳамда гул очган чечаклар ёнида, отамни қўлида болта ёки арра, кесилган дарахт шохлари ёки яхшилаб ағдарилиб чиқилган майдон ўртасида кўраман. Ўзимни мана шу манзаралар ичида учиб юрган бол арасидай тасаввур қиламан, қай манзарага яқинлашсам, ўша катталашиб, майда-чуйдаларигача намоён бўлади.

Яна анча йиллар ўтгач, улғайганимдан сўнг ҳам сира ўзгармаган далалар аро бошқа уфқлар юз кўрсатиши хаёлимга келмас эди. Ҳали яна кўп воқеалар хотирага муҳрланишини, фурсат бўлганида ҳар воқеани турган жойидан олиб айлантриб томоша қила олиш мумкинлигидан хабарим йўқ эди-да. Кишилар оламдан беҳабар, шу митти ҳудудда оддийгина умр кечирар эдилар. Ҳеч кимнинг хаёлига келмас эди: на ҳалокатли билимлар, ҳаёт ўрнига ўлим-у,

барака ўрнига фалокат келтирувчи ризқлар, на дунё бўйлаб кезиб юрган сон-саноксиз кишилар, на ҳаволарни янгилаб, фаслларни ўзгартириб эсадиган мавсум шамоллари...

Лайлатулқадр

Ўша йили рўза кузга тўғри келган эди.

Осмон тўла қуш, чирқиллай-чирқиллай қайларгадир учиб кетишарди. Ҳар бирининг кўчишининг маълум вақти борми? Қалдирғочлар, кўкқарғалар, турналар, ўрдаклар, ғозлар, лайлаклар кўчганига гувоҳ бўлганман. Баланд тераклару симёғочларга саватдай ин қурадиган бу қуш гоҳо тумшугида илон кўтариб учганини ҳам кўрганман. Гўё одамлар эшитмайдиган бир ҳукми илоҳий келиб, бари ёппасига жуда олисларга равона бўлишарди.

Лекин кетмайдиганлари ҳам бор-ку? Мусичаю чумчуқлар қишли-қировли кунларда ҳам учиб-кўниб дон-дун теришар, одамлар дастурхондаги увоқларни шуларга ризқ бўлсин дея атай қор устига қоқишарди. Лекин қиш қаттиқ келган маҳалларда музлаб ўлиб қолган қушларни ҳам кўрасиз.

Катталар болаларни рўза тутишга ундашар, тутишмаса кўп ҳам мажбурлайвермас эдилар. Менга ҳам бобом уч-тўрт марта пўтписа қилди, қўрққанимдан “Хўт” десам ҳам, салдан кейин қорним очқаб, тахта қутидаги нонлардан бирини билдирмасдан қўйнимга солиб томорқадаги маккапоялар ортига ўтиб шоша-пиша еб олганим эсимда.

Кишилар нима учун бунчалар қийналиб рўза тутишларига ақлим етмасди. Одамлар оч юришидан Худога нима наф? Худо ҳақидаги тасаввурим ҳам йўқ, ҳамма ундан қўрққанини билардим, чунки кишилар сал нарсага “Худодан қўрқмайсанми?” деб гапиришганини кўп эшитганман. Назаримда, рўза тутиш ҳам шу қўрқув туфайли эди, мен бобомнинг кўзини шамғалат қилиб қорнимни тўйдириб олганимдан кейин қўл ёки оёғим ишламай қолишини хавотирланиб роса кутдим, аммо ҳеч нима рўй бермагач, “Катталар алдашибди” деган тўхтамга келдим.

Рўза охирлай бошлаганида одамлар орасида лайлатулқадр ва Хизр бува ҳақидаги гаплар пайдо бўлди. Хизр – ўзимизнинг оқсоқолларга ўхшаб кетадиган бир чол бўлиб, кўзга гоҳ кўришиб, гоҳ кўринмай, мана шундай кечаларда эл оралаб юрар, рўпара келганларнинг мушкулларини осон қилар эмиш.

Кечаси одамлар дуо қилиб ўтиришар экан, Лайлатулқадрни лайлакка ўхшаган бир қуш деб ўйлаганман. Қанотини қоқиб ўтиб кетса, одамларнинг дуоси ижобат бўлар, ҳатто ушлаб ўтирган нарсаси тиллага айланиб қолармиш.

Бу борада қўрқинчли гаплар ҳам борийди.

Бир хотин боласини эмизиб ўтирса, Лайлатулқадр кепқолибди. Суюнганидан ҳар нарсаларни тилабди, бир маҳал боласига қараса, аллақачон тиллага айланиб қолганмиш. “Войдод, бойлик сўрамай мен ўлай” дея тилла болани кучоқлаб фарёд ура-ура, ақлдан озганмиш.

Кимлардир уни кутиб томда ухлашганини ҳам айтишади. Авваллари шундай кечаларда мен ҳам ухлаб қолар эдим. Бу сафар қизиқиб ухламадим.

Тун ярмига борган маҳал, томорқа адоғидан, қўшнининг тераклари ортидан ой самога кўтарилган, Убай ака уйига чиқиб кетган, Холис аям билан София холам сўрида эдилар.

Бир маҳал кунботар тараф яллиғланиб кетди. Қип-қизил, ғалати яллиғ эди у. Йўқ, садо келмади, шунчаки яллиғланди. Осмоннинг ярмини

энлаб олди. Кейин орасидан жуда ёруғ бир нима тиккасига самога кўтарилди.

– Вой, ана Лайлатулқадр! – деди София холам. Кейин қўллари қалтираганича дуога қўл очиб йиғлаб юборди:

– Эй Художон, ўзингга шукр! Ўзингга бениҳоя шукр!

Лайлатулқадр шунақа бўлар экан-да! Яллиғнинг ҳайбати ақлимни шоширди, маълум вақтдан кейин сўнса-да, одамлар ҳаяжонланиб жаврашар, кўпчилик ухламаган, ғала-ғовур тинмасди.

* * *

Орадан бир неча кун ўтгач, ўша тунда яллиғланган синоатнинг, шунча кишиларни йиғлашга, қисмат хўрликлари аро ёлворишга ундаган ҳодисанинг сири очилди.

Биздан олисда, ўша асал юзли қизалоқ яшайдиган Дашти Қипчоқ томонларда ҳарбийлар бор экан. Ер остига ракеталар жойлаштирилган экан. Ҳарбийлар истагани он ер сурилиб, тубидаги ракета самога отилармиш. Жуда баҳайбат, узоққа учадиган нарса бўлар экан. Бориб тушган жойининг қулини кўкка совуриб юборадиган қудратга эга эмиш..

Лайлатулқадр ҳамда Хизр ҳақида бундан бошқа, кулгилироқ гап-сўзлар ҳам юрарди. Шу қишлоқлик бир йигит кечаси эгатларга сув тараб юрган экан, иттифоқо бир бува сувдан хабар олгани чиқибди. Даҳана толлар остида экан. Тунда, ой ёруғида бораётса, ҳалиги йигит бувани кўриб, тили калимага келмасдан серрайиб туриб қолибди. Кейин жонҳолатда югуриб келиб, икки қўллаб бош бармоғини ушлаб олибди.

– Қанақа аҳмоқ боласан, қўйвор қўлимни! – десаям қўйвормасмиш.

– Жон бува, дуо қилинг, рўзғоримга барака кирсин. Заҳматда қийналиб кетдик. Иккита қизим бор, битта ўғил ҳам берсин! – дермиш ёлвориб.

Шу тариқа, тупроқ кўчалар, гувалак деворлар, лойсувоқ уйлар, иссиқда ҳансираган дала-туз, ҳар нарсага дарров ишонаверадиған содда одамлар аро улғаярдик тенгу тўш. Хизри Илёс, Нуҳ пайғамбар, қадр кечалари, одамлар оғзида юрадиған турли-туман ривоятлар тобора узоқлашиб, олислашиб борарди.

София холам

София холам – эсини таниб-танимасдан турмушга чиққан қишлоқ аёли эди. Данак-

дайлигидан онасининг ёнига кириб митти муштчалари билан хамир қорган, ҳовли супурган, томорқада ўт юлган, сигир-қўйларга қараган, қишнинг совуқларида ўтин кўтариб сандалга олов қалаган... шу меҳнатлар аро бир куни келин бўлишни, кенг-мўл, иссиқ уйда болаларини катта қилишни орзулаган бўлса ажабмас.

Мен эсимни таниганимда эса кап-катта хотинга айланган, биринчи турмуши бузилиб, эри қиз тукқани учун ҳайдаб юборгач, орадан қанчадир вақт ўтиб, ёши анча катта бошқа бир одамга турмушга чиққан эди.

Турмушга чиққач, уйимизга келишлари ҳам серсилиб қолди. Авваллари кўп келарди. “Тўлпоқ, вазмин бола эдинг, даладан қайтишда сени кўмсаб уловдан тушиб қолиб, шунча йўлга пиёда келар, кўтариб бағримга босганимдан кейингина шом қоронғисидан уйимга кетардим” деган эди бир пайтлар. Бу гапларнинг маъносига ўшанда ақлим етса қанийди? Унинг маъноси – шом қоронғисидан, чарчаган бўлишига қарамасдан анча йўл босиб, бир-икки ёшга тўлиб тўлмаган жиянини кўришга келган холаминг иддаоси эмас, балки “Сени жудаям яхши кўрардим” деган иқрор эканини мен нодон, кейинроқ англаб етдим.

София холам диёнатли, покиза аёл эди. Уникига ўйнагани борардим. Борсам, дарров дастурхон ёзиб, қанд-курс, туршак опчиқарди. “Жияним мени кўргани келди” деб қувониб кетарди-да. Холамнинг томорқасида катта тут бор эди, шохларига чумчуқлар ин қурган бўлиб, полапонларини олишга қизиқардик. Лекин тепага чиққани кўрқардик, чунки у ерда катта илон борийди. Илондан ҳайиқишимиз бешбаттар қизиқтирарди, тут остига яқин боролмасдан, узоқроқдан туриб шохларига ўралиб олганми-йўқми дея кузатардик. Мабодо кимдир юрак ютиб тут танасига ўрлагани он, бироз кутиб тургач, баримиз бараварига “Илон!” деб бақирсак, ботир дўстимиз ўша заҳоти ўзини пастга ташлаб тирақайлаб қочса, қотиб-қотиб кулардик. Бу ёқда илон ваҳимасидан титрасак, у ёқда холам койиб қоларди:

– Ҳой болалар, тегманглар! Бечорани Худо шунақа, судралиб юрадиган қилиб яратган. Ризқини излаб юрган бир махлуқ-да, шўрлик...

Холамнинг исми бошқа аёллар исмига ўхшамаслиги ҳайрон қолдирарди. Бизнинг қишлоқдаги аёлларнинг исмлари Ойнисо, Турғуннисо, Хосият, Назира, Ибодат... бўлиб,

бегонароқ бундай исмни ҳеч нимадан хабари йўқ, умрини далада деҳқончилик билан ўтказган бувам қайдан топиб қўяқолган экан? Табиийки, маъносини ҳам билмасдим. Аёл исмига “ой” ёки “хон” қўшиб айтилгани учун, холамни ҳамма “Софияхон” ёки “Софияой” деб чақирарди, қишлоқ тилида у аллақачон “Сапия”га айланиб кетган эди. Софияой деган исм менга кўпроқ ёққани учун, тунги булутлар орасидан кўринган хаёлий тўлин ой манзарасини ёдимга солади.

Дастурхон устида гоҳо танбеҳ ҳам берарди:

– Нонни ўнг қўлинг билан е!

– Чап қўлим билан есам нима қипти?

– Чап қўлинг билан есанг, қуриб шол бўлиб қолади.

Мен эса бекитиқча чап қўлим билан нонни ушлаб кўрар, қўлим шол бўлиб қолмагач, холамнинг гапларига кулардим.

Бошқа ўғитлари ҳам шунақа эди:

– Калишни ўнг оёғингдан кий!

– Нимага?

– Оёғинг ишламай қолади!

– Чумолини ўлдирма, мени нимага ўлдирдинг, деб қарғайди!

– Ўтларни пайҳон қилма, уларнинг ҳам жони бор, худо дейди!

Табиийки, холамнинг тақиқларининг терсини қилиб кўрар ва кўрқувлари беҳуда эканига, мени алдаганига ишонардим.

Холамнинг назарида, ҳар нарсанинг жони бор ва ҳаммаси “Худо” деб униб-ўсар эди.

Мен улғайганимда холам кампир бўлиб қолган эди. У нурни, у юзларни ҳалигача соғинаман. Гоҳо тун-кечаларда бирданига кўргим келиб қолади. Майин жилмайишини, юзидаги поклик ва мусаффоликни кўмсайман.

Улғайгач, у исмнинг мазмунидан хабар топдим. “София” – юнончада “илоҳий донолик”, арабчада “мусаффолик” деган маъноларни англатишини билганимда, “Албатта холамга айтаман, эшитиб суюнади” деб ўйлаганман. У маҳал холамнинг менга меҳри янада ортган, “полвон болам” деб суяр эди. Бир куни йўқлаб борганимда шуларни ҳикоя қилиб бердим.

– Хола, исмингизнинг маъноси жудаям бўлакча экан.

– Қанақа экан?

– Қадим замонларда София деган бир қиз тушида ойнанинг ерга тушганини кўрибди². Сўнг туш ўнгидан келибди, яъни муборак бир кишига турмушга чиқибди.

² Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.)нинг аёли, София онамизга ишора

– Ростданми? – холамнинг кўзлари жиққа ёшга тўлиб кетди. – Шунақа воқеа ростдан ҳам бўлган эканми?

– Ҳа, хола, бўлган экан.

– Катта китоблардан ўқидингми?

– Ҳа, катта китоблардан ўқидим.

– Эй Худойим, – деди холам, овози титраб, бирданига кўзининг ёши дув оқиб. – Мени шунақа қилиб яратган эдингми?

– Хола, нимага йиғлаяпсиз? – деб сўрадим тушунмасдан, бирор ножўя гап айтиб қўйдимми дея хавотирга тушиб.

– Мен ҳам кўрган эдим, – деди кўзлари жиққа ёш холам, юзига ғайриоддий бир нур иниб. – Кичкина қизалоқ эдим. Тушимга оппоқ соқолли бир чол кирган эди. Ўшани имоси билан ой ерга тушувди...

– Йўғ-э?

– Ҳа, болам, – деди. – У сираям катта эмас, мен тенги бир қизча экан. Иккаламиз қўл ушлашиб, шудринг босган томорқаларда роса ўйнаганмиз. Менга ўзининг ҳикоясини ҳам айтиб берган.

– Қанақа ҳикоя экан?

– Ой ҳикояси бўлади-ю, оддий бўлсинми? Жуда ажойиб эди.

– Айтиб беринг.

– Эсимда қолгани шуки, – жилмайди холам. – сен ҳам, мен ҳам бежиз яралмаганмиз, деган эди. Ундан “Бепоеён осмонда бир ўзинг зерикмайсанми” деб сўраганимда, “Зерикаман, чунки сендақа ўртоғим йўқ-да” дегани эсимда. Бир куни Худонинг суйган бир бандасига турмушга чиқаман, менинг яралишимнинг ҳикмати ўша банданинг хизматини қилиш, деган эди. Яна, сен ҳам ажойиб бир кишига турмушга чиқасан, ҳаёт осмонида ойдай балқиб, бир этак болаларинг бўлади, то ҳаётинг сўнгигача инсонлар қалбини ёритиб турасан, деди. Аммо ўзи ҳақида неки айтган бўлса, кўти унутилган. Балки унутмагандирман? Балки у айтмаган-у, ўзим шунақа хаёл қилгандирман? Шуларни айтгач, “Юр, ўйнаймиз” деганида қўшилиб чопганим, шудринглар оёқларимни ҳўл қилгани ҳам эсимда. У маҳал кичкинагина қизалоқ эдим-да... – хўрсинди холам. – Мана, энди қаридим...

Холамнинг гаплари у ҳақдаги тасаввурларимни буткул ўзгартириб юборди. Энди ҳар гал борганимда уни севинтирадиган майда-чуйдалар кўтариб борар, озгин қўлларини кафтимга олиб силар, юзимга сурар, кўзимга босиб тавоф қилар эдим.

София холам дейилганида бол, сут ва ой бир жойга жамлангани-чи? Сўзи болдан ширин, қалби сутдай оқ, юзи ойдай малоҳатли бўлиб қалбим-

нинг ичидан ўрин олгани-чи. Йўқса, бугдойранг, озгиндан келган, баланд бўйли бир хотин эди.

Убай ака

Убай ака бизнинг қўшнимиз, бақувват, елкалари кенг, овози қаттиқ киши эди.

Асли исми Убайд бўлса бордир, халқ уни ўзига мослаб “Убай” деб олган, гоҳида “Убайдин” деб ҳам чақиришарди.

Отаси иссиқ кунларда уйининг олдидаги тахта супага чиқиб ўтираверадиган индамас қария бўлиб, бизлар ундан кўрқардик. Бир маҳаллар урушга борган, танк ҳайдаган дейишса-да, туриш-турмуши қаҳрамонларга сира ўхшамасди-да. Кўчадан-ўтган кетганларнинг баъзилари бош лиқиллатиб салом бериб, баъзилари уловидан тушиб кўшқўллаб кўришиб ўтишларини ҳам кўрардиг-у, кейин яна ўз ўйинларимизга – тераклари ўсиб ётган қаровсиз боғларга жўнаб қолардик. Боғ теракларининг тубида улкан баргли отқулоқлар, доимо соя тушиб тургани учун ранги айниб кетган ўргимчаклар ва уларнинг катта тўрлари аро худди эртақлар мамлакатидеги каби кезардик, у ерда узоқ ўйнай олмасдан, соялар ва туссизликлар кўланкалари аро яна қуёш мўл-кўл чарақлаб турган, мевалари ғарқ пишган ўз далаларимизга чопақолардик.

Убай аканинг хотини, болалари ҳам борийди. Холис ая баланд бўйли, келишган аёл бўлиб, Убай аканинг зуғум ва тазйиқларига лом-мим демай бардош берадиган ва ўша зуғумлар аро болаларини тишида тишлаб катта қилаётган бир хотин эди.

Қисқаси, эл қатори, бола-чақа ташвишидаги бир оила. Офтобшувовқа уззукун ўтирадиган, уруш кўрган кекса ота, уй ишлари билан андармон хотин, бирин-кетин етилиб келаётган одобли болалар... кўчадан бери келмайдиган Убай ака.

Маҳалладагилар Убай ака билан айтишиб қолишдан эҳтиёт бўлар эдилар. Сабаби, жини бор дейишарди. Кўзининг оқидаги холи ўша жин бўлса керак, деган гапларни эшитганмиз. Ҳақиқатан ҳам, Убай аканинг кўзига тик қараб туриш қийин, ғалати бир жунуни борийди.

Ўйимизда юмушлар билан машғул эканмиз, баъзан бақиришлари эшитилиб қоларди:

– Ҳе, турқинга сени!..

Нимага сўкинганини билмайман, салдан кейин Холис ая бизникига қочиб чиқар,



қўрқиб-ҳайиқиб, ранги бўздай оқариб эрининг жаҳлдан тушишини кутарди. Бир-икки марта ҳовлисида уни қувганларини эслаймак, бақувват эркак пишқириб бақирар, заиф хотини эса олдиға тушиб, йиғлаб қочар эди.

Ўша шиддатию жасорати билан нимагадир онамдан ҳайиқарди. Гоҳ жанжал авжига чиққанида онам уларникига кириб:

– Ҳу, Убай бўлмак ўл! – деб қарғар, кейин Холис аяни юпатарди.

Убай акадан мен ҳам қўрқардим. Кафти ниҳоятда улкан, биров “Ҳа?” деб кўришгани кўл узатса, қўшқўлаб кўришишимиз кераклиги ақлимизга қуйилган, у одам эса биз каби болаларни кўлини қаттиқ сиқар, шунда эт эзилиб оғриси, хоҳолаб куларди.

Салга лов этиб ёниб, жанжал чиқараверарди-да. Оқсоқоллар бизларга уришиб-талашманглар деб насиҳат қилишар, аммо куппа-кундуз кунни кўчада ёқавайрон бўғишаётган киши-

ларни кўрсак эсимиз оғиб, на қочиб кетишни, на яқин боришни билмасдан, ҳам қўрқув, ҳам қизиқиш билан узоқроқдан томоша қилардик. Биров инсофсизлик қилса, мисол учун, бозорда мош-гуручга тош қиринтиси қўшиб сотса ёки қўйни семиз кўрсатиш учун жониворни орқа туёғи пайининг устидан тешиб, тери остига ҳаво юборса, кимдир бошқа бировни алдаб чув тушириб кетса, қаерда бўлишидан қатъи назар, ҳамманинг ичида бўралаб сўқар, кейин бошини чайқаб-чайқаб:

– Энангни кўрдинг, ҳой халқ! – деб бақирарди. – Бир-бирингни алдамайдиган бўлмагунингча, одам ўрнида кўрмагунингча одам бўлмайсан!

Ҳа, зўр эди, уришқоқ эди, унча-мунча киши бас келолмас, аммо ҳассасига таяниб зўрға юрадиган чоллардан ҳайиқарди. Чоллар койиб беришса, хўп деб бош эгиб, итоаткор бўлиб қолар, ўша бош эгганича уйига қараб жўнарди.

Бир куни бостирма остидаги буқа арқонини узиб, одамларни қува кетди. Убай ака уйда эди. Ҳамма қочса ҳам оёқларини кериб, буқага қовоқ уйиб қараб тураверди. Бир маҳал ҳайвон унга қараб интилди. Қаршисига келиб, ер тепиниб шохлашга чоғланганида, Убай ака “Ҳе, ўша турқингга” деб бақириб, олдинга ташланди-ю, улкан мушти билан пешонасига бир урган эди, буқа гангиб қолди. Бу одамдаги қудратни кўрсангиз эди! Шохидан қайириб ерга ағдарди, кейин бўйнига миниб, ҳануз қайирганича “Холис, арқон опке!” деб бақирди. Ажабки, буқа ҳам ювош тортиб қолди, шундан кейин Убай акани кўрса, ҳайиқиб ортига тисариладиган одат чиқарди.

– Бу буқа энди одам бўлмайди, – деди Убай ака, хохолаб кулиб. – Шохи қайрилди-ю? Қас-собни чақириб сўйдириб, гўштини сотворсанг, савобга қоласан!

Яна эсимда қолгани: пастак валишларда етилган, нимагадир ачқимтир таъмли қоракўкиш узумлар, мазаси тилни ёрадиган тукли шафтолилар бўлиб, Убай аканикида мевали дарахт йўқ эди, ёки бор бўлса ҳам бир-иккита бўлса керак. Балки ҳамма қўшниларининг боғу боғчаларига бирин-сирин бош суқиб, ейишга арзигулик ширин таъмли бир нима ахтарганимизда Убай акадан кўрқиб, ҳовлисига кирмагандирми? У ёғи эсимда йўқ. Ҳозир ўйлаб қарасам, хаёлимда Убай аканинг бўралаб сўкинишларию Холис аянинг мумсик қиёфаси қолибди, холос.

* * *

“Убай ўзини кўрсатгиси келаверади”, дейишарди кишилар.

Ёлғиз ўғил эди-да. Холис аянинг ука-сингиллари келиб, ҳовли-дала ишларига ёрдамлашишарди. Адашмасам, аянинг бир иниси ҳам борийди, узун бўйли, озғин киши... Убай ака ерга, мол-қолга ҳам қарамасди, кўпича аянинг уйида ўша укаси, сингиси ер чопишар, экин экишар, аммо уйнинг эркаги диққат қилмагач, бир нима унармиди? Ёзда томорқалар саранжом-саришта бўлгани ҳолда Убай аканики қаровсиз бўлиб чиқарди. Ёлғиз ая уларни эплай олмасди, албатта. Болалар эса ёш эди, катта ўғли синглимининг, ўртанчаси укамнинг синфдоши бўлиб, бирга тушган суратлари ҳозиргача бор: уч яшар, иштонсиз икки болакайнинг илжайиб турган сурати.

Менинг ақлим сал аввалроқ кирган, шекилли, гоҳо Убай ака ёнига чақириб, суриштирарди:

– Ишлар қалай, укам?

– Яхши.

– Қачон энди уйланасиз?

Мана шу саволга орим келарди. Тўрсайганимни кўриб Убай ака шаштидан тушарди, қаршисидаги хивчиндай озғин болага зуғум ўтказгиси келмасмиди, ҳарқалай:

– Уйлансангиз, бурнингиз кўтарилиб кетмасин-а? – деб қўярди.

Бурун кўтарилиб кетиши нималигини билиб олган эдим. Бу жумлани илк бор қачон эшитганимни эслолмайман, аммо буруннинг кўтарилиши – одам бошини орқасига хиёл ташлаб, бошқаларга бурнингинг учидан назар ташлашини, яъни кибрланишни билдирарди.

Орадан бироз вақт ўтиб, Убай ака қайгадир ишга кирди.

Энди бақиршлари камроқ эшитилар, чунки уззукун ўша ишида машғул эди. Томорқа янада қаровсиз бўлиб қолди, ота қурган уй янада чўқди. Орада бува ҳам оламдан ўтиб кетди. Ҳар баҳорда Убай аканинг ўғиллари уй деворини оҳақ билан оқлашар, томорқа эса ўша аҳволда ётаверарди. Убай уй қурмади, дейишарди одамлар. Ота ўғлимга деб қургач, болаям вақти келиб иморат кўтаради. Убай ака уй қурмади-ю, тўсатдан дарвозаси олдида кўк рангли яп-янги машина пайдо бўлди.

“Убай мошина олибди!”

Қай тарз олганига ҳамма ҳайрон эди. Машина пайдо бўлгач, Убай ака бир-икки ой эҳтиётлаб миниб юрди, кейин у ҳам қаровсиз ҳолатга келди. Бир куни, ҳаммамиз кўчада эдик, шом қоронғиси тушиб улгурган, ёзнинг иссиқ оқшоми, теваракни доғ бўлган ёғ иси тутган, қалдирғочлар ер бағирлаб учган маҳал... узоқда бир машина кўринди-да, шу тарафга қараб ўқдай учиб кела бошлади.

“Маст келяпти, қоч”, деб қочдик.

Машина ёнимиздан ғувиллаб ўтиб, тўппа-тўғри симёғочга бориб урилди. Қарсиллаган овоз чикди, эшиги очилиб, ичидан Убай ака тушди. Оёғида зўрға турарди. Қийшайиб ётган мошинага бир зум қараб турди-да, кейин қаттиқ тепди:

– Ҳе ўша, турқингга сени!..

Ўзи уйига кириб кетди.

Машина эрталабгача шу зайл турди. Эрталаб нима қилишганини билмайман, чиқиб қараганимда ерда ойна синиқлари ётар, машина эса йўқ эди.

(Давоми 34 бетда)

Ўзбекнинг ўз ўғлини



Уни тақдир шамоли она юртидан учириб келиб, ота Туркистон тупроқларига қадаган. Мақсуд Шайхзода 1908 йили 25 октябрда Озарбайжоннинг Оқдош шаҳрида таваллуд топди. Ҳаётининг асосий қисмини эса Ўзбекистонда яшади. Ўзбекнинг ўз ўғлинига айланди.

Фоятда камтар, чуқур билимдон, чин зиёли инсон Мақсуд Шайхзода ўзини ўзбек халқининг асл фарзанди деб билди ва элимизнинг бахт-саодати учун фидойиларча меҳнат қилди. Бир шеърида “кўчат кўчириб келтирилган тупроқ – унинг ватанидир” деб ёзганди. Шоир шу юрт берган тузни самарали ижоди билан оқлади.

Шайхзоданинг жўшқин шеърлари, шекспирона руҳ билан суғорилган драмалари, теран фикрлар ва нозик кузатишларга бой илмий-танқидий асарлари, куюнчак публицистикаси, юксак дид билан амалга оширилган таржималари ҳеч қачон қимматини йўқотмайди.

Яхшилар қадри

*Дўстлар, яхшиларни авайлаб сақланг!
“Салом” деган сўзнинг салмогин оқланг.
Ўлганда юз соат йиғлаб тургандан
Уни тиригида бир соат йўқланг!*

Кўзлар

*Қанча нафис эди унинг нигоҳи,
Сузилиб боққанда у гоҳи-гоҳи –
Ўйлардим гўзаллик билан кўзларнинг
Азгидан ўқилган мангу нигоҳи...*

Мақсуд Шайхзода умрини "қуш зийнат"лар билан безай олгани ва бу умрни "абодият музри" босилши га лойиқ тарзда яшаб кетганини факр билан қайд этсак арзийди!

ОТАЁР



Отаси Маъсумбек, онаси Фотимахоним, рафиқаси Сакинахоним



Миртемир билан.

Шайхзода шундай одамлар тоғрасидан эдики, бир марта ҳамсухбат бўлган киши унинг жозибасига мартун бўлиб қоларди, у билан яна кўришгиси, суҳбатларини эшитгиси, локал асарлари орқали унинг теран ўйларига, қайноқ хисларига шерик бўлгиси келарди. Шайхзода ўзига кўп сазилатларни мунассамлаштирган гўзал инсон эди. Унинг маънавий дунёси зоят бой бўлиб, бу бойликни у шахсийлик билан одамларга улашишга ҳамшиа таяёр эди.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

Мақсуд Шайхзода дунёни ва инсон ҳаётини самимий қалб билан англаган, туқур идрок билан тушунган шоир. Унинг сиймоси менинг хотирамда мана шундай ўрнашиб қолган.

Иброҳим ҒАФУРОВ



Шайхзода фикрлар шоиридир.
Ҳамид ОЛИМЖОН



Шайхзода қариндош-уруғлари даврасида



Шоир шогирдлари билан.

Мен Мақсуд Шайхзода билан шунга ишлар таниш бўлиб, бирор марта шикоят қилганини эслай олмайман. Ҳақиқий некбди инсон эди. Бировнинг нуқсонини юзига солиб, изза қилиб, қадрини ерга уриб ёки орқасидан ёмонлаб гапирганини билмайман. У одамнинг сазилатларини ошириши билан, яхши хислатлари орқали камчиликларини дарф қилиши тарафдори эди. Уз тили билан айтганда: "Кишилардан аввало сазилат изламоқ керак".

ШУҲРАТ



Шукрулло, Ойбек, Мамарасул Бобоев ва Қудрат Ҳикмат билан.



Шайх ака билан суҳбатларда одам ўзини маънавий ниҳатдан яна ҳам бойиганини ҳис қилар. Санъат, адабиётни яна ҳам тўққуроқ тушунар эди. Шу сўзлашлар учун ҳам Шайхзодани санъатнинг барта соҳаларида ишод қилувчи кишилар зоят қадрлаб, ардоқлаганлар.

Чингиз АҲМАРОВ



Шайхзода доим ижодкорлар даврасининг тўрида



Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Пабло Пикассо билан



Доғистонлик дўстлари билан

Юксак истеъдод соҳиби, оташқалб, қиммати дарё, нарис ва ўтқир дидли, безубор наниб бир инсон тўғрисида сўз кетганида, ўйлаيمانки, ҳар бир қалби пок одам Маъсуд Шайхзоданинг ерқин сиймосини кўз ўнгига келтиради.

Азиз ҚАЮМОВ

Шайхзода бу дунёдан роҳат кўрмай ўтиб кетди. Лекин барибир бахтли инсон эди. Уни эл шоирим дерди. Шайх акам, дерди. Ешлар эса устозим дерди. Еш шоирлар тўда-тўда бўлиб унга эргашиб юрардилар. У олим эди. У мўҳтожларга ёрдам қўлини тўзган саҳий инсон эди. У замда қолганларга замғуздор эди. У суҳбати жондон одам эди. У нолишни билмасди. Тақдир зарбаларига сабот билан туриб берарди. Бир сўз билан айтганда, у дилбар инсон эди.

Бир одамда шунга сўзлаш бўлиши мумкинлигини Шайхзода тимсолида кўрганман.

У олим шоир эди.

У шоир олим эди.

Бундай инсонлар дунёга камдан-кам келади.

Саид АҲМАД



Чингиз Аҳмаров ва Латиф Файзиев билан.

Ғиёсиддин ҲНАРОВ
тайёрлади.

(Давоми. Боши 18 бетда)

Болалар ўзаро Убай аканинг қилиғини айтиб кулишар, ҳамма орзу қилиб юрадиган ажойиб машинани бир пулга олмаганига ҳайрон қолар эдик. Орадан яна бир-икки ой ўтиб, Убай ака яна битта машина олди. Эскиси уйининг кира-веришда чанг босиб роса турди, Убай ака эса янғисини миниб юраверди.

Аммо уй-жойига яна қарамади.

Маҳалладагиларнинг кўпти насиҳатни яхши кўрадиган кишилар эди, шулардан бир-иккитаси унга насиҳат қилмоқчи бўлган экан, Убай ака шунақа бўралаб сўкибдики, нарёғи йўқ.

Маҳалламизнинг ёши улуғлари хушмуомала, оғир-вазмин, биз каби болаларга одоб-тарбиянинг ўрнаги бўлиб кўринса-да, Убай аканинг терс феълига ҳеч тушунмасдик.

Кейин олисга, ўқишга кетдим. Сўлим, кўкаламзор шу масканимдан узоқлашдим, бегона жилвалар кўзни қамаштирди. Тоғнинг виқорию гўзаллигини узоқдан кўр, дейдилар, қишлоғим кўзимга бениҳоя гўзал, одамлари бениҳоя ажойиб кўрина бошлади.

Кетаётганимда Убай ака:

– Ҳа, майли, – деди. – Дунё кўринг, аммо бурнингиз кўтарилиб кетмасин-а? Қишлоқни эсдан чиқариб қўйманг.

– Хўп.

– Яшанг, – деди у бирдан тўлқинланиб. – Мен Убайдинман, билиб олинг. Менга букилганга етти букиламан, бошини кўтарганга ўн бараваар бош кўтараман. Шуниям унутмасангиз бас.

...Ўша маҳаллар Холис ая... оламдан ўтиб қолди.

Шунақанги ич-ичимдан ачиндим-ки!

Икки юзида кулгичи бор, истарали эди-я! Тандири бизнинг деворга туташ, ланғиллатиб ўт ёққанлари, иссиқ нонларидан олиб чиққанлари, онам бир нима деб ҳазиллашса шарақлаб кулганлари эсимда. Бола эканман, онам “Бор, Холисонникига кириб хамиртуруш опчик” дер эди, ая хамиртурушга қўшиб туршакми-мевами берарди. Ҳазил-ҳузулни яхши кўрадиган хотин эди, бўйчан, кўркам эди. Жилмайиб гаплашарди, мен унинг қовоқ уйганини ё жаҳл билан тўрсайганини ҳеч кўрмаганман. Йўқса, биз каби болакайларга баъзи кишилар ёлғондакам пўписи ҳам қилишар эди-да.

Маросимлар ўтгач, бир куни хабар олгани кирдим. Убай ака кираверишдаги уйчада ўтир-

ган экан. Кириб, фотиҳа қилдик. Убай ака бирдан жонланиб кетди:

– Қани тулинг, анави чойнакни бу ёққа олинг-чи.

Олиб бердим.

– Нонни синдилинг, пиёладаги шамани тўкинг.

Айтганини қилгач, Убай ака менга чой қуйиб узатди-да:

– Ана, ҳалиям ўзимизни боласиз, – деди қониқиш билан.

Атай қилганини билиб турардим.

– Холис яхши хотин эди, – деди кейин, ўйланиб. – Индамайгина яшаб, индамайгина ўлди-қолди. Бошқа хотин олсаммикин?

Кўзларига қараб, бу ғалати саволни менга эмас, ўзига бераётганини сездим.

– Йўқ, энди бўлмайди, – деди кейин.

– Сизга бир гап айтайми? – деди катта бошини қуйи солиштириб, пиёлада чойни айлан-тириб. – Эскиларнинг бир гапи бор: хотинга зуғум ўтказсангиз, қариганингизда ўчини олади. Ўшан-чун бир қаттиқ, бир ширин гапиришингиз керак.

Ҳадеб яхши гапираверсангиз, ўзидан кетади, эрим нима десам кўнади деб ҳаволанади. Ҳадеб зуғум қилаверсангиз, тош остидаги майсадай эзилиб кетади, ҳаётдан кўнгли совийди. Мана шу иккаласининг ўртасида бўласиз.

Укам, мен Холисга кўп зуғум қилдим. Нетайки, тушуниб етганимда у йўқ. Энди яна ўйланиб, шу тутумни тутай десам, барибир Холис бўлармиди?

– Яхшиси, мен ҳам кетаман, – деди кейин, бирданига кулимсираб. – Холис ҳозир жаннатда бўлса керак.

Жаннатдаги хотинлар қанақа яшашар экан, билмайман-у... аммо Холисим менга кўзи тўрт бўлиб ўтирганига ақлим етади.

Жаннат ҳам бир боғу бўстон бўлса керак-да. Ўша ерда юмушларини бажариб юргандир?

Лоп этиб бориб қолсам, суюниб кетса ажабмас. Атрофи ҳар қанча чиройли бўлсаям, барибир эри бу ёқда-ку, татирмиди?

Нима қилсаям, кўз очиб кўрганиман, бориб қолсам, юз-кўзи порлаб, питирлаб қолар? Ҳаётдалигида ишдан келсам шунақа бўларди. Ўзидан кетмасин деб ёлғондакам қовоқ уйиб, тесқари қараб илжайиб қўярдим.

Эҳ, укам... Ҳозир ўйласам, ичимда аллақанча яхши гаплар бор экан, ўшаларни

айтмабман-да, деб афсусланаман. Умр ўтиб кетар экан-ку?

Бориб қолсам, ўша ёқда айтарман деб ҳам ўйлайман.

Қанақа гапиришимни тасаввур қилсам, кулгим келади. Мени-ку худойим жаннатига киритмаса керак, аммо хотинимни кўргани келдим, десам-чи? Киритмасмиди? Эр-хотинни бир-бирига интизор қилиб қўярмиди? Ўртада никоҳ бор-у?

Энам ҳам жаннатда бўлса керак. Аммо Холис бошқа жойда, энам бошқа жойда. Тасаввуримда энам ўша ёқдаям нон ёпаётгандай туюлади. Тандирда қизарган иссиқ нонлар. Мен борсам, “Вой, онанг чўринг бўлсин” деб дарров йўл-йўл дастурхонини ёзиб, чой дамлаб келиб, кейин “Ҳозир сомсаям ёпиб бераман, ўтириб тургин-а” деб шоша-пиша тандир бошига кетадиганга ўхшайди.

Қайдам, ўйлайман-у, сира ақлим етмайди. Ичим тўла шиддат-у, нимага сарфлашга ҳайронман. Гоҳо бировларга ташлангим ҳам келади. Дашту саҳроларга, тоғу тошларга кетсам дейман. Бир ёни тоғ, бир ёни ўнгири яйловларда чайла куриб яшагим, тоғларга қараб бақиргим, бўриларни тутиб, бўғзини чайнаб узгим келади.

Ҳеч қаерга сиғмайман-да.

Эх, укам... Бу дунёда яшар ҳолим қолмади. Болалар катта бўлди, бари рўзғорим деб уриниб юришибди. Гаплашай десам, ниманиям гаплашардим? Келинимдан тортинаман, шу уйчага кириб ўтиравераман.

– Отамдан кўрқар эдим, – деди кейин. – Урушдан қайтиб келгач, индамас бўлиб қолган эди. Ҳеч нима демасди, ўсиқ қошлари остидан хўмрайиб тикилиб тураверарди. “Ота, нимага бунақа қараяпсиз?” десам ҳам лом-мим демасди. Ҳеч нима қилмасди, уй-рўзғорга қарамасди, кўрган кунига шукр қилиб ўтираверарди. Ўзи гапирмасди, гапи бўлса энам орқали етказарди. Шу, улғайганимда “Уйлансин, бир этак бола-чақа кўрсин” дебди. Ота-ку, гапини икки қилиб бўлармиди? Уйланганимдан кейин рўзғор бошимга тушди... Худого шукр, Холис яхши хотин чиқди.

– Ўйлаб қарасам, Холисимни роса яхши кўрган эканман, – деди хўрсиниб.

– Шу ёшга кириб, энди билдингизми? – деб кулдим.

– Ҳа, қадрини кўрсатиб қўйди. Ҳаётдалигида аразлаб онасиникига кетиб қолса, бир-икки кундан кейин барибирам қайтиб келади, деб бор-

мас эдим. Ҳақиқатан ҳам, кун ўтиб, бир қўлида тугуни, бир қўлида боласи билан кириб кела-верарди. Онаси ўтганидан кейин сира кетмади. Борадиган жойи йўқ эди-да, қайгаям борсин? Мана, энди аразлаб кетган жойини қара! – деди хаёлчан. Ниманидир эслаб яна кулимсираган эди, юзи ёришиб кетди. – Барибирам изимдан келмайди деб ўтиргандир?

Бу гапга нима дейишимни билмас эдим. Йўқ, кутаётгандир, дейми? Ёки, ҳақиқатан ҳам кутмаётган бўлса керак, дейманми?

– Сизга бир гап айтайми, – деди кейин. – Шу қишлоқ тўла одам эди. Бари келишган, кўркам кишилар эдилар. Фариштадай кампирлар борийди. Ҳаммаси кетиб қолишди-я?

Кузда ўт-ўлан сарғайиб уруғларини тўкиб юборади. Кейин аста-секин сўла бошлайди. Худди биров бир чеккадан ўриб-ғарамлаб келаётгандай...

Назаримда, кетганларнинг бари ўша ёқда, бир кўчани тўлдириб яшашаётгандай.

Шу кўчамиз ўша ёқда ҳам худди шунақа бўладигандай.

Ўх-хў, бу халқ қанақа эди, сиз билмайсиз-да...

“Эх, Убай ака! Мен билмасмидим?” дегим келади. Дегим келади-ю... энди Убай ака ҳам йўқ-да...

Йўл бўйидаги ариқда тоза сувлар шарқираб оқарди. Тоғу тошлардан оқиб келадиган, сут каби оқ сув эди. Олтин беҳилар етилар, узумлар катта-катта бош солиб, ғарқ пишарди, узум зангларини кеч кузда ерга кўмардик. Оқшомлари оппоқ яхтак кийиб, белбоғларига пичоқ тақиб олган кишилар кўчаларда гаплашиб туришарди. Биров терак кесарди, товуши шу ёққача келарди, арра остидан чиққан қипиқ исигача туярдингиз. Ҳар ҳовлида, валишлар остидаги ўчоқларда овқатлар пишарди. Одамлар пиширган таомларидан бошқаларга илинишарди. Шомда уйида ўтиргиси келмасдан, бир-бириникига чиқар, хотинлар бир ён, эркалар бир ён, то ой ҳаволаб кетгунича гаплашиб ўтиришарди.

Энди ўша одамларни тополмайман. Кўриб гаплашгим келади-ю, сира иложи йўқ.

Барини бирма-бир эслайман. Ҳовлиларнинг сувоғи тўкилган деворларидаги ҳар гувалак бир қисматдан дарак беради. Ўтиб кетган улугларимизнинг гап-сўзлари, бобомнинг “Ҳой, бетаъ-сир” деб чақиришлари, отамнинг суюниб кириб келишлари... Қай бирини айтай, жуда кўптчилик йўқ-да.

Шу айланишда она қишлоғимга ўтаман. У ерда теграсидаги тол шоҳлари сувгача эгилган улкан ҳовуз бўларди. Бир четида ларзон-ларзон беҳи пишарди. Бепоен далалар аро чотиб ўйнаганларимиз эсимда. Кўчалари болалигимдан таниш, ҳар дўнги, ҳар чуқури ёд. Аммо у ердаги кишилар ҳам йўқ...

Дашти Қипчоқ

Нимасини айтай, Дашти Қипчоқдан келган у қизгина то улғайгунимга қадар хаёлимни асир этди.

Баҳор келганида гул-ғунчалар очилади. Уларнинг ҳар бири ёмғирлару шамоллар аро – юзи иссиқда пўрсиллаган, кулиб қараши билан ёдимда қолган ўша қизнинг сиймосига айланади.

Атлас кўйлаги олов ёлқинида товлангани ҳам эсимда. Қўллари дағал, меҳнатда ёрилган, қоп-қора сочи қалин эди. Вақт ўтгани сайин малоҳати ортиб боравергани-чи?

Ҳар ҳолда, бироз улғайганимдан сўнг, уни яхши кўриб қолган бўлсам керак, деган тўхтамга келдим. Ўз фикримдан ўзимнинг орим келди, йигит исмига мос тутум эмасди бу. Қишлоқда бировни севиб қолган киши мазахга қолиши бор гап. Биров бировга кўнгили қўйиши жуда ўзига хос, маҳрам мавзу ҳисобланади.

Лекин менинг ақлу хаёлимни Дашти Қипчоқ қизи кўп йиллар банд этиб юрди. Ўша, қайрағоч шоҳлари орасидан оққан асал билан унинг сиймоси бирлашиб кетди. Қизарган юзи, нимагадир мовий тусда порлаган офтоб, иссиқда ранги ўзгарган осмон, кишиларни эритиб юборадигандай туюладиган ёз ҳовурлари аро балқиб тураверди. Мовий деганимнинг сабаби – қуёшга тикка қараб турсангиз, бироздан сўнг теграсида қизил аланга ловуллаб турган мовий оловга айланиб қолади. Оний у манзара хаёлимга ўша мовийлиги билан кўчиб ўрнашганига ҳайронман.

Қишнинг қаҳратонларида қалбимни иситганини айтмасам ҳам бўлар. У маҳал ишқ-муҳаббатни англайдиган ёшда эмас эдим. Лекин уни ўйласам, қалбим ҳароратга тўларди. Совуқ уйга ўтин опкириб ёққач, кечқурун ҳамма бир дастурхон атрофига тизилиб таомлангач, уйқуга ётганимда ҳам ўшани ўйлайверардим.

Юрагимга кириб келган у номаълум туйғуларни Танграм не учун бино қилди? Нега уни инсонликнинг энг олий, энг юксак туйғуси ўлароқ танлади? Лекин, бир томондан, муҳаббатимни ор деб ҳисоблар, гуноҳдай туюлган

ўша туйғу ичимда борлигидан тортинар, биров билиб қолишини ўйласам, юзим хижолатдан лов-лов ёнар, худди менга бениҳоя ишонган отаю онам қошида кечириб бўлмайдиган ножўя бир иш қилиб қўйгандай, ичимда улар билмайдиган ёмонликни олиб юргандай эдим. Бошқа томондан, етти пушт олисдаги қариндош бўлишса-да, улар билан ҳаддимни сақлаб гаплашишим кераклигини билардим. Қишлоқ шу эди-да, ҳатто тенгдош қизлар билан кўчада гаплашиш ножоиз саналар, чунки қиз-жувонлар оилаларнинг, эркакларнинг ор-номуси ҳисобланарди. Аёлларга эҳтиётсизлик туфайли айтилган бирор гап ёки бирор-бир ўсмирнинг ўйламасдан қилган муҳаббат изҳори учун ҳам жанжал чиқар, ўзини ўша қизалоқ шаънига алоқадор деб билган кимки бор, бири пичоқ, бири паншаха кўтариб “ора очди”га келаверишарди. Улғаяётган қизни ака-укаси, тоға-тоғаваччаси, амакию амакиваччасига – бари бирдай эҳтиётлаб-ҳимоялаб юришар, сувга ёки бошқа юмушга бир ўзини чиқаришмас, кеч кирганида тўй-маросимга борар бўлса, албатта ёнига кўриқчи қўшиб жўнатиладди.

Худо ҳаққи айтаманки, юрагим фақат тоза туйғулар билан тўлган эди. Хаёлимда нигоҳининг ўша маҳалдагидай чақнаши, пайваста туташ қошлари остидаги чўғ кўзларининг мен билмаган ифодалари қолган, холос. Яна, у билан бениҳоя кўп гаплашгим, ўзим билган ажойиб жойларни кўрсатгим, дала ниҳоясида етилган нокнинг қир учига чиқиб, олтин меваларидан узиб тушгим келган. Катта ариқдан қандай сакраб ўта олишимни ҳам кўрсатганман. Менга миннатдор қарашининг ўзиёқ ўсмирлик мазмунимга берилган баҳо десам бўлармикин? Биргина ўша қараш учун оламдаги кўп ишларни бажаришга тайёрдай сезардим ўзимни.

У қиз ҳам менга эътибор қилганмикин? Нима учун уни етаклаб келишди экан? Қавминг, жон-жигарларинг шулар, бизлар шу элдан узилиб кетганмиз, билгину унутмагин, ришталарни маҳкам тутгин, дейиш учунмикин? Катталарнинг гапи шундай бўлса бордир, қизнинг ўзи-чи? Қаршисидаги новдадай озгин, ўзини кўрсатгиси келган бўз бола қалбида қизиқиш уйғотганмикин? Яъни, менга бир қадр қиймат берганмикин?

Яшириб нима қилдим, гоҳ-гоҳ ўша Дашти Қипчоқ томонларга боргим ҳам келарди. Назаримда, ҳар тараф лангиллаган саҳро, пахса ўйлар олдида у қиз шу тарафга бот-бот қараб,

юмушларига уриниб юргандай туюларди-да. Униям, ўша қишлоқдошларимизни ҳам сахро тутқунлигидан қутқариб, фаровон яшил боғларимизга олиб қайтгим келарди...

Бобом

Бобом – мош-гуруч соқолли, юзи ажинларга тўла, барваста қария эди.

У туғилган маҳалларда одамлар жуда қашшоқ яшашган экан. Эски замонларнинг гап-сўзларидан гапириб ўтирарди.

Ўзи новвой эди. Тўйларга нон ёпарди. Тўй нони чиройли чиқса, “Худойим, ўзингга шукр” дер, азага ёпилгани қийшиқ чиқса, “Ўзинг раҳм қилгин” деб қўярди...

Ниҳоятда қийин ҳаёт кечирганмиз, дерди. Кишилар турмуш жуда оғирлашиб кетганида ҳам қора кунларга сабр қилиб, ризқларини ердан чиқариб юраверишган. Бир кунмас-бир кун Худонинг раҳми келиб, умримизни ўнглаб қўяр деб хаёл қилишган.

Эҳ-ҳе, эл қанақа кунларни кўрмаган дейсан? Бора-бора, ҳаёт тирикчилик ғамидангина иборат бўлиб қолган. Жон-жаҳди билан рўзғорим, болам-чақам деб тиришавергач, нимаям бўларди?

Бобом мана шулардан – эски, олис, мен тушунмайдиган ғалати тарихлардан ҳикоя қилиб берарди.

– Бу дунё тўрт нарсасиз ҳеч нимага айлашиб қолади, – дер эди. – Сув, ҳаво, тупроқ, олов. Ҳаво бўлмаса, ҳеч ким нафас ололмайди. Сувсиз тириклик қирилиб кетади, тупроқсиз неъмат унмайди, оловсиз бирор нарса пишмайди. Шунча махлуқотни тўрт нарсага муҳтож қилиб қўйганини кўрмайсанми?

– Раҳматини тўртта нарсага жойлаган: шамол, ёмғир, сут, асал. Шамол келмаса, ҳаво алмашармиди, дов-дарахт чангланармиди, булут келармиди? Булут келмаса, ёмғир ёғармиди, мева-чева етилармиди, ўт унармиди? Сут бўлмаса, авлод етилармиди, тириклик бўлармиди? Асал бўлмаса, шифо келармиди?

– Одам деган иморатни тўртта устунда кўтариб қўйган: соғлиқ, ризқ, шукр, барака. Соғ бўлмасанг, томоғингдан битта увоқ ўтмайди. Шукр қилмасанг, умрингга барака келмайди. Ота, она, жуфт, бола-чақа деган тўрт унсур эса тўрт томонингдан ўраб туради. Шуларни биттаси кам бўлса, оҳу зоринг осмонларга етиб зорланасан. Э, тавба...

Умрининг охирларига бориб, жаннат ҳақида гапирадиган бўлди.

– Рўза тутсанг, кечкурун ҳалвоқанд бераман, – дер эди.

– Тутсам нима бўлади?

– Жаннатга кирасан.

– У нима?

– Охири йўқ боғ-да. Қара, ҳамма рўза тутяпти. Бир кун келиб қарасанг, мана шу кишиларнинг бари худди шу қишлоқдагидай бир жойга тўпланишади.

– Тутмасам-чи?

– Гуноҳ бўлади.

– Лайлатулқадр нима?

– У сенга жуда катта кадр-қиймат беради.

Шундан кейин неки олсанг, олтин бўлаверади.

– Хизр ким?

– Катта бўлганинда билиб оласан, – кейин кўзлари намланиб, соқоли титраб, ўксиниб шундай деди: – Э воҳ, ўзимнинг хизрларим бир маҳаллар шундоққина кипригим устида эди-я. Қадрига етмадим, ҳар нарсага чалғидим, энди қадрини билганимда иккаласиям кетиб қолишди. Кўргим келади-ю, кўролмаيمان, шунча ёшга кириб мункиллаб қолган бўлсам ҳам соғинаман...

Бобом саксон тўрт ёшида жонини Ҳаққа топширди. У маҳал мен ўн тўрт яшар бола эдим. Дунё ўзининг зухуротлари, воқеа-ҳодисалари билан бирга онгимга тўфондай қуюларди. Қаерлардадир мен кўрмаган-билмаган воқеалар рўй бераётганини сезиб турардим. Кишилар эски телевизорлардан кўрган, радиодан эшитган гап-сўзларни гапириб ўтиришарди. Эртагу афсоналар, урф-одатлар, Хизр алайҳиссалом ривоятлари, лайлатулқадр кечалари каби ўнлаб ҳодисаларнинг бари зеҳнимга ўчмас бўлиб ўрнашган эди.

Яъни, теграмдаги кишилар умум бир мазмунни шууримга қуйиб бўлишган, энди шу мазмун ила умр кечиришга маҳкум эдим. Бу бахтиёрликми, саодатми ёки хатоми, ақлим етмасди. Лекин ўзгартиришни истасам ҳам, ўзгартиролмаслигимни билардим.

Ҳаёт

(Генетикнинг иккинчи ҳикояси)

Бир менинг қишлоғимда эмас, минглаб қишлоқлардаги ҳаёт шундай бўлганига энди ақлим етади.

Ҳовлилар, тутумлар, маросимлар, одамларнинг яшаш тарзи бир-бирига жуда ўхшаш. Масалан, бир ҳовлига киринг. Айвон устунда михга осиглиқ тўртбурчак радио бор. Сими қорайиб, баъзи жойлари очилиб қолган. Ундан қўшиқ таралмоқда:

*Сим деган вайронага бормай десам боргим келур,
Бу шароб аччиқ шароб, ичмай десам ичгим келур...*

Кўшиқ эгаси нима учун у вайронага боргиси келишини, нимага аччиқ шароб ичишини тушуниб бўлмайди. Билагонроқ бирортасидан сўрасангиз, бош ирғаб “Ҳа, Сим – ўз шахримиз, қадим замонларда аждодларимиз харобаларда яшашган-да” деб қўяди. Ишонмасликнинг иложи йўқ, чунки кўшиқ эгасининг ўзи айтиб турибди вайрона эканини...

Дарвозахонага яқин жойга, кираверишга меҳмонхона қурилган. Меҳмонхонага болалар кирмайди. Янги тўшаклар ўша ерга солинади. Хонадон эгаси уни қурби етганича жиҳозлайди. Ўзи эса этакроқдаги бошқа уйда кун кечиради. У иморат икки хонали, улардан бири – ошхона. Ошхона ичида ўчоғи бўлади. Қишда бутун оила мана шу ерда кишлайди. Чунки ягона иссиқ жой шу. Ўчоқда тинмай ўт ёнади, гоҳида сандал қурилади.

Айвондаги эски радио овози шу ерларгача ҳам келиб туради.

– Дикқат қилинг. Сўнгги ахборот эшиттирамиз. Бугун соат олтидан ўн уч дақиқа ўтганида, халқаро экипажни ўз бағрига олган космик кема фазога парвоз қилди. Космонавтлар ўзларини яхши ҳис этмоқдалар. Халқаро космик экипаж парвоз мобайнида турли радиометрик ўлчовларни ҳамда вазнсизлик муҳитида инсон генетикаси мавзусидаги илмий изланишларни амалга оширади.

Ерда эса бир чумоли дон кўтариб ўрмалаб бормоқда. У – курмак дони. Уруғини ерга тўқкани бу йилги юмушини бажариб бўлганини билдиради. Майсалар уруғ солса бас, дарров кузга тайёрланиб ятпроқ тўқа бошлашади. Шу сабабли райҳонлар “вазифам битди” демаслиги учун уруғларини чимдиб олиб ташласангиз, янада гуркираб ўсади. Чумоли курмак донини ер тубидаги уясига ташиб кетаётгани куз эрта келишининг аломати.

Агар қишлоққа қуш учадиган баландликдан қарасангиз, тураржойлар озлигини, далалар эса кенглигини кўрасиз. Далаларда бошларини рўмол билан ўраб, этик кийиб олган кишилар кўринади. Ҳар ер-ҳар ерда шийпонлар бор, уларнинг теграси толлар билан ўралган. Туш маҳали далачилар шу жойга йиғилиб келишади. Иссиқ кучаяди.

* * *

Ҳа, иссиқ кучаяди, тупроқдан қайноқ ҳовур кўтарила бошлайди. Меҳнатчилар очқашган. Даланинг

ёвғон шўрваси қорайиб кетган катта қозонларда пишади. Ичида сабзавот мўл, аммо гўшти йўқ, шилдир сувдан иборат. Ошпазни баковул дейдилар, у кўптинча кексароқ кишилардан сайланади. Тушликкача пиширса бўлди-да. Одамлар ейдиган нонларини ўзлари, уйларидан откелишади. Улар ўртага қўйилганида, ҳар хонадон нони турлича эканини кўрасиз: бирининг чекич изи бошқа, бирининг рангию шакли... Ёвғон шўрва ичилгач, бироз у ёқ-бу ёқдан гаглашиб ўтиришади.

Ўша иссиқда ҳам қиз-келиндар шийпон ортига ўтиб, ўт ўришади. Бояқиш, кимнингдир хонадонига келин бўлиб тушган, энди хизматини қилиши шарт.

– Ҳали новдадайгина болакайсан-ку, қўй ахир, бироз дамнингни олақол?!

– Йўқ, – дейди офтобда қизарган юзи янада қизариб. – Бўш қўл билан кириб борсам, айб бўлмасин...

Одамлар экин-тикиннинг ҳамма хусусиятларини билишади. Масалан, чигит баҳорда қадалади, қўшқулоқ бўлиб чиққанида ёмғир ёғса, тупроғи қатқалоқ бўлиб қолади, теша ёки кетмонча билан юмшатилади. Кейин яғана қилинади, яъни беш-олтита униб чиққан ниҳолдан битта ё иккитаси қолдирилиб, қолгани юлиб ташланади. Ўша маҳал офтобда қизиган кесак исини сезасиз, у ис димоққа қаттиқ ўрнашади.

Баъзи далаларга беда экилади. Беда иси ёқимли, кўм-кўк гуллаганида орасида асаларию капалаклар учиб юрганини кўрасиз. Гоҳида ер араси ҳам бўлади, унинг чақиши хавфли эмас. Қовоғари қаттиқ чақади, у уч турли. Беозор учиб юрадиган сариғи, зуғумли қизили ҳамда қораси бор. Қора қовоғари чақса, одамни ўлдирармиш. Камдан-кам учрайдиган кўк туслиси ҳам бор, уни кўкйўталга даво дейишади.

Арилар деганда яна бир манзара кўз ўнгимда: куз пайтида, катта бошлари осилиб турган узумлар айни пишганида, сариқ арилар уларга худди дурдай ғуж-ғуж ёпишиб, саҳарги аёзда карахт бўлиб ётарди. Ҳамма ухлаб ётганида эрта туриб, ўша ариларни териб онамга олиб келиб берар эканман. Қанча койиш эшитсам ҳам, кафтларим ари чақишидан неча бор шишиб кетса ҳам шу ишни қўймаганим ажаб. У ғалати жонзотларни бир ушлаб кўришга интилмаган болакай йўқ бўлса керак. Айниқса, ўспиринлик пайтида қўшни болалар билан пахса деворлар тирқишидаги инларига чўп суқиб қочган, ноҳос чақиб олганида юз-кўзи гуптақдай шишиб кетиб, бир-бирини анчагача мазах қилиб

юрган тенгдошларимни эласам, болаликнинг нодон шўхликларидан ҳайратга тушаман. Ундай шўхликларни бошидан ўтказмаган қишлоқ боласи бўлмаса керак деб ўйлайман. Ажабо, бу ҳам табиатни ўрганиш, сезиш, у билан мулоқотга киришиш учун дастлабки уринишларнинг энг оддий кўринишимикин?

Дала шийпони – оҳак билан бўялган катта бино, бир ёнида ҳовузи, ортида сабзавот томорқаси бўлади. Ҳовуз четида толлар тигиз ўсган, шохларида ризқ истаб ўрмалаётган ҳашаротлар гоҳо сувга қулаб тушади. Ҳовуз ёнида сўри бор, катта кишилар шу сўрида тушлик қилишади. Бошқа толлар остида беланчаклар осилган. Беланчак – иккита ингичка таёқни ёнма-ён қўйиб, қанор қопнинг матоси тортилиб, тепаю пастига кўндаланг калтаклар қўйиб ясалади. У калтаклар тутдан ё беҳидан кесиб олинади, агар тол-терақ шохидан қилинса, синиб қолиши мумкин. Гўдаклар мана шу беланчакларда ухлашади, бирортаси йиғласа, боғча хотин келиб тебратади.

Ўйноқи шабадани шу кенгликларда ҳам кўрасиз. Қумлоқда бўй чўзган салом-алиқ ўтининг уруғларини тўқади, қақрай бошлаган ер ёриқларидан мўралаган қорақўнғизни қўрқитади, кўчанинг угадай тупроғидан пириллоқ ясайди, қайрағоч барглари уйнайди, қизғин далалардаги экинларнинг япроқларини ёввош чайқатиб ўтиб, ҳорғин далачилар пойига келганида майин-майин эсади. “Ҳаҳ, борингга шукр, жуда вақтида эсдинг-да” деб қўйишади кишилар унга қарата, жонлари ором олиб.

Гоҳида беланчакка тол шохларидаги қурт-қумурсқалар тушиб қолади. Бирортаси чақиб олса, гўдак чириллаб йиғлайди. Майна деган қуш бор, хушёр турилмаса, боланинг кўзи йилтиллагани учун келиб чўқиб кетиши мумкин. Шунингдек, бешиктерватар деган ҳашарот ҳам бор, у одамнинг кўзига ташланади, дейдилар. Олд оёқчаларидаги аррасимон тишчаларини кўрсатиб, тебрана-тебрана бир сакраганида пардасини қирқиб юборса, қорачиғи оқиб тушармиш.

Боғча хотин шуларнинг барига хушёр туриши керак. Чунки чопиқчи жувонлар болаларига жуда илҳақ.

Чопиқ шуки, гўза тубидаги сув етиб борадиган жойнинг тупроғи кетмон билан юмшатилади. Шунда у бемалол сув ича олади.

– Гўза – энг дангаса экин, у ёқ-бу ёғини чопиб, қулоғидан тортиб, илдизига ҳаво берманг, сира ўсгиси келмайди, – дейишади катталар.

Чопиқчи аёллар эгат ораларида ўсган ўтларни юлиб-тўплашади. Шабада гўза барги, юлинган курмак ва печакнинг бироз ачқимтир исини атрофга таратади. Ўтлар юлинганида ёки ўрилганида нима учундир гуркираб ҳид таратади. Шом кўна бошлаганида ҳамма уйига йўл олади. Қиз-жувонлар ўрган ўтларини тугиб, бошларига қўйиб олишган. Тераклар остидан, тупроқ йўлдан қаторлашиб кетаверишади. Ариқда сув жилдираб, ялпиз бўйларини сочиб юборади. Шом кўна бошлагани маҳал турли ислар ҳар ёқни туттади, негадир тонгда ва пешинда унақа бўлмайди. Ош иси келади – зирваги қовурилмоқда. Қишлоқ томонга қарасангиз, сийрак тутун сузиб юрганини кўрасиз, у – доғланган ёғнинг тутуни. Тарқалиб-сийраклашиб кетмайди, юпқа қатлам бўлиб сузаверади.

Болалар ҳам ўйиндан чарчаб, уйларига кира бошлашади. Далачилар ҳозиргина ишдан қайтишди. Нарироққа “Т-28” деган трактор келиб тўхтайди, араваси одамга лиқ тўла. Фарам-фарам ўтлар ерга ташланади. Каттароқ ўсмирлар далачиларнинг келишини пойлаб туришади, ўтларни ўшалар кўтариб боришади. Қиз-жувонлар бир-бирларига ёрдамлашиб юборишади: фарамлаган ўтларини бошларига қўйиб кетаверишади. Шундан кейин трактор тариллаб жўнайди: тракторчининг ҳам бола-чақаси бор, кўз тутиб туришибди.

Ҳа-а, худога шукр, кун ўтди. Чарчадик... Этиклар ечилади. Қўл-оёқ, бел зирқираб оғрийди. Кундуз жазирамасини ўзига сингдириб олган, ҳали иссиғи кетмаган ўтларни сигир-қўйлар таллашиб-тортишиб ейди.

– Овқатга келинглари-ув!!!

Бу – ўн битта боласи бор Тўхта холанинг овози. Шунга ўхшаш чорловлар ҳар ҳовлида эшитилади.

Оилаларда бола-чақа кўп. Сабаби: вақти келиб улғайишганида бир-бирини суясин, ёрдам берсин. Тўхта холанинг болалари ўн битта бўлса, яна бир муштипар аёл – Қумри холанинг фарзандлари ўн бешта.

– Ҳой болалар, келинглари-ув! Овқат пишиди-и!

Шу тариқа шом киради.

Шом кўнганида теварак сокинлашади. Ой ҳаволаганида эса бирор жон асарини сезмайсиз – ҳамма уйқуга кетади. Ахир, кун машаққатли, меҳнат заҳматли бўлди, чарчоқ қолиб келмасинми? Эртага саҳарлаб туриш керак. Чунки қанча рўзғор иши турибди, бунинг устига, чопиқ ҳали битмади. Кўпроқ ўт ғамлаш керак.

Ўтин-чўп йиғиш керак, меҳнат қилмаса бўлмайди. Сабзавотлар етилди, йиғиб олиш керак, маккаларни ўриб-саранжомлаб, донини уқалаб қопларга солиш керак. Қишга тайёргарлик-да. Қиш қаттиқ келиши мумкин, ғамламаса янаги баҳорга етиб олиш мушкул.

* * *

Болалар ўн уч-ўн тўрт ёшидан далага чиқишади. Ёшроқларга осон ишларни буюришади, масалан, ариқ тозалаш. Ариқ ичидаги ўтлар тигиз ўсиб, сув оқимини тўсиб қўяди. Кетмон билан ариқнинг ҳам остини, ҳам икки ёнини чопиб тозалайсиз.

Далага сал-пал кўзи ўрганган ўсмир дори солишга тайинланади. “Т-28” деган тракторнинг орқасидаги, тубида тешиклари бор катта ёғоч охур дорига тўлдирилади. Трактор эгат оралаб юрганида дори темиртишлар ағдариб кетаётган тупроқ орасига бир текисда шувиллаб тўкилаверади. Бу захира даланинг у бошига икки марта бориб келишга етади. Мотор шовқинида овоз эшитилмайди, бунинг устига, тракторчи Далавой аканинг қулоғи оғир. Иккинчи бориб-келишда тракторчи пайкал четига тўхтади. Ўсмир пастга тушиб, қоғоз қоплардаги дориларни опкелиб ўша “охур”га ағдаради, тўлганидан кейин яна эгатлар орасига кириб кетаверишади.

Дорилар бир неча тур. Селитра оппоқ, майда, юм-юмалоқ бўлади. Сувга солсангиз, муздай қилиб қўяди. Фосфор, карбамид деганлари ҳам бор. Қизил тусли, кўздан ёш оқизадиган яна бирини “калий” дейдилар. Мана шулар далага солиниши керак.

Қалдирғочлар айланиб қияламасига учади. “Уларга қарасанг, бошинг айланиб йиқилиб тушасан”, дейишади. Бултур бир бола қалдирғочларга махлиё бўлиб, темиртишлар орасига тушиб кетганмиш. Унинг кимлигини айтишмайди. Бир ҳафтача шу ишда ишлаган одамнинг баданига қизил тошмалар тошиб кетади.

Ҳисобчи ака шундан сўнг дори солувчи ўсмирни ишдан озод қилиб, ўрнига бошқа болани тайинлайди. Янгиси унғача ариқ тозалашда эди, дори иши янада осон, шу сабабли хурсанд бўлиб охурга сакраб чиқади-да, шодон илжаяди.

Дори солинганидан сўнг ғўзалар ҳам, ўтлар ҳам гуркираб ўсиб кетади. Ҳамма нимагадир кўсак санашга ишқивоз. Агар бир

тупда саккизтадан ошиқ бўлса, ҳосил яхши. Баъзиларида ўнтадан ҳам кўп бўлади. Пайкал четларидаги ғўзалар қирқилиб, трактор бурилиб олиши учун йўл очилган, у ернинг гирдо-гирдига маккажўхори, мош, ловия экилган. Маккажўхори – сизирга емиш, вақти келганида эгаси уни ўриб-саранжомлаб, уйига олиб кетади. Маккалар ҳозир одам бўйи бўлибди, пишишига анча бор. Мош-ловия етилмабди. Эртапишар қовунлар ҳам бор, ўсмирлар баъзиларини хом-хаталалигича ёриб еб қўйишади. Ҳали пишмаган-у, аммо таъм кириб улгурибди. Этини еб, уруғларини пайкал ораларига ташлаб кетамиз.

Ўзага тушган кўсак қурти жуда очофат бўлади. Бир кун эгат ораларига ташлаб кетилган қовун уруғларини кўсак қуртлари еб ўлиб қолганини кўрдик. Ширасини сезиб ўрмалаб келишган-у, нимасидир ёқмаган бўлса керак... Қовун таркибида кўсак қурти учун заҳар борлиги тасаввурга сиғмайди, шундай ширин нарса наҳотки заҳар бўлса? Уч-тўрт марта шу ишни такрорлаймиз, ҳар сафарида ўша яшил жонзотлар ҳалок бўлаверади. Одамзот учун лаззатли нарсалар бошқаларга емиш қилиб берилмаганини идрок қиламиз. Масалан, мол-қўй шакар емайди. Асалдай ширин нарса ҳам унга озуқа эмас... Болалар тўғланиб, қай махлуқ нимани емаслигини тажриба қилиб кўраемиз. Энг ярамаси кучук бўлиб чиқади: оққанд ёки ширинкулча еган кучуклар бор. Бошқалари эса бизга мазали туюлган нарсаларга қайрилиб ҳам қарашмайди... Ҳовлимиздаги олма пишганида баъзи мевалари ичидан каттакон қурт ўрмалаб чиқади. Болалар билан томоқ оғриганда ичиладиган суюқ дориларни у ер-бу ердан топиб, ўша қуртларга сепиб кўраемиз, жон ҳолатда билтанглаб қочса, доридан қўрқар экан-да деб хулоса ҳам қиламиз.

Идрок мана шундай барқ уриб, теварақдаги ҳодисаларни ўзига сингдираверади.

Оталар ўғилларига “Келишингда молга ўт ўриб кел” деб тайинлашади. Айтганини баъзан қилишади, баъзан қилишмайди. Жуда бўлмаса, зовур ичидаги сабзиўтларни ўриб келаверишади. Сабзиўтнинг турган-битгани сувдан иборат, офтобга қўйсангиз бир тутам бўпқолади. Азбаройи ота койимасин деб, амал-тақал ўриб келишади-да. У шумликларни ота билмас эканми? Ота-я? Гоҳида койийди, гоҳида эса индамайди.

Илмлар маскани

Қишлоқ болалари тонг саҳарлаб мактабга йўл олишади.

Синф парталари қачонлардир жигарранг, кейинчалик яшил бўёқ билан бўялган, кўчган жойларидан эски бўёғи кўриниб қолган, устида сиёҳ доғлари, пичоқча билан ўйилган белгилар кўзга ташланади. Кимдир дарс маҳали ёқтирган қизининг исмини ўйган, кейин ўчириб ташлаган. Хоналарнинг шифти баланд, фанер қоқилган, ҳар синфда то шифтгача бўй чўзган қора бақалоқ печкалар бор. Синфларнинг эшиклари ҳам баланд.

Катта синфлар тушгача, кичиклар тушдан кейин ўқишади.

Дафтарларнинг аҳволига маймунлар йиғлайди. Физика дафтари ичида қушлар, дарахтлар, қўлида камон ёки болта тутиб ҳайвонларни овлаётган азамат овчиларни кўрасиз. Улар отаётган ўқларгача чизилган бўлади. Ҳамманинг ўз қаҳрамони бор. Масалан, Расул деган бир боланинг дафтарида яхши отлиқ ёмон отлиқни қувиб кетмоқда. Табиийки, яхши отлиқ – Расулнинг ўзи.

Ер юзининг игна учича келмайдиган нуқта-сида ҳаёт мана шундай давом этади. Ҳар саҳар анча-мунча бола папкасини елкасига осиб мактабга, одамлар эса далаларга йўл олишади. У болалар нима учун ўқиётганини ўзлари ҳам билишмайди. “Ўқисанг одам бўласан” дейишади катталар. Одам бўлиш қанақа, ўзи? Ҳеч ким бу болаларнинг “одам бўлиши”га ишонмайди. Ҳа, мактабни битиришса, армияга кетишади, армиядан келиб уйланишади. Кейин амакилару тоғалар каби мол-ҳол боқиб ё далада ишлаб юраверишади. Ҳаёт шундай давом этади...

Мактаб болалар онгига тарих сабоқларини қуяди:

– Ота-боболарингиз ғирт жоҳил, саводсиз, зулм остида эзилиб юришган. Кейин Давлат келган. Халқни ўқитиб, билим берган, мактаблар очган. Электр токи опкелиб, йўллар қурган, мошиналар, тракторлар совға қилган... Давлат бўлмаса, халқ омонда ер ҳайдаб, эшак миниб юрган бўларди.

– Давлат нима?

– У ниҳоятда қудратли, айтганини қулоқ қоқмай адо этиш керак. Йўқса, қулингни етти пуштингга қўшиб кўкка совуриб юборади. Лайлатулқадр кечасидаги осмон эсингдан чиқдимми?

Давлат ҳақидаги бор-йўқ тушунча шундан иборат.

Ҳа, тарихни қайдан ҳам билардик? Физика айтадики: электр токи ихтиро қилинганига юз эллик йил бўлди. Космик кемалар фазога парвоз қилади, ток кепқолганида фазогирлар телевизиордан ер юзидаги инсонларга қараб, кулиб қўл силкитишади, олис ўрмонлардаю музликлар бағрида яна нималардир содир бўлади. Биргина бизнинг қишлоқда ҳаёт тўхтаб қолгандай... Айтилаётган гаплар тасаввурдан шунчалар узоқки, худди эртакка ўхшайди.

– Тур, молга ўт сол, рўзғорга қараш! Ўқиб олим бўлармидинг?

Аслида одамлар фарзандларининг билим олишини, “катта” ўқишларда ўқишини орзу қилишади, аммо шу шароитда олган билими “катта ўқиш” оstonасигачаям етмай, “Бўлмади, ота” деб қайтиб келишидан чўчишади. Шу сабабли “Сендан олим чиқармиди” деб қўяқолишади.

Ўша-ўша баҳайбат техникалар, уларнинг лойда қолдирган излари. Шамолда тарақлаётган йўл белгилари... Узундан-узоқ экин далалари, эгатлар орасида қуруқ ерга ўтириб ейилган беҳи таъми, мактабдаги дарслар... Узоқ тарих олисдан бир жилваланади-ю, ғойиб бўлади.

Нима бўлган эди, ўзи, тарихда?

Тарих жим эди. Гапирмасди, индамай тура-верарди.

Катталардан сўрасангиз, улар ҳам билишмайди. Гўё одамлар жуда кўп асрлардан бери шундай яшаб келишаётгандай. Саводсиз, жоҳил ота-боболар, зулм остида эзилган тарқоқ халқ... Бегона қаҳрамонлар, сув ости кемалари, баланд учадиган стратосфера учоқлари... Елкасига беҳи новдасидан камон ясаб осиб юрган болалар... У ёшдан ўтиб, анча улғайганларига эса отаси “уйлантириб қўяман” деб пўписи қиладиган бўлган... Амал-тақал қилиб мактабни битириб олишса, нима ишнинг бошини тутиши номаълум... Ўша ҳаёт, ўша заҳматлар...

У таассуротларни, манзараларни ҳеч бир тарих тушунтириб беролмайди. Тарих қуруқ фактлардан иборат. Лекин кишилар қалбидаги манзаралар бутунлай бошқача, жонли, маъноли, инсонлар тақдиридан ҳикоя қилаверади.

Рим империяси ва “Homo Sapiens”

Мактаб болалари ўзларининг тарихларини яратиб олишган.

Шулардан бири – Рим империяси. Темир совут, учли дубулға кийган, узун найзали қиррабурун кишилар ва икки ғилдиракли жанг аравалари дарҳол кўз ўнгингизга келади. Шунингдек, оқ матога чала-ярим ўранган ҳамда бошига дафна япроғидан гулчамбар тақиб олган императорлар ҳам намоён бўлади. Улардан бири – Октавиан Август дегани нариги кўчадаги патак соқолли Сами бувага ўхшаб кетади. Фақат, Октавиан жингалак сочли, оқ юзли бўлса, Сами бува – сап-сариқ киши. Октавиан уммонни сузиб ўтиб, қадимий бир шаҳарни ишғол қилади ва унга Карфаген деб ном беради. У шаҳар ҳозир ҳам бор, фақат номи бошқа – Картагена³.

Бу фан мешларга ҳаво тўлдириб, дарёлардан сузиб ўтган ёвқур скифлар ҳақида ҳам ҳикоя қилиб беради. Ундан ҳам аввал-чи? Бир маҳаллар ер юзида маймунлар яшаган, дейди тарих. Давр ўта-ўта, улардан бир қисмига ақл кира бошлаган. Тошлардан қурол, дарахт шохидан ёй ясашни кашф қилиб олишган. Биттаси зерикиб ўтириб ёввойи буғдой донини ўтга ташласа, қовурилиб ширин бўлиб қолибди. Шу тариқа буғдойдан нон ёпишни ўрганишган.

Одам Ато-чи? Момо Ҳаво-чи?

Улар ҳақида фанда ҳеч гап йўқ. Унгача ер юзида фақат ҳайвонлар яшаган дедик-ку? Фанларнинг уқтиришича, қанақадир тасодиф туфайли турли-туман у махлуқларнинг бир тоифасида тўсатдан ақл пайдо бўлиб қолган. Бу ҳодиса қандай юз берганини биров билмайди. Маймунсимон мавжудотларнинг ўзлари ҳам одамга айланаётганлигидан беҳабар юраверишган. Бир маҳал қарашса, ўзгариб қолишганмиш... Ўзларида фикр юритиш қобилияти пайдо бўлганини англаб етишгунча ҳам орадан минглаб йиллар ўтибди... Ана ўша тоифа кейинчалик ўзига Одам деб ном берган.

Қачондан бошлаб инсонга исм қўйила бошланган?

Одам насли кўпаявергач, исмга эҳтиёж пайдо бўлган-да. Узун бўйлисини узун, калтасини калта деб чақиришган. Одамзот янада кўпайган, шундан сўнг фарқлаб олиш учун янги исмлар ўйлаб топишга тўғри келган. Тошдай қаттиқ бўлсин дея Тошбой, шамолдай учқур бўлсин дея Шамолбой... Шу тариқа исмлар урф бўлган...

Лекин тарих китобидаги энг қадимги одамларнинг исми йўқ. Бизга сурат қатларидан тек қараб туришади. Бир жиҳатлари ўзимизга ўхшаб кетади, бироқ орадаги масофанинг жуда олислиги ҳам сезилади. Шулардан бири

– Тешиктошдан топилган неандертал бола. У биздан кўра ёшроқ, саккиз-тўққиз яшар чамаси.

Тешиктошдан топилган бола

Ҳайвон терисидан лунги ўраб, тошболта кўтарган аждодлар овга жўнашади. Кексароқлар ғорларда тошни тошга уриб, учқун чиқариб олов ёқишмоқда...

Тешиктошдан топилган болага жуда раҳмим келади.

Нима фалокат, қачон рўй берган? Саккиз яшар бола нега ҳалок бўлган? У-ку топилақолибди, бошқалар қани?

Тасаввур унинг ўзимиз каби қўй боқиб, кечки шудринг тушган ўтлоқлардан ғорга қайтганини, оловда эт пиширишганини, кечаси юлдузлар чақнаб, ой самога кўтарилганини, ёруғида тоғу тошлар қорайиб кўринганини жонлантиради.

Ишқилиб, нимадир рўй берган-у, саккиз яшар бола муз ва тош орасида қолиб кетган. Бақувват жуссаси, кенг пешонаси, ўсиқ сочларига қараб, саккиз яшар эканига ишонмайсиз. Бизнинг болаларнинг кўпти толхивичдай озгин, соддаю ишонувчан, меҳнатга эндигина киришган. У болакайда эса меҳнат заҳмати сезилмайди. Ким билсин, тарих шунақа тасаввур уйғотади. Балки, ўтлоқларда шамол билан бирга елиб, сувларни сочиб чўмилиб ўйнагандир ҳам?

Тош қуроллар, болталар, буғдой янчилган харсанглар, тоштовоклар... Боягина овга кетган кишилар қайтиб келишмоқда. Уларни тарих бизга “Неандертал одамлар” деб таништиради.

Тешиктошдаги ўсмир ўзимизнинг бола бўлса, неандертал ким?

– Неандертал одам ёки “Номо neanderthalensis” – инсоннинг йўқолиб ёки бошқалар билан қоришиб кетган вакили бўлиб, илк аждодлари бундан икки юз минг йил аввал Европада, Марказий Осиё ҳамда Олтой минтақасида яшашган, – деб уқтиради тарих, чўтир муаллимимиз Султон аканинг овози билан.

Тешиктошдан топилган боланинг шаҳду шиддати бошқача:

– Қор роса қаттиқ ёққанида, тоғ устидан тушиб келган оқ йўлбарс гўдаклардан бирини олиб кетди, – дейди кўзлари чақнаб. – Уруғнинг бор эркаги унинг изидан тушди. Мен ҳам отамга эргашиб бордим. Қор бўралаб урарди. Кучуқларимиз оқ йўлбарс изини топишди, у гўдакни аллақачон еб бўлган экан. Кишилар аламдан бақиришганида қор кўчди. Анча-мунча одам кўчки тагида қолди...

³ Жанубий Америкадаги қадимий шаҳар, Колумбиянинг пойтахти. Дунё миқёсидаги генетика анжуманлари шу шаҳарда ўтказилади.

– Одамлар кўп эди, – дейди кейин. – Амакиларим бошқа жойларда яшаймиз деб кўчиб кетишди, бизлар эса қолавердик. Яйлоқларда туман одам яшарди. Бошқаларни билмайман, – деб бош чайкайди болакай. – Ўшандан бери шу ерданман.

– Ке, ўртоқ бўламиз. Отинг нима?

– Эр Буғу.

Мен шу тариқа ўша болакай билан дўстлашиб олганман. Тенгдошлик ҳиссиёти фандан устун келган бўлса ажабмас. Эр Буғу деган у бола то еттинчи-саккизинчи синфгача биз билан ёнма-ён ўқийди. Бизлар улғаямиз, лекин у сира катта бўлолмайди, севги-муҳаббат палласи келганида майда болаларга қўшилиб қолиб кетади.

* * *

Кўчалар кузда лой бўлиб ётади. Гоҳо ғўзапоя ортиб катта тракторлар ўтади. Филдирагининг тишлари катта-катта, лойда палахса излари қолади, у изларга ёмғир суви тўпланиб, вақт ўтиши билан қирмизи тусга киради.

Лойгарчилик боис ҳамма этик кийиб юради. Чарм этик қиммат, шу сабабли биз кабиларга арзонбаҳо “тош этик” дейилганини олиб беришган. Тош этикнинг ранги кулранг, усти ғадир-будир, териси қаттиқ, болаларнинг оёқлари тупроқкўчаларда ялангоёқ юравериб қотиб кетгани учун “тош”лиги ҳам сезилавермайди.

Кузда тоқ кўпроқ келади, шунда одамларнинг уйларидаги телевизорлар ишлаб кетади. Лекин барибирам яхши кўрсатмайди. Сабаби антеннада. Бу ерларда антенналарни жуда баланд кўтариш керак. Одамлар мистовоқни тахтага маҳкамлаб, ўзлари антенна ясашади. Каттароқ йигитлар “Шиша қувурча ичига симоб қўйиб, икки томонидан сим чиқариб уласанг, бутун дунёни кўрсатади” дейишса-да, болалар симобни қайдан олишни билишмайди. Баъзи маъданларни топса бўлади, масалан, қўрғошинни эски аккумуляторлардан оласиз. Уни темир косага солиб ўтга қўйсангиз, сарёғдай эрийди. Ерга шакл чизиб, эриган маъданни ўшанга қўйсангиз, истаган шаклингизга киради. Лекин қўрғошинни антеннага ишлатиб бўлмайди.

Антенналар баланд ходаларга маҳкамланиб, томга чиқарилади. Уч-тўрт томонидан сим тортиб маҳкамланади, йўқса шамолда ағанаб тушиши ҳеч гапмас. Энди уни созлаш керак. Бир киши томда, антенна тагида, бошқаси ерда, дераза олдида, учинчиси ичкарида, телевизор қошида.

– Кўрсатдимми?

– Йўқ, ўнгга бура!

– Энди-чи?

– Йўқ, чапга бура!

Бир амаллаб кўрсатадиган қилинганч, маза қилиб кино томоша қилса бўлади. Шунақа маҳаллар уйларга кирсангиз, анча-мунча болакай олдида қотган нонни қўйволиб, эски шолча устида кит ови ёки тайгалар ҳақидаги киноларни кўриб ўтирганини кўрасиз.

– Нодир ўлгур, маккадан ўриб молга сол!

– Собир, ўт юлиб кел!

– Омон! Сув бермабсан-ку, бўкириб ётибди.

Қайда! Мол яна бирпас сув ичмай турса турақолсин, кинонинг зўр жойи келди ҳозир!

Энг қизиқ ерида чироқ лип этиб ўчади.

– Э-э, зўр жойи келувди-я...

– Бўлди, ётинлар! Эртага саҳар турасизлар!

Шу билан ҳамма уйкуга ётади...

Баъзан эса кичкиналарга эртақлар айтилади – ҳамма муштдайлигидан ёд биладиган, девлару аждарлар ҳақидаги эртақлар.

– Бир бор экан, бир йўқ экан... Одамлар тоғу тошлар орасидаги яйловларда яшашар экан. Бир куни уларга каттакон дев ҳужум қилибди. У кишиларни қамаб қўйиб, ишлатар экан. Очқаса, битта-яримтасини еб қўяр экан...

Минглаб йиллар аввал Эр Кенжа, яъни Кенжа ботир девни ўлдиргани йўл олади. Ой янада ҳаволаб кетади. Булутларнинг ост тарафи қорайиб кўринади, улар осмонда учиб юрган баҳайбат махлуқларни эслатади. Отасининг тафтли бағрига кириб олган кенжа ўғил уларни ҳайиқмасдан кузатади. Кенжа ботир кичкина, акалари эса катта. Лекин дев билан урушгани нимагадир Кенжа ботир боради. Сабаби – акалар вақти келиб уй-жойини бошқа қилиб чиқиб кетишади, кенжа эса ота-она билан қолади. Шу сабабли у ақлли, қўрқмас бўлиб улғайиши керак.

Болакай шуларни ўйлай-ўйлай, ота пинжида ухлаб қолади...

Уч чаноқли муҳаббат

– Қани, болалар, далага!

Тўртинчи синфдан бошлаб то кап-катта юқори синф болаларигача бирин-кетин трактор араваларига чиқишади. Тракторда одам ташиш анчагача давом этади, қачонки бир куни каналга ағдарилиб кетиб, қиз-жувонлар ҳалок бўлгунга қадар. Шундан кейин одамларни юк машиналарида ташийдиган бўлишади, трактор араваларига эса катта қилиб “Одам ташиш тақиқланади” деб ёзиб қўйишади.

Хуллас:

– Тўртинчи синфни яқинроққа олиб боринглар!

– Катта синф ётоққа кетсин. Баринг қап-катта бўтқолгансан-ку? Уйлантириб қўйса, бола кўра-диган! Қийинчиликни кўр, пиш!

Катта синф виқор билан, ўзининг қадрини билиб туради. Уларнинг сочлари ўсиқроқ, ёқалари очиқроқ. Уларга мумкин, чунки катта синф.

Кичкина синф потир-путир чоғиб-ўйнаб юрибди.

Ке-етдик далаларга!

“Т-28” тез юрса сакраб-сакраб кетади, тир-кама ҳам унга қўшилиб илкис чайқалади. Каттароқ синфлар-ку майли, лекин кичик синф болалари тушиб-нетиб кетмасин дея, симтўрли араваларга чиқаришади. Арава борти ташқаридан беркитилади, қарабсизки, тап-тайёр қафаснинг ўзи.

Ўза қатор ораларида муҳаббат тараннуми янграганига ҳайрон қоласиз.

Ўсмирлар улғайиб, йигит-қизлар етилиб келишмоқда. Кимдир кимгадир аллақачон кўнгили қўйиб бўлган. Назорат қаттиқ: бировнинг қизига ортиқча гапириб бўлмайди. Отасига-ку етиб борақолмас, аммо бу ёқда қизнинг ака-укалари, тоға-жиянлари бор-ку? Шу сабабли муҳаббат изҳорининг бошқа усуллари ўйлаб топилади. Шулардан бири – уччаноқ.

Ўзаларда уччаноқли кўсак камёб бўлади. Шу боис тоғиб олинган уччаноқ эҳтиётлаб сақланади, пайт пойлаб туриб, ён эгатдаги кимнингдир эгатига ташлаб қўйилади. Уччаноқни олса бас, “тушган” бўлади.

– Тушди, тушди!

Уччаноқни ташлаган ўсмир илжайиб туради.

– Ҳўп, нима қилай?

– Беҳингдан берасан.

– Беҳим ўзи битта, холос.

– Унда пахтангдан берасан.

Ва ҳоказо.

Лекин ишқ дардига гирифтор бўлганлар уччаноққа бошқа маъно юклашади. Айтайлик, ошиқу беқарор ўсмир ўзи ёқтирган қизнинг эгатига уччаноқ ташлаб қўйди. Бу энг содда усул, чунки ерда ётган уччаноқ ўз-ўзидан келиб қолмаслигини ҳамма билади. Уддабуронроғи уни лўппи пахталар ичига яширишади.

Мана, қизгина уччаноқни олди! Ҳайрон бўлиб атрофига алангласа, сал нарида қизариб-бўзариб, бемаъни илжайиб турган ошиқи беқарорни кўради.

– Афтинг қурсин, буни сен ташладингми?

– Ҳа.

– Нимага ташладинг?

– Шунчаки, ўзим...

Қизгина дарҳол бунинг мағзини чақади. Ё “Ўл, безраймай” деб теримида давом этади, ёки индамайди. Индамаса, олам гулистон. Ошиқ яна бир дунё уччаноқни қизнинг эгатига опкелиб ташлашга тайёр. Беғубор, болаларча муҳаббатнинг софдил изҳорлари мана шу тарзда поёни йўқ далаларга ёйилиб кетади. Ҳали эндигина дил изҳори қилинди. Қизнинг муносабати номаълум. Борди-ю, сал рўйхушлик билдирса ҳам, истиқболда ўнлаб-юзлаб “довон”лар турибди. Ҳали онага айтилса, бир йўлини қилиб у гапни отага етказса... Ота-она, ака-сингил... Нарёқда қизнинг ота-онаси, ака-синглиси, қавму қариндоши... Шунча баҳайбат тўсиқлар юксалиб турганида биргина уччаноқ меҳру муҳаббат тимсолига айланиб кетишини кўринг.

Ёшлик таровати жаннат маъволарига айлан-тирган далалардаги ўсмирларга қараб, Дашти Қитчоқдаги қизгина эсимга тушади. Энди уни яхши кўришимни ич-ичимдан тан олганман, бироқ етишиб бўлмаслигини ҳам биламан. Афсус, агар орамизда бўлганида, эгатига сездирмай уччаноқ ташлармидим? Терган пахтасини, ўрган ўтларини кўтариб шийпонга оборардим. Пайваста қошларининг, қуюқ киприklarининг, хаёлимни олган гавҳар кўзларининг малоҳати янада ортган бўлса керак. Бир кунмас-бир кун уни яна учратиш қолишимга ишонаман, аммо у мўъжиза қай тарз рўй беришини ақлимга сиғдирилмайман. Балки яна меҳмон бўлиб келишар? Балки ўзимиз уларни-кига борармиз?..

Кўёш уфққа ёнбошлаб, кун тугайди. Ҳамма уй-уйига қайта бошлайди.

Қайтишда мабодо пиёда кетилса, қизлар бир тўп, ўғилболалар бир тўп бўлиб, кўпинча қизлар олдинга ўтиб олишади. Шунда “гап ташлаш” бошланади.

Гап тўғридан-тўғри “ташланмайди”, балки қиялатиб “отилади”:

– Омон, бугун бошқачароқмисан? Гапирсам ҳам қарамайсан? – дейди ошиқу беқарор ўспирилардан бири шеригига қарата, баланд овозда.

Табиийки, бу гап Омонга эмас, олдинда кетаётган қизалоқлардан бирига айтилмоқда. Қизгина ҳам дарров гап нимадалигини сезади.

– Заро, ўзинг кеча нима дединг?

– Нима дедим? – ҳеч нарсадан беҳабар Заро-фат ҳайрон.

– Э, жим кетавермайсанми? – биқинини чимчилайди “нишон” қиз. – Анови мирзатеракка гапирягман.

“Мирзатерак” – гап отган ўсмир.

– Омон, ҳазилни ҳам тушунмайдиган бўлиб қолибсанми? – давом этади “Мирзатерак”.

Жавоб дарров келади:

– Одамга ўхшаб ҳазил қилсанг тушунаманми, Заро?

Бундай “гаплашиш”ларнинг бошқа турлари ҳам бор. Масалан, “гап ташловчи” ўзи ҳақида гапирди:

– Мен бугун бошқачароқманми? Гапирсаям индамайман?

Жавоб ҳам шунга мос:

– Мен кеча бўлмағур бир гап айтиб қўйибман-да, молга ўхшаб.

Ҳамма шарақлаб кулиб юборади. Бўлмағур гап айтадиган мол қанақа бўлиши мумкин?

– Ия, ҳазилниям тушунмайдиган бўп қолибманми?

– Мен эса одамга ўхшаб ҳазил қилолмайдиган бўпқолибман...

Қизларнинг ўз “шева”си бор, бу – ҳар бўғинга “з” ёки “б” қўшиб гапирадиган “шева”, бошқача айтганда, “шифр”.

Қизгина Зарофатга “Сен жим кетавер, у менга гапирди” демоқчи дейлик. У гап шундай бўлиб чиқади:

– Се-зе-н жи-зи-м ту-зу-р, у-зо ме-зен-газа га-за-пи-зи-р-ди-зи!

Ёки:

– Се-бо-н жи-би-м ту-бу-р, у-бо ме-бе-н-га-бо га-бо-пи-би-р-ди-би!

Бу “бидир-бидир”ни қани энди биров тушунса! Шум қизгиналар дарров англаб олишади. Қўллар қаварган, лўппи оқ пахталар бармоқларни ёриб юборган, билаклар тилинган, аммо ёшлик ҳарорати чақнатган кўзлар, нигоҳлар, кулишларнинг бари ҳали бир оғиз сўз айтилмасидан оламжаҳон маъно таший бошлайди.

Исмлар

Жуда кўп нарсаларнинг ўз исми бор.

Қишлоқларнинг, дашту чўлларнинг, боғлару кўчаларнинг, ёбонларнинг отларини айтмай қўяқолай. Далалар четида, одамлар

томорқаларига туташ жойларда шохлари булутларга етгудай бўлиб ёнғоқлар ўсган. Кузда эгаси узун калтак билан мевасини қоқиб олса-да, бирибир битта-яримтаси қолиб кетади. Ўшандай ёнғоқлардан бирининг номи – “Абдуш”. Яна бирининг оти – “Қоқош”. “Абдуш” – қобиғи жуда қалин ёнғоқ, “Қоқош” эса пўсти юпқа, мағзиям кўриниб туради.

“Абдуш” ҳам, “Қоқош” ҳам қари, бужур танасининг ўйиқлари одамнинг раҳмини келтириб, шохлари ҳар томонга ёйилиб юксалган. Юз-юз эллик йил аввал шу қишлоқда яшаган ота-боболар неварачевараларимнинг оғзи тегиб юрсин деб қадашган, дейишади.

Нафақат ёнғоқлару нокларга, балки беҳию ўрикларга ҳам одамлар от қўйиб олишган.

Ўйлардаги ҳайвонларнинг ҳам исми бор. Масалан, қўшнимизнинг сигирларидан бири – Келсиной. Бошқасининг оти эса Давлатхон. Мол-ҳол эгаси уйимга барака, сарвату давлат келсин дея шундай ном берган.

Кучук-мушукларнинг ҳам исми бор. Улар ўз исмини билишади, чақирсангиз бош буриб қарашади.

Дов-дарахтни одамдай койиган кишиларни айтмайсизми?

– Ўсаверасанми лаллайиб? Сени мева бергин, болаларимга ризқ бўлган деб экканман. Сўлақмондай бўлиб гўдайиб туришингни қара. Янаги йил мева қилсанг қилдинг, бўлмаса кесиб тандирга ёқвораман!

Гилос жавоб қилмаса-да, қўрқади. Ростдан ҳам ёқворса-я, деб ўйлайди. Янаги йили гуррос гул очади. “Хатардан чўчиб, тезроқ зурриёт қолдирай деса керак... Шунинг учун ўсимликлар қор-ёмғирли совуқ кунларгача уруғларини етилтириб, дарахтлар меваларини пишириб олишаркан-да”, деб хулоса қиламан ўзимча.

– Баъзи ўғиллар шунақа бўлишади, дўк урмасанг буюрган ишингни бажармайди...

Ҳа, болалар улғайиб келишмоқда. Баъзиларининг мўйлови беҳи тукидай бўлиб қолган, овозлари гоҳ дўриллаб, гоҳ чийиллаб чиқади. Мактабда эса ибтидоий дарслар давом этади.

– Жўғрофия, уммон қанақа бўлади?

– Охири кўринмас, бепоён шўр сув.

– Балиқлариям бордир?

– Бўлмасинми?

Биздаги балиқлар майда, жўн. Кўзимга жуда соддадай кўринади. Энг каттаси шапа-лоқдай келади, шуниям болалар тутиб олгач, кўз-кўзлаб ярим кун кўтариб юришади.



Бошқалари – жимчилоқдай келадиган митти балиқчалар, увилдириқдан янги чиққанига қарасангиз, ниначи боласини эслатади: игнадай келадиган жимит тананинг икки ёнида бўртиқ кўзчаси бўлади.

– Одамлар-чи, биздақами?

– Одам Худонинг бандаси, ҳамма жойда бир хил, болам. Ҳамма бир ота-онадан, яъни Одам Ато билан Момо Ҳаводан тарқаган.

– Шунча одам-а?

– Ҳа, қачонлардир дунёда фақат иккита одам бўлган, холос.

– Одам маймундан пайдо бўлмаганми?

– Тавба қилдим де! Инсон ер юзининг жонзоти эмас. У жаннатдан тушган!

...Сабзавотлар йиғиштирилади. Маккалар ўрилиб, бир-иккита поясидан арқон эшиб, белидан дасталаб бойланади. Кейин қуриштиш учун кўраларга тиккамасига босилади. Ўриб олинган ерларда қолдиқ илдизлари тигдай бўлиб чиқиб туради, уни “тукуч” дейдилар. Эҳтиёт бўлмасангиз, оёқни тилиб юборади, кўчириб четга уйиш керак. Оталар томорқага гўнг солишади. Кейин ер яна чопиб чиқилади, шунда гўнг тупроққа қоринишади. Ёмғирлар бошланмасидан тезроқ улгуриш керак, шу сабабли эркаклару болалар, хотинлару қизчалар – ҳамма баб-баравар ер ағдаради.

Маккапоя тиғи бир-икки марта қўлимни, оёғимни тилиб юборгани, жароҳатланган жойидан оч қизил қон сизиб чиққани ёдимда. Салдан кейин усти жигарранг тус олиб қотади, икки-уч кундан ўтгач, у қобиқ кўчиб, ўрни нозик пуштиранг тусдаги янги тери билан қопланиб қолади. “Тоза тупроқ сеп, ўз-ўзидан битиб кетади” дейишади катталар. Гоҳида шакар сепса ёки қоракуя суртса ҳам бўлади. Буни ҳамма билади, мабодо бир жойи жароҳатланса, шу айтилганларни қилишади.

...Кузда мевалар хилма-хил, бениҳоя ширин бўлиб етилади. Осмоннинг ранги тўқ мовий тусга кириб сокинлашган, ҳавода гоҳида ҳил-пираб мезонлар учади. Беҳилар узиб олиниб сомон орасига жойланган, узумлар шифтга осилган. Шафтоли, олма, ўрик қоқи қилинган. Помидор ҳам қоқи қилинади, ўртасидан икки палла қилиб ёриб, офтобга қуриртгани қўяверасиз. Ичидагиларини тоғорага тўкасииз, вақт ўтиб суви кетгач, уруғи қолади. У оч-сарғиш тусли, япасқи бўлади. Бодринг уруғи ҳам шу тариқа олинади. Шақли узунчоқ, оқ рангли, шилимшиқ, худди қовун уруғига ўхшайди. Барини докага ўраб осиб қўясиз, чунки янаги йил ерга қадаш керак...

(Давоми кейинги сонда.)

Умид шуъла сочар гўё қаршингда

Умр тавсифи

Умрим –
Учиб бораётган тош,
Вақт қуюни чиқармас сасин.
Кул қилади урилса, Қуёш,
Хўмраяди Замин дарғаси.

Умрим –
Учиб бораётган тош,
Қай манзилни борар қоралаб.
Ё ҳечлигин этаётир фош –
Учаётган тошлар оралаб?

Митти гулмоҳилар

Шимолда куз – сариқ балиқча.
Алёна Ельцова

Митти гулмоҳилар каби ҳавода
Япроқлар сузади – майин, беозор.
Қўлларинг узатма сен ҳам... (мабодо
Бу нафис манзара чекмасин озор)

Кун денгиздир шу тоб – осмони мовий,
Соҳиллари сокин, тинган қушлари.
Унда гуллар мисол – сирли, самовий,
Япроқлар сузмоқда – кузнинг тушлари.

Раққоса мисоли енгил айланар
Митти гулмоҳилар тиниқ ҳавода.
Бор журъатин йигиб, аста шайланар
Тутиб олмоқ учун шўхчан шабода.



Гулноз МЎМИНОВА

1978 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)нинг журналистика
факультетини тамомлаган.
“Фасллар шивири”, “Сайёҳ
қушлар”, “Дил синиклари”
ва “Чиганоқ” номли шеърий
тўпламлари нашр этилган.

Бир туйғуга бағишлов

Эркингни қайтармоқ фурсати етди,
Шундоқ ҳам қалбимда яшадинг узоқ,
Пишталар мезондек учдию кетди,
Рангинлик ўрнида фақат қора, оқ.

Тош қотиб боради кўнгил негадир,
Ўтинчлар армондир, кўз ёшлар – ҳавас.
Руҳни чулғаб олган лоқайдлик надир,
Бу қолип ичида юрган мен эмас!?

Гоҳида хотирам тикланар элас,
Лаҳзани ёритар инжа хаёлинг.
Ногоҳ етиб келса, нур бўлар абас –
Ёшлик боғларининг беғам шамоли.

Қафасни кўрган қуш тузоққа тушмас,
Бор, шаффоф дунёлар муштоқ васлингга.
Бу қалб энди сенга муносиб эмас,
Зотан, қайтолмайсан сен ҳам аслингга.

Куз пейзажлари Туркум

1-пейзаж

Тун фонус учирар ёнарқуртлардан,
Кузак қараб қолар гўдак мисоли.
Ердан Самогача – бир неча қадам...
Сенга тақдирнинг ҳам йўқдир саволи.

Фақат келажакнинг мавҳум юки бор,
Некбинлик завқидан сархушсан бироқ,
Нохуш хаёлларни тўзгитиб такрор
Тун фонус ёқади янада кўпроқ;

Ёнарқуртлар учар, қара, сен томон,
Умид шуъла сочар гўё қаршингда.
Ёлғизлик фонусин кўтарган инсон,
Қўлингни бер, тушигил Қайгу аршидан.

Тун сен учун ёқди ёнарқуртларни..

2-пейзаж

Уфқ ёногида қадимий гоза,
Тоғлар елкасида қаймоқланар шом.
Шамол боғ оралаб толиқмиш роса,
Мезон – фасл ичра адашган пайғом.

Хайём косасидек тўлиб борар Ой –
Сунбула шароби бормоқда тиниб.
Осмон – дарвозаси пинҳона сарой,
Биз уни топармиз тақдирга кўниб!

Шамол қўли билан тўкар олмалар –
Куз бугун кўп сахий, куз бугун Ҳотам.
Қушлар галасига маҳзун термулар
Муқимлик юкидан эзилган Одам.

3-пейзаж

Қорлар ёғди кузак устига,
Тирқиратиб қувди зогларни.
Совуқ, аччиқ шамоллар билан
Аллалади руҳи соғларни.

Ўриндиқда мунгайиб қолди
Узуқ-юлуқ суҳбат, висоллар,
Давомийдир ойна ортидан
Интиқ боққан кўзлар, хаёллар.

Сурур оқар кўчада бир зум,
Югурганда жажжи оёқлар.
Куз ёмғири маккора ва шум:
Билар беркинганинг қаёққа...

Сарғиш, заъфар ранглар боладек
Суқилишар мезон бағрига.
Ҳар япроқда титрар бир ҳадик –
Куз шамоли минса қаҳрига.

4-пейзаж

Робита чироқлари қоронғудир...
Фўруғ Фаррухзод

Яна ой чиқади, кумуш толалар
Унуттирар кундуз фироқларини.
Қора кимхоб узра сочганича зар
Тун ёқар робита чироқларини.

Шамол япроқларни кўтариб азот,
Сочиб юборганда боғлар бағрига,
Тириклик ёғдусин таратиб бот-бот,
Ой таҳсин ўқийди кузнинг сабрига.

Фасл таслим бўлмас аёз, шамолга,
Алам-ла чимчилаб ўтар елвизак.
Бир ташбеҳ келади шунда хаёлга:
“Сен менинг қалбимга ўхшайсан, кузак!”

Ўзимга

Туйсанг – ҳар лаҳзангда
Битта Мўъжиза,
Сен уни жонингда
Асраб яша, суй.
Ўзингни билсанг гар
Ношуд, ожиза –
Шу лаҳзада тинар
Руҳингдаги куй.

Туйсанг – ҳар лаҳзангда
Битта Мўъжиза,
Мўъжизалар ичра
Умрингдир талош,
Тоқатинг тоқ бўлмас
Режалар туза,
Асл афсунгарсан –
Сабрли, юввои.

...Туйма – ҳар лаҳзангда
Битта Мўъжиза,
Ожизлик – бебаҳо,
Мўъжиза – текин.
Ҳаёт овозингни
Эшитар зўрга –
Сен ҳануз ҳаққингни
Сўрайсан секин.

Хризантема

Пайдар-пай сўнади
Оқшом нурлари,
Чўккалайсан эркни
Унутган қулдай.
Куйдириб дунёнинг
Жами гулларин,
Тун очила бошлар
Қоп-қора гулдай.

Ифори сезилар
Ойна ортидан,
Шакли сал танишдир,
Айт, исми нима?
Соялар қувлашган
Девор ортида –
Очилар баҳайбат
Хризантема.

Шоир руҳлар

Кузак ёдга солар шоирлар руҳин,
Заминда жам бўлар шоир руҳлар ё?
Богларда миллиард япроқлар оҳи,
Аламини тишида тишлайди дунё.

Осмонга тик боққан манави чинор
Руҳи эмасмикан Шавкат Раҳмоннинг?
Қара, ҳазонларга боқмайин зинҳор –
Қолган дарахтларга бермоқда таскин.

Кўҳна ҳикматларни уққан бу гужум
Қошида унутиб қўйма таъзимни.
Бори диққатингни жамла-да бир зум,
Таниб ол Матназар Абдулҳакимни.

Юксакдан қарамоқ оғир ҳамма вақт –
Тикилмоқ оламнинг асл тарзига.
Яшаш учун кураш авжга чиққан пайт
Ким қулоқ солармиш кўнгили арзига?

“Манов баланд дарахт Чори Авазми,
Қадди тик – у ҳамон йўлдош гурурга”,
Десам, ёнгинамда яна бириси
Шовулар айланиб Назар Шукурга.

Мана, бири турар паришон, ўйчил,
Бири Заминдаги мардлик меҳвари –
Ўйчили – Равшан Файз, бисоти кўнгили,
Яна Аъзам Ўктам – назм ахтари.

Манов бақувват тол – Муҳаммад Раҳмон
Ота юрти билан узмай орани –
Ўйчан кўзларини юммасдан ҳамон
Ўйлаб ётар азиз Палангдарани.

Манави оқтерак кимни эслатар –
Дўстларидай бўйчан, ўзбаки қомат.
Унинг ёди элни ҳануз йиғлатар:
Содда Муҳаммад у, содда Муҳаммад.

Анави мажнунтол Асқар Маҳкамдир,
Бошини эгдими инсонлик юки,
Бунда муқим турар бесас, бегидир –
Риндлар суҳбатига етгандир, балки?

...Шоир оғаларим, истагайман, бас,
Руҳларингиз ором олмогини мен.
Оҳ, жуда истайман – кенгайишинмас,
Сафингиз шу ҳолда қолмогини мен...

Бизни кутаётир юксак манзиллар



Лазиз ХОЛОВ,
Қашқадарё вилоят халқ
таълими бошқармаси
бошлиғи

Ўз олдига дунёнинг энг ривожланган, қудратли мамлакатига айланиш мақсадини қўйган халқ ва давлатлар асосий эътиборни таълим-тарбия соҳасини тараққий эттиришга қаратгани, бу йўлда катта-катта маблағларни сарфлагани манбалардан яхши маълум. Зеро, бугун оламшумул кашфиётлари билан жаҳон аҳлини лол этаётган илғор мамлакатларнинг ривожланиш босқичини таҳлил этган киши бунга яққол ишонч ҳосил қилади.

Мустақилликни қўлга киритгач, Ўзбекистонда ҳам давлатни ҳар жиҳатдан тараққий эттиришнинг муҳим омилларидан бири сифатида ёшлар таълим-тарбиясига юксак эътибор қаратилди. Бунинг ҳаётий дастуриламали ўлароқ, боланинг боғча ёшидан то мустақил фикри ва қатъий позициясига, жамиятда муносиб ўрнига эга шахс бўлиб камолга етунига қадар бўлган барча босқични ўзида мужассам этган ноёб тарихий ҳужжат – Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва “Таълим тўғрисида”ги қонун қабул қилинди.

Таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш ва жаҳон стандартларига тенглаштириш, замонавий билим ва касб-ҳунарларни пухта эгаллаган, эркин ва мустақил фикрловчи, ҳар томонлама баркамол, малакали мутахассисларни тарбиялаб, вояга етказишнинг

хуқуқий асоси бўлган мазкур икки ҳужжат ва Мактаб таълимини ривожлантириш давлат умуммиллий дастури асосида юртимиздаги деярли барча умумтаълим мактаблари капитал таъмирланиб, замонавий ўқув-лаборатория жиҳозлари билан таъминланди. Мустақиллик йилларида Қашқадарё вилоятида ҳам кенг кўламли бунёдкорлик ишлари амалга оширилди. Жумладан, 160 та мактаб янгидан барпо этилиб, 419 таси реконструкция қилинди. Яна 413 та умумтаълим муассасаси капитал, 256 таси жорий таъмирланди. Мазкур таълим даргоҳларининг қарийб барчаси замонавий ўқув-лаборатория ускуналари, компьютер жамланмалари билан жиҳозланди. “Ziyouet” тармоғига уланди. Бир сўз билан айтганда, мактаблар таълим-тарбия кошоналарига айлантирилди. Қулай ижара тизими орқали вилоятдаги барча мактаб ўқувчиларининг янги авлод дарсликлари билан юз фоиз таъминланишига эришилгани таълим самарадорлигини оширишда муҳим омил бўлди. Бу туфайли ўқувчиларнинг умумтаълим фанларини қунт билан ўрганиши, ўқитувчиларнинг эса иштиёқ билан таълим-тарбия беришига пухта замин ҳозирланди.

Эзгу анъанага айланган мактабларни янгидан қуриш ва капитал таъмирлаш ишлари бу йил ҳам воҳамизда уюшқоқлик билан ташкил этилди. 2016 йилги Инвестиция дастурига мувофиқ Қашқадарё вилояти халқ таълими бошқармаси тасарруфидаги талабга жавоб бермайдиган айрим умумтаълим муассасалари биносини янгидан қуриш, капитал реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш мақсадида 45013,8 миллион сўм йўналтирилди. Ушбу маблағ ҳисобидан саккизта мактаб янги қурилиб, йигирма бештаси капитал реконструкция қилинди. Ўнта таълим маскани капитал таъмирланиб, янги ўқув йили арафасида фарзандларимиз ихтиёрига топширилди.

Мамлакат тараққиётида, унинг жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллашида мутахассисларнинг хорижий тилларни мукамал билиши муҳим аҳамият касб этади. Бу борада ҳам юртимизда баралла айтгулик, дунёга кўз-кўз қилгулик ишлар амалга оширилганини таъкидлаш жоиз. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорининг қабул қилиниши хорижий тилларни ўқитишни мутлақо янги босқичга кўтарди. Мазкур қарорга

биноан замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда ёш авлодга чет тилларни ўргатиш, хорижий тилларда эркин сўзлаша оладиган мутахассисларни тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ҳамда уларнинг жаҳон цивилизацияси ютуқлари ва дунё ахборот ресурсларидан кенг кўламда фойдаланишини таъминлаш, халқаро ҳамкорлик ва мулоқотни ривожлантириш учун қулай имкониятлар яратиш мақсадида узлуксиз таълим тизими учун хорижий тиллардан янги давлат таълим стандартлари яратилиб, тасдиқланди.

Мазкур қарорга мувофиқ, вилоятимиздаги барча мактабларда чет тили хоналари ташкил этилиб, янги ўқув жиҳозлари, ахборот-коммуникация воситалари билан таъминланди. Қарор талаблари даражасида ҳудуддаги 2203 нафар инглиз тили фани ўқитувчиси малака ошириш ва аттестациядан ўтказилди. Бу эса чет тилларни ўқитиш сифати ва мазмунини ошириш баробарида ўқувчиларнинг фанни ўрганишга иштиёқ ва интилишини янада оширди.



Кейинги йилларда таълим муассасаларида узлуксиз методик хизмат кўрсатишни янада яхшилаш, туман (шаҳар) халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлимлари методистларининг касбий компетентлигини ошириш мақсадида “Методистлар мактаби” фаолияти йўлга қўйилди. Вилоятдаги илғор ўқитувчиларни кашф этиш ва қўллаб-қувватлаш, тажрибаларини оммалаштириш имконини берувчи қатор кўрик-танловлар ташкил этилди.



Мазкур саъй-ҳаракатлар самараси ўлароқ, ўқувчиларимиз республика ва халқаро миқёсдаги беллашувларда иштирок этиб, фахрли ўринларни эгалламоқда.

Жумладан, бу йил Таиландда мактаб ўқувчилари ўртасида ўтказилган халқаро математика мусобақасида Китоб туманидаги 1-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернатининг 7-синф ўқувчиси Элдор Неъматов ҳамда Яккабоғ туманидаги 37-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Шохбек Маҳмудов муваффақиятли қатнашиб, бронза медаль ва фахрий ёрлиқни қўлга киритди. Касби туманидаги 14-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчиси Моҳичеҳра Яҳёева Сочи шаҳрида бўлиб ўтган “Салют талантов — 2015” IX халқаро танловида, Қамаш туманидаги 6-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчиси Маржона Мейлиева Барселона шаҳрида ўтказилган “Денгиз кўёши” халқаро танловида, Ғузур туманидаги 4-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчиси Асадбек Холматов Минск шаҳрида ташкил этилган “Кубок Европы” халқаро танловида 1-ўринни қўлга киритгани юртимизда ёш авлод таълим-тарбиясига қаратилган юксак эътиборнинг ёрқин самарасидир.

Бу йил Халқ таълими вазирлиги томонидан тузилган умумтаълим муассасалари рейтинг кўрсаткичида қарийб ўн мингга яқин мактаб орасида Ғузур туманидаги 68-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-ин-

тернати иккинчи, Нишон туманидаги 35-мактаб олтинчи, Шаҳрисабз туманидаги 1-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернати тўққизинчи ўринни эгаллагани ҳам педагогик жамоа ва ўқувчиларнинг фаоллиги, билим ва салоҳияти ошиб бораётганидан нишондир.

Баркамол авлодни тарбиялашда жисмоний етуклик ҳам ҳал қилувчи омиллардан саналади. Бу борада ҳам вилоятимизда қатор ижобий ишлар амалга оширилди. Жумладан, мустақиллик йилларида 3839 та спорт иншооти фойдаланишга топширилди. Бу йил ҳам Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан вилоятда 26 та замонавий спорт иншооти барпо этилди. Ушбу қулайликлар туфайли ўқувчиларимиз республика ва жаҳон спорт мусобақаларида совринли ўринларни қўлга киритмоқда.

Жумладан, ўтган йили Қарши шаҳридаги 32-мактаб ўқувчиси Н.Темиров ва Қарши туманидаги 1-мактаб ўқувчиси М.Қудратов Кореянинг Чунгжу шаҳрида ўтказилган ўзбек жанг санъати, Яккабоғ туманидаги 75-мактаб ўқувчиси А.Абдусаломова Монголияда бўлиб ўтган халқаро шахмат, Деҳқонобод туманидаги 41-мактаб ўқувчиси Д.Ашурова Россияда ўтган бадиий гимнастика халқаро мусобақаларида муваффақиятли иштирок этди. Бу йил Н.Темиров Португалияда ўзбек жанг санъати бўйича ўтказилган нуфузли беллашувда 3 та олтин медални қўлга киритгани барчамизда чексиз фахр-ифтихор уйғотди.

Ўқувчиларимизнинг маънан етук, жисмонан соғлом бўлиб камолга етишишида ўқитувчиларнинг хизмати беқиёс. Шу боис юртимизда шарафли ва машаққатли касб эгалари меҳнати муносиб тақдирланади. Бу йил мустақиллик байрами арафасида Қарши шаҳридаги 2-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернатининг математика фани ўқитувчиси Муҳаббат Шароповага энг олий мукофот – “Ўзбекистон Қаҳрамони” унвони берилгани давлатимизнинг ўқитувчиларга кўрсатаётган юксак ҳурмат ва эътибори рамзидир.

Ўтган 25 йил ҳар бир юртдошимиз ҳаётига ўзгача маъно-мазмун бахш этгани бугун такрор-такрор эътироф этилмоқда. Зеро, буни тасдиқловчи асослар бисёр. Биргина таълим соҳасида амалга оширилган янгилинишларга теран назар солган киши бунга иқрор бўлиши шубҳасиз.



Осон йўли

Атоқли француз ёзувчиси Алфонс Додени Парижда чоп этиладиган “Жанжал” номли кўча газетаси тахририятига таклиф этишади. У ерда хурмача қилиқларию олди-қочди мақолалари билан танилган бир журналист Додега шундай таклиф беради:

– Агар бизга бирорта ипириқнинг ҳаётини майда-чуйдасигача тасвирлаб асар ёзиб берсангиз, минг франк қаламҳақи тўлардик.

Доде суҳбатдошининг гапларини жимгина, бош ирғаб эшитади. Сўнг дейди:

– Нега мен ёзиб ўтиришим керак? Ахир, бунинг жуда осон йўли бор, қаламҳақи ҳам ёнга қолади. Жонингизни умуман койитмай-сиз – кундалигингизни эълон қиласиз-қўясиз.



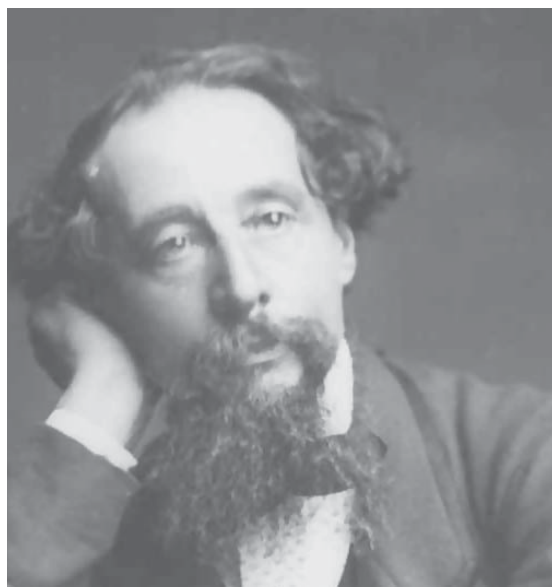
Шартномага риоя қилиш шарт

Александр Дюма театр директори билан тузган шартномага кўра, пьесаси 20 та намойишдан сўнг 60 000 франкдан ортиқроқ кирим қилса, адибга ҳар гал минг франк қаламҳақи тўланиши керак эди. Пьеса тез орада шуҳрат қозонади, шартнома шартлари бажарилади. Дюма йигирма бешинчи намойишдан кейин пул олгани келади. Бироқ директор қаламҳақи тўлашдан қочиб, тушум шартлашилган суммага етмаганини айтади. Ёзувчини ишонтириш учун хаёлига келган рақамни рўқач қилади:

– Афсус, кирим 59 997 франк бўлди. На илож...

Дюма индамайгина чиқиб кетади. Бир неча дақиқадан сўнг кўлида янги сотиб олинган чипта билан кириб келади.

– Мен буни 5 франкка сотиб олдим, – дейди ёзувчи. – Умумий тушум 60 002 франк бўлди. Энди шартнома шартлари бажарилганини тан олсангиз керак.



Ғаройиб балиқ ови

Чарлз Диккенс бўш вақтларида балиқ ови билан шуғулланишни хуш кўрарди. Уйи яқинидан оқиб ўтадиган дарёга бориб, оёқларини сувга солиб ўтирар, қармоқ ташлаганча, чуқур ўйга чўмарди. Унинг бу одатидан ажабланган кўшниси бир куни деди:

– Агар қармоғимга бирор нарса илинсин десангиз, дарёнинг сал юқорироғига чиқишингиз керак. Балиқ ўша ерда сероб, гулмоҳи ҳам тутишингиз мумкин.

– Биламан, – деб жавоб берди ёзувчи, – лекин у ерда балиқ овлашга чалғиб қоламан-да!

Нега шоир бўлгансиз?

Ҳенрих Ҳейне Парижга борганида мухлисларидан бири уни саволга тутади:

– Бобонгиз Соломон жуда бой банкир бўлган, сиз эса машҳур шоир бўлиб етишдингиз. Буни қандай изохлаш мумкин?

– Онам болагимда менга шеърлар ўқиб берарди, шунинг учун улғайиб, шоир бўлдим. Соломоннинг онажониси эса унга қароқчилар ҳақидаги эртақларни айтиб берарди, шунинг учун бобом банкирликни танлади. Ҳамма гап шунда!



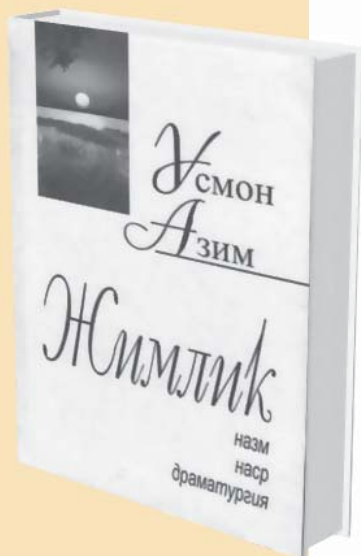
Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.

Ғарбона жанрининг шарқона намунаси



Мадина БОЛЛИЕВА

1987 йили туғилган. Ўзбекистон Миллий университетининг ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Бугунги кунда эркин изланувчи тадқиқотчи. “Ўзбек лирик жанрлари тараққиёти ва баллада поэтикаси” мавзусида илмий иш қилипти.



Ш

оир қалби даштдек кенг, тоғдек юксак, дарёдек тошқин бўлади. Фақатгина шоирлар инсон руҳининг оний изтиробларию қувончларини сатрлар қатига жо эта олади. Адабий турларнинг энг нозиги лириканинг қай бир жанрида қалам тебратилмасин, инсон кўнглида мавж урадиган инжа туйғулар тараннум этилади. Жумладан, сюжетлиги билан ажралиб турадиган балладалар ҳақида ҳам шундай фикр айтиш мумкин.

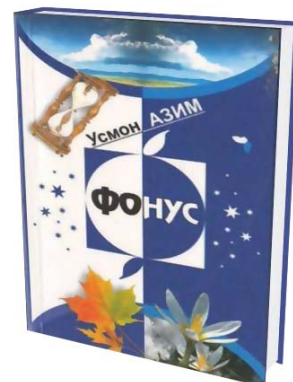
“Баллада” термини “рақсбоп кўшиқ” деган маънони англатади. Ўрта асрлар Европа адабиётида пайдо бўлганлиги айтилади, келиб чиқишига кўра ривоят ва ҳикоятларга бориб тақалади. Эртак ва кўшиқ жанрининг ҳам баъзи жиҳатларини мужассамлаштирган. Балладаларда тарихий ва ҳаётий сюжет ёрқин акс этади. Кўпинча мифологик мавзуга мурожаат қилинади, афсонавий қаҳрамонлар қатнашади. Баллада сентиментализм ва романтизмнинг муҳим жанрларидан ҳисобланади.

Сюжетда кульминация, тугун ва ечимнинг бўлиши, муаллифнинг кучли эмоцияси ва қаҳрамоннинг ҳис-туйғулари тасвириликни балладанинг муҳим белгилари сирасига киради. Асрлар давомида мазкур жанр ҳам такомиллашиб келмоқда, мавзу уфқлари кенгайиб, услубий ўзгачаликлар касб этмоқда. XX аср ўзбек адабиётида Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзода, Уйғун каби шоирлар балладанинг гўзал намуналарини яратишган. Бу мавзуда гапирлар экан, Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азимни тилга олмасликнинг иложи йўқ. Шоир инсон изтиробларини тасвирилик буюм ва жиҳозлардан рамз-тимсол сифатида усталик билан фойдаланади. Шу жиҳатдан ғарбона баллада билан шарқона масални уйқаштириб юборади. Масалан: “Буюмлар ҳақида баллада”, “Автомобил ҳақида баллада”, “Декабр балладаси”, “Ёмғир ҳақида баллада”, “Мардлик ҳақида баллада” ва ҳоказо.

Усмон Азим балладаларидаги табиат тасвири бетакрорлиги билан эътиборга молик. “Дераза ҳақида баллада” сига қулоқ тутайлик.

*Кузакнинг бесоҳиб кечаларида
Изгиринлар елар, ёмғирлар эзар...
Дунёнинг ҳўл, зулмат кўчаларида,
Тентираб кезинар ёлғиз дераза.*

*Ойнасида ўйнар чироқнинг акси,
Қайиқ сурати бор пардаларида.
Тентирар дераза – хазонлар босиб,
Бепарво кузакнинг зардаларига.*



Табиат олтин рангга беланиб, бор гўзаллигини кўз-кўз этса-да, куз фаслини инсон ҳаётининг шомига қиёслаймиз. Тилларангнинг оловли нурлари зулматга юз тутган хазонрез умрни ёрита олмас экан. Балладанинг дастлабки мисралариданоқ табиат лирикасининг гўзал намунасини кўришимиз мумкин. Шу орқали инсоннинг оний кечинмалари тасвирланган.

*Саккиз ойнаси бор – саккизта туман,
Ғуссадан саккизга бўлинган сийна –
Боради чарчаган кўчалар билан,
Саккизга ажралган жонини қийнаб.*

*Автолар ёнидан ўтар зувиллаб,
Ҳалқоблар пойида қолар сочилиб.
Боради жунжикиб, борар ҳувиллаб,
Йиғлар – мен билмадим кимга ачиниб.*

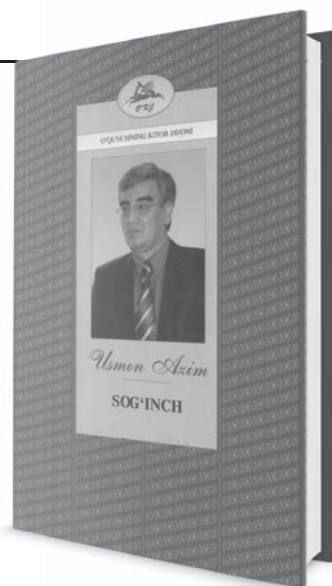
*Кеча мавжланади – ҳудудсиз денгиз...
(Изғиринлар елар, ёмғирлар эзар)...
Тунга чўкиб кетган тўрт тараф тубсиз...
Ночор кема каби сузар дераза.*

Баллада реал ҳаёт ва фантастик тасвирни уйғунлаштирган. Саккиз ойнаси бор дераза тасвири орқали инсоннинг ташқи аъзолари рамзлаштирилиб, бадиий образ ҳосил қилинган. Дераза-одамнинг кўзёшига беланган кўйи тунги шаҳар бўйлаб изғишидан иборат фантастик сюжет таъсирчан пейзаж билан бойитилган.

*Кўп қават бинолар чарақлаб турар,
Сассиз ҳайқиришар: “Бизлар – бахтиёр!..”
Бахтдан гангиб қолган бу чўнг девларга
Ёлғиз деразанинг дарди не даркор?*

*Дераза чарчабми ерга чўкади,
Тани чиппа ботар кузак лойига.
Устидан дарахтлар хазон тўкади...
Ҳамма деразалар жойи-жойида!*

*Дераза қайтади пойи-пиёда,
Ўтган йўларини танимас кўзи...
Совуқ бир девор бор, ахир, дунёда,
Ўша муздай девор қисматнинг ўзи!*



Тани бошқа дард билмас. Бахтиёр кўп қаватли биноларга дарбадар деразанинг аҳволи руҳияси ғалат туюлади. Чунки улар ҳаётда ҳаммаси қандай бўлса, шундайлигича қабул қилган. Кўниқувчаннинг куни қулай кечади. Бизнинг деразамиз эса деворда серрайиб тураверишдан зериккан, қандайдир ўзга маъволарни қўмсайди, истайди, излайди. Аммо аччиқ қисмат орзу қанотла-

рини қайириб, яна тақдир чизиғига қайтишга мажбурлайди.

*Синган қанот каби судралиб борар,
Икки пардаси – шундоқ жиққа ҳўл.
Ахир, бу дунёда бир девор бор-а,
Бедорлиги камдир, уйқулари мўл.*

*Ана, хуррак отиб ухлар беармон...
Дераза термулар деворга гамгин:
– Бир кун қайтмас бўлиб кетаман, ишон!
Уйгонгин, деворжон! Уйгон, уйгонгин!..*

*Дераза деворга келиб ўрнашар,
Даҳшатда қотади саккизта кўзи,
Қуриб улгурмаган дарпардалардан
Қайиқлар қайгадир кетишар сузиб...*

Изтироб исканжасида тун бўйи ёлғиз ўзи шаҳар кезган дераза яна эски ўрнига қайтади. Асл қисмати шу! Девор ва деразани бир-биридан айро тасаввур эта олмаганимиздек, жисм ва руҳни ҳам бир-биридан ажратиб бўлмайди. Инсон руҳи (яъни дераза) эркинлик излаб изғиринли кўчаларда мунгли изғийди, аммо тақдири азал унинг жисмдан (яъни девордан) ажралишига йўл қўймайди. Жисм (девор) ҳам руҳсиз (деразасиз) мудроқ. Иккиси бирга яхлитликни ташкил қилади, бир бутун бўлади. Лекин орзу қайиқлари қайларгадир сузиб кетаверади...

Ўзбек шеърлятида Усмон Азимнинг белгили, катта ўрни бор. Шоир қаламига мансуб балладалар таҳлили ҳам буни исботлайди. Усмон Азим мазкур жанр имкониятларини янада кенгайтириб, янгича мавзулар, янгича ифодалар олиб кирди. Фарбона жанрнинг шарқона намуналарини яратди.

Ойнинг узун-узун сочларин ўрдим



Дилафрўз ЧОРИЕВА

1987 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат санъат
ва маданият институтини
тамомлаган. Шеърлари
“Ёшлар китоби”, “Олтин
кўприк”, “Биз Истиқлол
фарзандларимиз” сингари
баёзларга киритилган.
“Қалбим сурати”, “Сарҳад
билмас соғинч” номли
китоби нашр этилган.

Куз

Кўҳнагина кўйлагингдан
Ийманмагин, эгачим-ов.
Не ошиқлар бошин эгган
Гул эдинг-а, бекачим-ов.

Бошинг узра булут эмас,
Ўйнар тинмай тегирмон тош.
Кел, қалбимга бекиниб ол,
Ўксиб-ўксиб тўкмагин ёш.

Ўтлиг-ўтлиг оҳларингдан
Тўкилмоқда ҳазин олов.
Чиқиб келса чоҳларидан,
Алпомишинг тикар ялов...

Улуз ёшга етдим деб,
Тилла сочар тийрамоҳ.
Шамол ўйнар боладай,
Терар олтин танга гоҳ.

Файзсизгина боғларга
Кўноқ ташлар қарғалар.
Чиммат тутиб моҳтобга,
Булут тинмай йўрғалар.

Кетмон тушиб узала,
Чарчогини чиқарар.
Тарнов боғлаб белини,
Ёмғиройни чақирар.

Қиров қучган далалар,
Юрагимда исининг.
Мўри чекар ноалар,
Изгиринлар, қисининг.

Тиниб қолган ариқлар
Ялпизлар-ла мумлашар,
Бўйга етган тераклар
Кўнглим билан бўйлашар.

Қиш тикканди оптоқ ялов,
Қалбимизнинг қалъасига.
Дилда оташ, кўзда олов,
Жўр бўлди най ноласига.

Изларимиз терар эди,
Нигоҳларим қор қўйнидан.
Шода юлдуз учиб келди,
Қарогимга тун бўйнидан.

Оқ либосли боғда кезиб,
Ишқ достонин битар эдик.
Исмимиз-ла қорхат ёзиб,
Орзуларга тутар эдик.

Оллоҳ бугун бизни сийлар,
Бахт саройин бекасиман.
Икки дил бир қўшиқ қуйлар,
Ҳаётингиз эркасиман...

Тонгга аргимчоқлар солиб бермоқ-чун
Ойнинг узун-узун сочларин ўрдим.
Умримиз нурафшон, дил уйинг гулгун,
Жоним, ҳаётингга шуъладай кирдим.

Руҳим поклансин бу ишқ эҳромингда,
Қалбингни қибла деб сизинаяпман.
Гарчи турсам ҳамки мен, эҳ, ёнингда,
Меҳрингга ташнаман – согинаяпман.

Мен бир фариштаман, пинҳон асрорим,
Қувончли дамларинг муҳрлайман шан.
Ёхуд бахт гулиман, мушқу ифорим
Бутун ҳаётингни сеҳрлар – гулшан...

Зулмат кўзасини тўлдиради нур,
Кўзларингдан зиё тошган чогида.
Бахтимиз, орзумиз учади масрур
Тонгнинг нурли, ойдин аргимчогида...

Бахт уйимнинг деворлари алвон кашта,
Бошланади баҳор менинг юрагимдан.
Ранго-ранг ул сўзаналар сувга ташна
Гулзор каби меҳр ичган тилагимдан.

Девордаги гулбоғ аро булбул саси,
Юракдир бу – ишқ комига тутилган у.
Сўзанамас, йўқ-йўқ, асли ишқ қиссаси,
Муҳаббатнинг қўлларида битилган у.

Зардеволнинг нақши каби туташ-туташ,
Бахт йўллари ҳаётимни чоғлаб борар.
Бўғжамада шамс қулади, дилда оташ –
Белқарсдайин умрингизга боғлаб борар.

Тизмадаги кўзигулдек тизилиб шод,
Кулиб турар фарзандларим қаршингизда.
Сажжоданинг йўлларидан ўрлаб, шояд,
Шукроналар ҳаққа етса аршингизда.

Ташқарида сепин ёйган баҳоройнинг
Чиройлидир ул зангори гиламидан.
Онам қўшган гажарию ойгиламлар,
Саралаю, терма турар аламидан...

Ой ухлайди ойгиламнинг энларида,
Тушларида менга ойдаи бахтлар тилаб...
Қуроқ кўрпа, кўрпачалар қиқирлайди,
“Қуралишиб юрингизлар биздай йиллаб...”

Ўрмакларни ўрилтириб тўқиганда,
Ҳар термага орзуларин терган онам.
Қайнанами керилтириб сеп йиққан-да,
Кўзда нурун, қалбда кўрин берган онам.

Ойнадайин ёруғ бўлсин изларим деб,
Уй тўрига ойна халта осдим, мана.
Қуралишиб юрсин ўгил-қизларим деб,
Кўлбовига турна қуроқ тикдим яна.

Болишга бош қўйса ёрим толиқиб шом,
Маст қилади, яшнаб турган гул ифори.
Йўқ, матомас, ипак эмас, бу қаҳқашон –
Гул кўнглимнинг яшнаб турган чаманзори.

Ўзбегимнинг уйи шундай қўшқ азалдан,
Тўрт фаслда баҳордайин яшнаб турар.
Ҳар буржида нақшлари бир газалдай
Ўтмиш ҳамда келажакдан сўзлаб турар...

Учкўприк

шевасига хос сўзлардан

Учкўприк Фарғона вилоятининг Қўқон шаҳрига ёндош туманларидан. Шаҳарга яқин қишлоқларда Қўқон шевасининг таъсири сезилади. Бошқа жойларда Фарғона вилоятининг Бағдод, Бувайда, Ўзбекистон, Бешариқ, Фурқат туманлари лаҳжасига яқин шевада сўзлашилади. Қуйида эътиборингизга ҳавола этилаётган мўъжаз луғат кўпроқ ана шу ҳудудга хос сўзлардан иборат. Бу ҳудуд одамлари уқувсизлик, ланжлик, манфаатпарастлик каби иллатларни жуда ёмон кўради, чоғи, танбеҳ маъносидаги сўзлар кўп.

Бу сўзларнинг айримлари нафақат Фарғонада, балки бошқа вилоятларимизда ҳам ишлатилиши мумкин.

Бўриқ – макка ёки жўхори поясининг мол-қўй еганидан сўнг қолган баргсиз қисми.

Ёз кунлари тандирни бўриқ ёқиб ҳам оқартириши мумкин.

Димиқтирмоқ – бошини сувга тиқиб, сув юттирмоқ, шу йўл билан қийнамоқ. *Ака, анавини қаранг, димиқтираман деяпти.*

Емгиш – тил-жағли, ўзининг гапини маъқуллаб тураверадиган одам.

Э-э, гирт емгиш экансиз-ку! Қўрганни эшитган емгибди, деб шуни айтишиша керак-да!

Жиппанғ – тўла, лабигача тўлдирилган, тўкилай-тўкилай деб турган.

Пақирни жиппанғ қилиб қўйган экансан, чўмич солган эдим, суви тўкилди.

Кесмалдак – баргсиз, қуруқ тут новдаси. *Кесмалдакларни бостирманинг томига босиб қўйдик.*

Лашим – йирик-майда аралаш, ёппасига. *Лимонни лашим беш минг сўмдан сотдик.*



Катта – бобога шундай мурожаат қилинади. “Катта ота” иборасининг қисқартмаси бўлса керак. Бироқ бу сўз ҳозир истеъмолдан чиқиб кетяпти. Унинг ўрнига “опоқи”, “опоқдада”, “бобо” сўзлари ишлатилияпти.

Каттам бир умр деҳқончилик қилиб ўтган.

Нушқут – нишхурд, ем-хашак, ўт қолдиғи.

Янгиқўргондан олиб келган қўйим жуда яхши чикди, умуман нушқут чиқармайди.



Озитқи – адаштириб, йўлдан оздирувчи махлук, ажина.

“Бемаҳалда юрма, озитқи оздириб кетади”, деб тайинлади энам.

Отақари – катталарнинг гапига аралашиб, ақл берадиган болага нисбатан ишлатилади.

“Тушунмаган нарсангга отақарилик қилма, болам”, – деди энам.

Палғари – узум навдасини ерга кўмиб, бошқа жойга ўтқазиш. Ерга кўмилган қисм келажакда томирга айланади ва ток кучли озикланади.

Бугун ўн туп узумни палғари қилдим.

Полдир – довдир, қўпол ҳаракат билан ён-атрофидаги нарсаларни ағдар-тўнтар қилиб юрадиган одамга нисбатан ишлатилади.

Бунча полдирайсан? Сендақа полдирни кўрмаганман, бир чеккада турган обдастани ағдариб кетганингни қара!

Полпис – кир-чир, ўзига эътиборсиз юрадиган одам.

Полписга ўхшайсан-а! Кийган кийиминг – бир аҳвол, яғири чиқиб ётибди!

Пўнка – қарғани шу ном билан ҳам аташади. *Ҳозир пўнкалар ёзда ҳам учиб кетмаяпти.*

Сумаланмоқ – лапашанглик, ланжлик қилмоқ. Менимча, бу сўз “сумалак” сўзи билан ўзакдош. Сумалак жуда секин пишади, суюқ бўлади. Одатда, лавангтабиат одамлар аталага ҳам ўхшатилади.

Бунча сумаланасан, тезроқ юрсанг-чи!

Сўлтама – бирор ишни эгламай, доим бўшашиб юрадиган одам.

Сўлтаматаманма, қадамингдан ўт чақнасин, ўт!

Учелиш – “Т” шаклидаги уч йўл туташмаси, бир томони берк чорраҳа.

Учелишида ўртоғим Умиджонни кўриб қолдим.

Қапиштирмоқ – футбол ўйинида тўпни рақибга қарата қаттиқ зарб билан йўналтирмоқ. Кўпгича катта ёшлилар кичикларни қапиштириб, кўрқитади. Шу орқали осон алдаб ўтиб, гол уришга ҳаракат қилади.

“Жонли деворга турмайман, қапиштиради”, деди у акасига.



Қийратмоқ – шўхлик қилиб қийнамоқ.

Гулчеҳранинг ўгли жуда шўх бўлибди, онасини куни бўйи қийратади.

Ғижирқум – ариқ остида йиғилиб қоладиган майда қум. Бу сўз ўрнида “шилқум” сўзи ҳам ишлатилади.

Сотиб олсанг, ортиб қолади. Бу ерни сувагани Қиловлидан ғижирқум олиб келсанг ҳам етади.

Ҳўпитмоқ – чўмилмоқ.

Бугун Мингбулоққа ҳўпитгани борамиз.

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.

Шухратпарастлик васвасаси



Ойгул АСИЛБЕК қизи

1983 йили туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг фалсафа
факультетини тамомлаган.
Шеърлари “Ёшлар китоби”,
“Олтин кўприк” сингари
баёзларга киритилган.
“Шоир хаёллари” номли
китоби нашр этилган.

Қ

адрдон дўстим, бугун сенга кўпдан буён ўзимни ўйлан-тириб келаётган бир мавзу бўйича ёзишни ният қилдим. Тарихдан Герострат деган номни эшитганмисан? Эшитмаган бўлсанг, мен сенга унинг хабарини берай: Герострат милоддан аввалги IV асрда Кичик Осиёда яшаган, ниҳоятда шухратпарастлик васвасасига гирифтор бўлган кимса. У номи тарихда қолиши учун милоддан аввалги 356 йили Эфес шаҳридаги маъбуда Артемида (Диана) шарафига қурилган, дунёнинг етти мўъжизасидан бири саналадиган ибодатхонани ёқиб юборган ва, ажабки, ўз мақсадига эришган ҳам.

Психологияда Зигмунд Фрейд ўз назариясини тушунтиришда “Эдип комплекси” деган терминдан фойдаланади. Гарчанд руҳиятшуносликка даъво қилмасам-да, рухсат этсанг, мен ҳам ўз кузатувларимга кўра, кишилардаги кўр-кўрона шухратпарастликка интилишни ва бу йўлда ҳеч нарсадан тап тортмасликни “Герострат комплекси” деб атасам.

Яқинда бир китоб кўлимга тушиб қолди: номи ҳам, муаллифи ҳам унчалик аҳамиятга эга эмас, бундай “қўлланма”лар китоб расталарини тўлдириб ётибди. Қандай қилиб мансаб поғоналаридан кўтарилиш, шон-шухрат қозониш, жилла қурса, жамоатчилик эътиборига тушиш ҳақида йўл-йўриқлар кўрсатилган эди. Синалган усуллардан бири жамиятда ўз соҳасида юқори мартабаларга эришган кишиларни ўлжа қилиш экан. Соддароқ айтганда, уларга юзинг-кўзинг демай тош отиш, лой чаглаш... Бунақа найрангларга тарихдан истаганингча мисол келтириш мумкин. Масалан, қадимги Юнонистон ва Римда театр ва сайилларда томоша кўрсатиб юрадиган актёр ва масхарабозлар казо-казоларнинг эътиборига тушиш ниятида, ҳатто жазоланиш хавфидан ҳам кўркмай, уларни масхара қилганлар. Яқин ўтмишда ҳам таниқли олимлар, машҳур ёзувчилар, донгдор рассомлар, умуман олганда, жамиятда ўз мавқеига эга шахсларни олакалтак қилиб, жамоатчилик эътиборига тушган кишилар ҳақида эшитганмиз. Буни қараки, Геростратдан қолган урф бизнинг замонамизда ҳам кучайса кучайдики, асло камайгани йўқ.

Сен менга одатдагидек эътироз билдириб, мевали дарахтга тош отишадди-ку, дейишинг мумкин. Бироқ гап бу ерда дарахтга тош отиб, мевасидан бахраманд бўлишда эмас, балки “Мен бақувват дарахтга муносиб болтаман”, дейишдадир. “Герострат комплекси” фақат айрим кишиларгагина хос деб ўйласанг, қаттиқ янглишасан. Шухратпарастлик касали озми-кўпми даражада деярли ҳаммада учрайди. Кундалик ҳаётда бунақаларни вақти, ўрнига қараб гоҳ довюрак, гоҳ сурбет, баъзан такаббур, иззатталаб деб атаймиз. Устозини изза қилиш билан мақтанаётган ўқувчи ёки талаба дейсанми, бошлиқларини бўралаб сўкиши билан гўёки обрў қозонган ходимларни айтасанми, интернетдаги ижтимоий тармоқларда чексиз эркинликдан эсанкираб, машҳур шахсларга тош отаётган “дўстларимиз”ни





эслайсанми, умуман айтганда, жамиятдаги ахлоқий қоида ва меъёрларни писанд қилмайдиган барча кимсаларда геростратона васваса очикроқ, бўртиброқ намоён бўлади.

Интернетдаги ижтимоий тармоқларда авж олаётган шов-шув, мишмиш ва олди-қочди гаглардан ўзинг мендан кўра кўпроқ хабардорсан. Ахборот тарқатишда ҳар бир даврнинг ўзига яраша воситалари бўлган, албатта. Дастлаб халқ йиғинлар, сайилгоҳлар, кейинчалик томошалар, театрларда янгиликдан хабардор бўлишган, почта, телеграф, телефон, матбуот, радио ва телевидение ҳам инсониятни ахборот билан таъминлашга беминнат хизмат қилди. Қизиғи шундаки, ахборот олиш ва тарқатиш қанчалик осонлашса, кишиларда “Герострат комплекси”нинг урчишига ҳам шунчалик имконият яратилаётир.

Бугун жамиятда юқори мавқега эга шахсларга, шоир-ёзувчиларга, сиёсий арбобларга ва бутун бошли давлатларга қилинаётган бўҳтонлар, тухматларнинг аксарияти – шу сўзимни эътибордан қочирма: аксарияти – ана шу шуҳратпарастлик васвасасининг оқибатидир. Сен буларни ифвогарлик, ғаразгўйлик, ғаламислик, жоҳиллик дея аташинг мумкин. Мен эса барини жамлаган ҳолда илмий истилоҳ билан “Герострат комплекси” деб номлашни маъқул кўрдим.

Азиз дўстим, эътиборингни яна бир муҳим жиҳатга қаратмоқчиман: ижтимоий сайтларда баъзан юртимизга, халқимизга нисбатан тухмату бўҳтонларга кўзимиз тушмоқда. Бунақа мишмишларни тарқатаётганлар ҳаётда омади чопмаганидан аламзада, тузук бир ишнинг бошини тутмаган, нима қилиб бўлса ҳам, эътибор қозонай, эътироф этилай дейдиган кишилар

эмас, деб ким айта олади?! Ҳеч бўлмаганда, шундай кимсалардан фойдаланилмаяпти, деб ким бизни ишонтира олади?! Ҳолбуки, мен сенга тарихини айтган ўша Герострат ҳам ҳаётда хўроз уриштиришдан нарига ўтмаган экан.

Хўш, бу касалликка қандай чора кўриш керак, деб савол беришинг табиий. “Герострат комплекси” қадимда ҳам бўлган, бугун ҳам бор, келажакда ҳам давом этади – илдизи билан бутунлай қуриштириш мумкин эмас. Чунки у ожиз бандаларнинг қонида яшайди. Аммо унинг зарарини, зиёнини камайтириш, таъсир доирасини зифлаштириш мумкин. Бунинг учун, аввало, бу хасталикка йўлиққан кимсаларнинг ногорасига ўйнамаслик, уларнинг тегирмонига сув қуймаслик даркор. Ва агар кучимиз етса, уларни инсофга чақириб, қоронғу қалбларига зиё улашишимиз лозим. Албатта, ёлғиз шу чорага суяниш кутилган натижани бермайди. Табобатда касалликнинг сабабини аниқлаб, кейин муолажа буюрилади. “Герострат комплекси”ни даволашда ҳам, энг аввало, аламзадалик, шуҳратпарастликнинг илдизларига болта уриш керак, деб ўйлайман. Узил-кесил хулоса қилиш учун эса вақт, катта тажриба талаб қилинади.

Эҳтимол, менинг бу кузатишларим, тасаввурларим ўзимга бўртиб кўринаётгандир, сен учун эса арзимас гаглардир. Яна, ким билади дейсан... Рухсат этсанг, хатимни севимли шоиримиз Фафур Ғулумнинг шоҳсатрлари билан якунласам:

*Шуҳрат қолдирмоққа Геростратдек,
Диана маъбадин ёқмоқ шарт эмас.
Кўплар бахти учун ўзликни жамлаб,
Шу улкан бинога бир гишт қўйсақ бас.*

Нотаниши дўстим

Ҳикоя



Стивен ЛИКОК
(1869–1944)

Канадалик ёзувчи ва иқтисодчи. Абсурд, ҳажв ва сатира йўналишидаги асарлари билан машҳур бўлган. Илк тўглами – “Literary Lapses” (“Адабий доғлар”, 1910). Умри давомида 61 та китоби нашр этилган. Асарлари бир неча тилларга таржима қилинган. 1946 йили Канадада энг яхши ҳажвий асарлар учун Ликок номидаги мукофот таъсис этилган.



У кириб келгунча, чекувчилар учун мўлжалланган купеда ёлғиз ўзим ўтирдим. Мўйнали узун пальто кийган, эллик долларлик чамадон кўтариб олган эди. Қўлидаги чамадонини ўриндиққа қўйганидан сўнг менга кўзи тушди.

– Хўш, хўш, хўш! – деди у ва худди бир нимани эслагандек юзи чарақлаб кетди.

– Хўш, хўш, – такрорладим мен.

– Ё Парвардигор, – деди у, қўлимни қаттиқ сиқиб силкитаркан, – сени яна учратаман деб ким ўйлабди дейсан.

Инглиз тилидан

**Мадина
АЛЛАБЕРГАНОВА**

таржимаси

“Чиндан ҳам, ким?” – ўйладим мен ҳам. У менга янада диққат билан тикилди.

– Заррача ҳам ўзгармабсан, – деди у шундан сўнг.

– Сен ҳам, – жавоб бердим мен чин дилдан.

– Сал тўлишибсан, – деди у танқид оҳангида.

– Ҳа, салгина, – тасдиқладим мен, – бироқ сен ҳам озмабсан.

Мен бу гапни ортиқча таънадан қутулиш учун айтдим.

– Умуман олганда, – давом этдим мен дадил ва қатъий оҳангда, – кўринишинг ўша-ўша, худди олдингидек.

Лекин бу одамнинг кимлигини билолмай бошим қотарди. Мен уни умуман танимасдим. Заррача ҳам эслолмайман. Бу билан хотирам панд беряпти демоқчи эмасман. Аксинча, хотирам жуда яхши. Тўғри, одамларнинг исмини эслашим қийин. Баъзан шундай ҳам бўладики, кимларнингдир юз тузилишини эслолмайман, гоҳида уларнинг ташқи кўриниши, қандай кийимдалигини унутиб қўяман. Бироқ, бу майда-чуйда камчиликларимга қарамасдан мен ҳеч қачон, ҳеч кимни бутунлай унутиб юбормайман ва бу билан фахрланаман. Агар мен қачондир кимнингдир исми ёки юз тузилишини унутиб қўйсам, бундай вазиятда ўзимни қандай қўлга олишни яхши биламан. Бундай ҳолларда одамдан фақатгина совуққонлик, топқирлик талаб қилинади. Шундагина ҳаммаси ғоят силлиқ кечади.

Қадрдоним ўриндиққа жойлашиб олди.

– Анча пайтдан бери кўришмадик, – деди у.

– Тўғри, анча бўлди, – такрорладим мен тушкун оҳангда. Бу айрилиқдан мен ҳам қийналаётганимни у ҳам билишини истаганим учун шундай қилдим.

– Вақт жуда ҳам тез ўтиб кетди.

– Ҳа, худди чақин каби, – тез қўшиб қўйдим мен хушчақчақлик билан.

– Қизиқ, – деди у, – умр шунчалар тез ўтиб кетаркан, ҳаёт йўлларимизда дўстларимизни йўқотарканмиз, дунё умуман бошқача тусга кираркан. Мен бу ҳақда жуда кўп ўйлайман. Баъзида бир нарсадан жуда ажабланаман, – давом этди у, – бизнинг эски компаниямиз қаёққа тарқаб кетди?

– Мени ҳам худди шу нарса ўйлантиради, – дедим мен. Ҳақиқатан ҳам, айна пайтда шу ҳақда бош қотирардим. Агар кимдир тўсатдан “эски компаниямиз”, “бизнинг йигитлар” ёки “оломон” ҳақида эслаб қолгудек бўлса, мен ҳамини вазиятдан чиқиб кетиш йўлини топардим. Шу орқали ўша одамнинг кимлигини билиб олиш имконияти пайдо бўларди.

– Эски жойимизга ҳеч қайтиб бордингми? – сўради у.

– Бирон марта ҳам бормадим, – дедим мен қатъий ишонч билан. Шунақа жавоб беришим жуда шарт эди. Мен ана шу “эски жой”ни то мен унинг қаердалигини эсламагунимча, суҳбатимизга йўлатмасликни хоҳлардим.

– Эътиборинг учун, – давом эттирди у, аслида бу истакнинг ўзи сенда бўлмаган.

– Ҳа, шундай, – деб жавоб бердим мен секингина.

– Тушундим. Кечирасан, – деди у ва биз бир муддат жим қолдик.

Шундай қилиб мен биринчи очкони қўлга киритдим. Тушундимки, мен боришни унчалик ҳам хоҳламаётган ўша “эски жой” қаердадир бор. Бу қанақадир бино бўлса керак.

Кўп ўтмай у яна гап бошлади.

– Ҳа, – деди у, – баъзан эски йигитлар билан кўришиб қоламан ва улар айна пайтда сен нималар билан бандлигинг ҳақида қизиқишади. “Бечоралар” – ўйладим мен, бироқ буни овоз чиқариб айтмадим.

Шу ерда мен қатъий зарба бериш фурсати етганлигини тушундим. Шунга ўхшаш вазиятларда фойдаланадиган услубимни қўлладим. Қўрқмасдан рақибимга нисбатан хужумга ўтдим.

– Айт-чи, – дедим мен, – Билли қаерда? Сен у ҳақида бирон нарса билмайсанми?

Бу энг хатарсиз йўл эди. Чунки ҳар бир эски тўдада Билли бўлиши аниқ.

– Албатта, – деб жавоб берди менинг қадрдоним, – бўлмасам-чи, Билли айна пайтда Монтанадаги дала ҳовлисида. Мен уни шу йил баҳорда Чикагода кўргандим. У тахминан 200 фунтга эгалик қилади, сен уни танимаган бўлардинг.

– Албатта, таниёлмаган бўлардим, – минғирлаб қўйдим мен ўз ўзимга. – Пит-чи, у қаерда? – сўрадим мен. Чунки Пит исмлилар ҳамма жойда учрайди.

– Биллининг акасини айтяпсанми? – деди у.

– Ҳа, ҳа, Биллининг акаси Питни, мен уни тез тез эслаб тураман.

– О-о-о, – жавоб берди нотаниш киши, – Кекса Пит олдингидаймас, у мутлақо ўзгарган...

Шу ерга келганида у қикирлаб кула бошлади...

– Ҳозир у оилали, уйланган.

– Мен бир неча бор сенга хат ҳам ёзмоқчи бўлдим, – деди у овозини пасайтириб махфий оҳангда, – айниқса, сенинг бошингга тушган йўқотиш ҳақида эшитганимдан сўнг.

Мен жим бўлиб қолдим. Мен нимани йўқотдим? Пулми? Агар шундай бўлса, қанча миқдорда? Нимага йўқотдим? Қизиқ, бу йўқотиш мени бутунлай хонавайрон қилдими ёки қисманми?

– Бунақа йўқотишдан кейин одам ўзини ҳеч қачон ўнглаб ололмайди, – давом этди у тантанавор оҳангда.

Шубҳасиз, мен бутунлай тамом бўлибман. Бироқ мен ҳеч нарса демадим, жим туриб унинг шижоати пасайишини кутдим.

– Ҳа, – давом этди нотаниш кимса, – Ўлим оғир жудолик.

Ўлим! Оҳ, ҳали шунақамиди, шунақамиди?

Мен қувонганимдан сакраб юборай дедим. Энди буёғи хамирдан қил суғургандек силлиқ кетади. Сўхбат ўз изига тушди. Энди фақат то ким ўлганлигини аниқлагунча жим ўтириб кутиш лозим.

– Тўғри, – минғирладим мен, – жудаям оғир, албатта. Лекин бу – ҳаёт, қўлимиздан нима ҳам келарди...

– Тўғри айтасан, айниқса бунақа ёшда.

– Сен ҳақсан, бунақа ёшда ва бунақанги ҳаётдан сўнг...

– То сўнгги дақиқагача соғлом ва шижоат билан, назаримда... – давом этди у ҳамдардлик билан.

– Ҳа, – дедим мен, – то сўнгги нафасигача бировга оғирлиги тушмади. Ўз ўзини идора қила олди. Ўрнидан туриб-ўтириб сигарет чекарди.

– Нима? – сўради у таажжуб билан. – Бувингни айтяпсанми?

Бувим! Мана гап қаёқда экан!

– Кечирасан, – дедим ўз аҳмоқлигимдан уялиб. – Чекади, деганимда унинг сигарет тутунини яхши кўришини назарда тутгандим. Биласанми, у яна нимани яхши кўрарди, кимдир унинг ёнида ўтириб сигарет чекишини ва овоз чиқариб китоб ўқишини. Фақат ана шу билангина у тинчланарди.

Бу гапни айтаётиб мен поезднинг пишқириб, тақа-тақлаб юриб сигнал чалганини ва тезликни пасайтираётганини эшитдим, биз навбатдаги станцияда тўхташга ҳозирлик кўраётган эдик.

Шеригим шошилганча ойнадан ташқарига қаради.

Унинг юзида ҳаяжон акс этарди.

– Оҳ, худойим-ей! – деди у. – Ахир, бу умуман бошқа станция-ку. Мен ўтиб кетибман. Мен бундан олдингисида тушиб қолишим керак эди. Эй, проводник! – бақирди у коридорга чиқиб:

– Бу ерда қанча турамыз?

– Икки дақиқа, – жавоб берди у. – Поезд озгина кечикиб келди, манзилга ўз вақтида етиб олишимиз учун тезроқ жўнашимиз керак.

Энди менинг дўстим чамадони олдига келди, чўнтагидан бир даста калитни чиқарди ва гоҳ у-гоҳ бу калит билан уни очишга урина бошлади.

– Телеграмма беришга тўғри келадиганга ўхшайди. Нима қилишга ҳам ҳайронман, – тўнғиллади у. – Падарига минг лаънат бу қулфнинг. Ҳамма пулларим шу чамадонда эди.

Энди мен унинг бу станциядан ҳам ўтиб кетиб қолишдан хавотирлана бошладим.

– Ол, – дедим мен чўнтагимдан бир оз пул чиқариб, қулфни очаман деб ўзингни қийнаб юрма.

– Раҳмат, – деди у қўлимдан бор пулимни сидириб олаётиб (у қаттиқ ҳаяжонда эди), – Фақат улгурсам бўлди.

У вагондан сакраб тушди. Мен ойнадан унинг кутиш зали бўйлаб кетиб бораётганини кўриб турардим. У сира ҳам шошилмаётгандек туюлди. Мен кута бошладим.

Проводник бақира бошлади:

– Вагонга! Вагонга!

Учинчи марта сигнал чалинганча, вишиллаб буғ чиқарганча поезд жойидан силжиди.

“Аҳмоқ!” – ўйладим мен. Кечикди! Ўриндикда эса унинг эллик долларлик чамадони ётарди.

Мен анчагача кутдим, ҳар замонда деразадан ортга қараб-қараб кўярканман ўша кимсанинг кимлигига қизиқардим.

Тўсатдан мен яна проводникнинг овозини эшитдим. Менимча, у коридор бўйлаб кимнидир етаклаб юрарди.

– Мен ҳамма вагонларни қараб чиқдим, жаноб, – деди у.

Мен уни анави ерда, хотиним ўтирган купеда қолдиргандим, деди жаҳлдор овоз билан кимдир ва яхши кийинган одам мен ўтирган купега бош суқди.

Кейин унинг юзи хурсандчиликдан ёришиб кетди. Лекин бу табассум менга аталмаганди. У эллик долларлик чамадон учун эди.

– Эҳ, мана-ку, бу ерда экан, – бақирди у чамадонни кўтараётиб.

Мен эса даҳшатдан ўзимни диванга отдим. Эски компания! Питнинг уйланиши! Бувимнинг ўлими! Ё Тангрим! Менинг пулларим! Энди ҳаммаси кундек равшан.

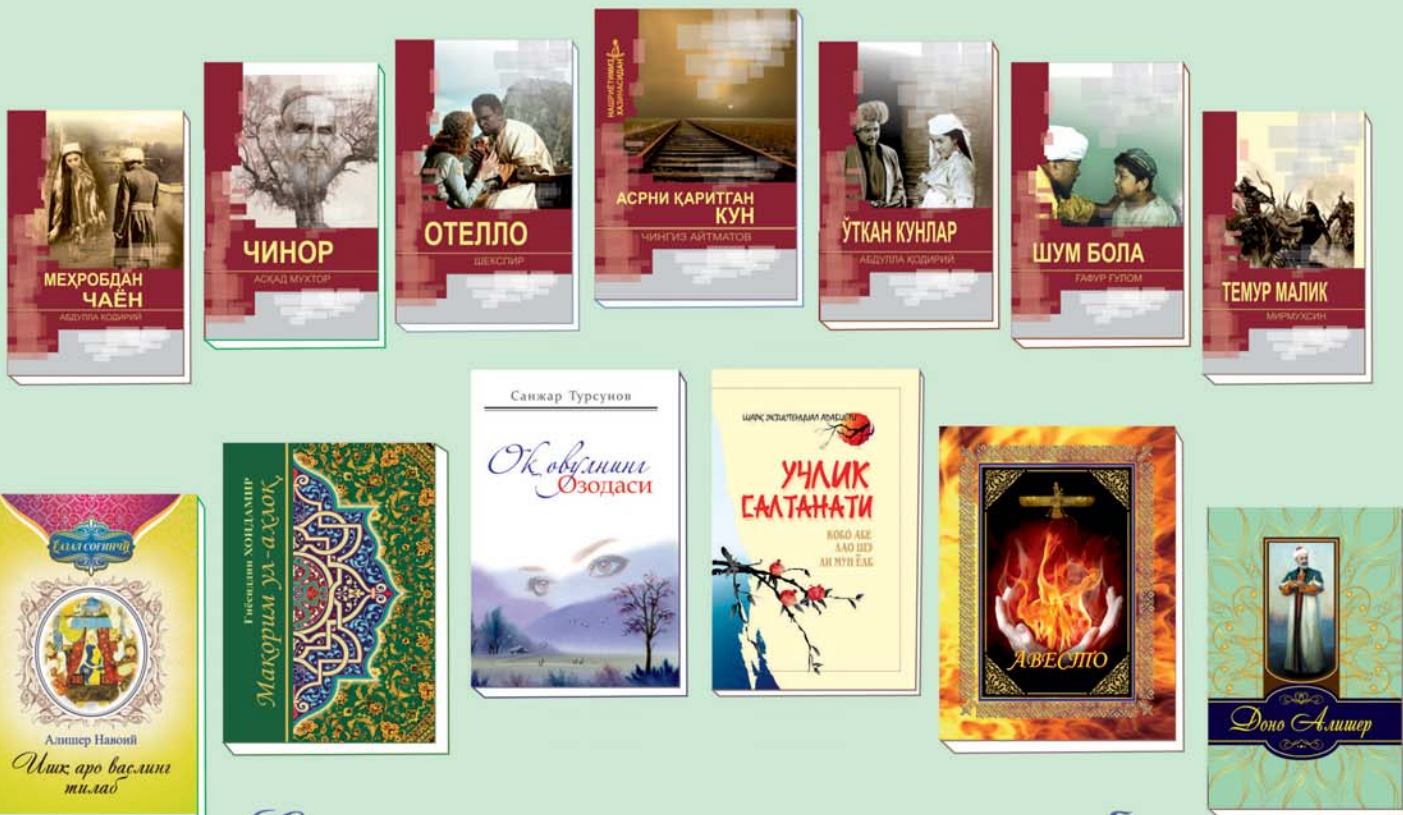
Аҳмоқ!

Йўқ, агар яна бир марта йўл-йўлакай тасодифий одамлар билан сўхбатлашишга тўғри келиб қолса, ўзимни ҳаддан ташқари ақлли қилиб кўрсатишга умуман ҳаракат қилмайман.



Китоб миллатнинг ақл кўзини ёритувчи офтобдир!

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ НАШРИЁТ-МАТБАА ИЖОДИЙ УЙИ



*Сизга тақдим этилаётган ўзбек
ва жаҳон адабиётининг энг сара намуналаридан
бахраманд бўлинг.*

Мурожат учун манзил: 100128, Тошкент ш., Лабзак кўчаси, 86 уй.

Телефонлар: (+99871) 241-83-29. Моб.: (+99895) 144-41-82, (+99893) 791-00-70, (+99895) 195-42-42
www.gglit.uz E-mail: info@gglit.uz

Маҳсулотлар сертификатланган. Хизматлар лицензияланган.



YOSHLIK

10 2016

Эшқобил ШУКУР

Энг завқли
машғулот –
қалбингни
тозалаш...

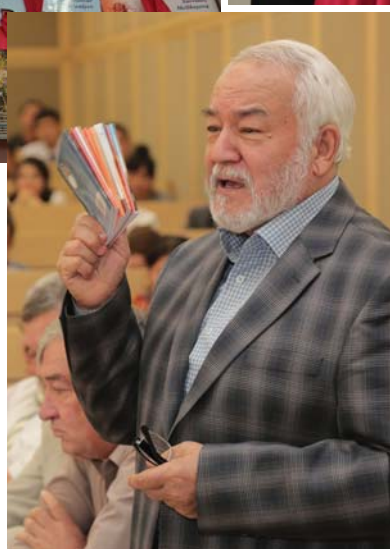
Нурбой ЖАББОРОВ
Ёшликнинг
ҳар дами
ғанимат



Исажон
СУЛТОН

Тенетик

Парвоз



Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг “Биринчи китобим” лойиҳасида ҳар йили бир гуруҳ ёш ижодкорларнинг илк китоблари нашр этилмоқда.

Еттинчи марта ўтказилган “Истеъдод мактаби” республика семинари иштирокчиларидан 11 нафарининг илк тўғламлари “Чўлпон” нашриётида 20000 нусхадан чоп этилди. Шунингдек, шу нашриётда 18 нафар ёш таржимоннинг турли тиллардан қилган таржималари тўғлаиб, 20000 нусхада нашр қилинди.

Жасур Кенгбоевнинг “Кўҳна белбоғ”, Эъзоза Обиджонованин “Сабр гуллари”, Дилноза Абдухамидованин “Шодлик юрти”, Висола Пардабоеванин “Юрак ёнсин”, Севинчой Ёқубованин “Тенгдошларим – туйғудошларим”, Акмал Жумамуродовнин “Кўз очган булоқлар”, Мансур Ғаниевнин “Руҳият тонглари”, Гўзал Рўзиеванин “Баҳор яқин”, Чарос Ёқубованин “Қувонч бўлиб дунёга келдик”, Муруватхон Ғаффоржонованин “Нурафшон тонглар” тўғламлари, шунингдек, “Баҳор булбулларининг чаҳ-чаҳи” ёш таржимонлар баёзи, “Биз – истиқлол фарзандларимиз” ёшлик баёзидан ўрин олган шеър, ҳикоя ва бадиий-публицистик мақолалар ўқувчиларни бефарқ қолдирмайди, деган умиддамиз.



Ардоқдасан,
эъзоздасан,
онажон тилим!



“Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгашида ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганлигининг 27 йиллиги муносабати билан “Ардоқдасан, эъзоздасан, онажон тилим!” мавзусида “Камолотда меҳмонда” онлайн мулоқоти ўтказилди.

Мулоқотда Ўзбекистон халқ артисти Афзал Рафиқов, Хитой Халқ Республикаси Жи Лин университети докторанти Да Сен Хин, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети проректори Абдулҳай Собиров ва “Камолот” ЁИХ фаоллари, талабалар иштирок этди.

Тил – халқни ўтмиш, бугун ва келажак билан боғловчи кўприқдир. Онлайн мулоқот давомида сўз олганлар маънавиятни, миллатни асраш аввало она тилини асрашдан бошланишига алоҳида эътибор қаратдилар.



ҚАДРЛИ ЖУРНАЛХОН!

Севимли журналингизга 2017 йил учун
обуна бўлишни унутманг!

Обуна индекси: 822

ISSN 0207-9137



9 770207 913700 >